

OTROK
IN KNJIGA
99

V slovenskem prostoru imajo prevajalke in prevajalci dobro tradicijo objavljanja strokovnih prispevkov in spremnih besed, v katerih bolj ali manj podrobno pojasnjujejo svoje prevajalske pristope k prevajanju določenih besedil. /.../ Prevodne kritike ali poglobljenih ocen je nekoliko manj, z redkimi izjemami ob izjemnih priložnostih, kot je na primer nov prevod kulturnega besedila.

Kaja Bucik Vavpetič, *Izruvana in prevajanje mladinskega fantazijskega leposlovja*

Vrednote v mladinskih književnih delih seveda niso enoznačne, vsak avtor in vsak bralec si jih interpretira po svoje. Interpretacija je odvisna od starosti (otrok, mladostnik, odrasli), okoliščin branja (prostočasno ali kurikularno oz. zasebno ali javno), posameznikove hierarhije vrednot, družbe in kulture.

Dragica Haramija, *Vrednote v sodobni mladinski prozi*

Etika je filozofska panoga, ki se ukvarja s proučevanjem in oblikovanjem medčloveških odnosov, miselno razčlenjuje in vrednoti že obstoječa družbena razmerja, je opisovalka zunanje realnosti in torej deskriptivna, v njeno navidezno objektivnost pa vdirajo tudi elementi normativnega, torej pravil človekovega ravnanja, obnašanja in oblik sožitja z drugimi.

Marija Švajncer, *Etika v mladinski književnosti*

/.../ je tudi mladinska literatura pred izzivom, kako sporočati »mrežni« generaciji vrednote, ki bodo stresor, izziv za njihov razvoj v smeri medsebojnega sodelovanja in večje človeškosti.

Ivan Štuhec, *Mladi in njihove vrednote v času kibernetike*

Na naslovnici je ilustracija Andreje Peklar iz slikanice *Ferdo, veliki ptič* (KUD Sodobnost International, 2016), ki je letos prejela nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico.

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV
*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

99

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkami na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Blanka Bošnjak, dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, dr. Tanja Mastnak, dr. Gaja Kos, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Meena G. Khorana, Lilia Ratcheva - Stratieva in Dubravka Zima

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana novembra 2017

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/*Address*: Otok in knjiga, Rotovski trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otok in knjiga

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

EBESCO Publishing, Inc.

ČLANKI – RAZPRAVE

Kaja Bucik Vavpetič

IZRUVANA IN PREVAJANJE MLADINSKEGA FANTAZIJSKEGA LEPOSLOVJA

Prevod mladinskega fantazijskega romana *Izruvana* (*Uprooted*) ameriške avtorice Naomi Novik prinaša v slovenski literarni prostor imenitno zgodbo, ki se navdihuje v slovanski folklori, prevrača ustaljene vzorce junaških zgodb in poudarja pomen prijateljstva. Roman je zanimiv, ker je tipičen primer večnaslovniške (*crossover*) književnosti. V prispevku se poleg umestitve dela v kontekst dosedaj prevedene angloameriške fantazijske književnosti posvečamo tudi prevodu, pri čemer posebno pozornost namenjamo prevajanju fantazijskega sveta.

The translation of the young adult fantasy novel *Uprooted* by the American author Naomi Novik brings a wonderful new story to the Slovenian literary space: a tale inspired by Slavic folklore that subverts the well-known patterns of hero stories and celebrates friendship. It is also interesting because it is a typical example of crossover literature. This article places the novel in the context of translated Anglo-American fantasy literature in Slovenia, and discusses the translation itself with special focus on translating the fantasy world.

Naomi Novik (1973), ameriška pisateljica poljskega rodu, je v angloameriškem literarnem prostoru zaslovela s fantazijsko serijo *Temeraire*, ki v desetih delih (2006–2016) raziskuje, kako bi se odvijale napoleonske vojne, če bi pri boju sodelovali zmaji. Avtorica je za prvi del dobila nagrado Crompton Crook za najboljši prvenec in je bila nominirana za nagrado Hugo (eno najpomembnejših literarnih nagrad za fantazijsko in znanstvenofantastično književnost). Leta 2015 je izšel njen prvi roman za mladino, *Izruvana* (*Uprooted*), za katerega je prejela prestižni nagradi Nebula (za najboljši roman) ter Locus (za najboljši fantazijski roman), prav tako pa tudi svojo drugo nominacijo za nagrado Hugo.

V angloameriškem svetu je torej roman *Izruvana* postal eno najopaznejših fantazijskih del zadnjih let. Kljub temu da je primarno namenjen mladim, je pri nominacijah za nagrade konkuriral pomembnim fantazijskim ter znanstvenofantastičnim delom za odrasle, pri nagradi Mythopoeic pa je bil celo uvrščen v kategorijo za odrasle, čeprav nagrado podeljujejo tudi za otroška oziroma mladinska dela. Naslovniška odprtost je značilnost *Izruvane* tako v izvorniku kot v slovenskem literarnem prostoru.

Dotaknili smo se glavnih tematik, ki jih naslavlja roman: folklore in pravljic, ki so avtorici služile kot navdih za zgodbo, dekliskega prijateljstva ter tradicionalne

junaške zgodbe v fantazijski književnosti. Nazadnje se prispevek posveča tudi slovenskemu prevodu dela in *Izruvano* umešča na vedno širše polje prevedene fantazijske književnosti v Sloveniji.

Izruvana

Agneška je navezana na domačo dolino, tiho vasico, gozdove in vrvečo reko. Raziskuje okoliške loge, je vedno razcapana in umazana, a zadovoljna s svojim vsakdanom. Toda pokvarjeni Gozd, ki preti mejam dežele, preveva zlohota moč, ki meče senco na Agneškino življenje. Njene rojake pred Gozdom varuje oholi, mogočni čarovnik, ki ga poznajo samo pod imenom Zmaj. Vsakih deset let Zmaj zahteva grozljivo plačilo: vaščani mu morajo predati eno dekle, katere usoda je skoraj tako strašna, kot če bi se izgubila v Gozdu. Po desetih letih mlada ženska sicer lahko zapusti Zmajev stolp, toda nobena od prejšnjih izbrank se ni vrnila v domačo vas – prav vse so odšle iz doline.

Približuje se dan izbire novega dekleta in Agneško je strah; vsi namreč vedo, da bo Zmaj vzel Kasijo, njeno lepo, milo in pogumno prijateljico. Čeprav sta dekleti s tem zavedanjem odrasčali vse življenje, je Agneška besna in obupana, ker je ne more rešiti. A nihče ne ve, kako Zmaj izbere dekle, in ko tokrat pride po svoj davek, ne izbere Kasije, temveč Agneško.

Agneška se znajde v Zmajevem stolpu, izruvana iz mirnega življenja, ki ga je poznala. Takoj ugotovi, da je pobeg nemogoč, Zmaj pa jo začne poučevati nekakšno magijo, od katere je vedno hudo izmučena. Med učenjem magije Agneška ugotovi, da jo je Zmaj izbral, ker je tudi sama čaravnica. A ko nekega dne reši Zmaja pred Gozdovim zlom, se Gozd odzove tako, da ugrabi Kasijo.

Naomi Novik se je v svojem delu močno naslonila na poljsko folklorno tradicijo, zato v zgodbi npr. srečamo omembe Jage Babe in njene potujoče hiše, sam zasnitek romana pa spominja na pravljico *Lepotica in zver*. Fantazijski svet, ki ga je ustvarila, nosi značilnosti poljske srednjeveške kulture, s čimer se je nekoliko oddaljila od klasične fantazijske književnosti, ki se večinoma navdihuje iz angleške tradicije.

Izruvana je zgodba o mladi ženski, ki odkriva svojo skrito naravo: skozi Agneškino pripoved se zgodba globoko zakoplje v vprašanja samostojnega odločanja, moči, samoodkritja, strasti, predvsem pa prijateljstva, domoljubja, zvestobe in družine (Grilo in James 2015). Prvine klasičnih junaških zgodb, kakršne so poštenost, pogum in junakinjine preizkušnje, so bistro preizprašane in predrugačene.

Glavno gonilo zgodbe je Agneškino prijateljstvo do Kasije – njena zvestoba in trmasta, a nikakor slepa naklonjenost sprožita dogodke, zaradi katerih se je vsa dežela prisiljena spopasti s starodavnim sovražnim Gozdom. Naomi Novik mojstrsko raziskuje plasti dekliškega (oziroma ženskega) prijateljstva, takšnega, ki traja vse življenje in je vredno več od vsakršne ljubezenske zveze.

Seveda Novik v zgodbi postreže tudi z romanco, a je ta tenkočutna in počasna, nenavadna in nikoli idealizirana, prav tako pa vedno v drugem planu. Zmaj je čarovnik in ne igra po človeških pravilih. Agneške sprva ne dojema kot dekleta ali ženske, temveč kot venomer neurejeno in nesposobno vajenko, ki se upira njegovemu trudu, da bi ji pomagal – v deželi je namreč z zakonom določeno, da je treba prav vsakogar, ki pokaže naklonjenost za magijo, tudi poučevati.

Seveda bi v njem lahko videli tradicionalnega junaka romanc, ki z junakinjo grdo ravna, čeprav je v resnici zaljubljen vanjo, a se ne zna soočiti s svojimi čustvi. Takšne so bile večinoma kritike tega romana: da Agneška pravzaprav trpi za nekakšno obliko stockholmskega sindroma, pri katerem žrtev razvije čustveno navezanost na ugrabitelja (poenostavljamo).

Toda Agneške nikakor ne moremo stlačiti v kalup nemočne, naivne junakinje, ki medli pod napadalčevim vplivom – pravzaprav načrtuje, kako ga bo zabodla, in se trmasto otepa njegovega vpliva na vsakem koraku. Prav tako se med njima najprej razvije spoštovanje in prijateljstvo, šele potem neke vrste naklonjenost, ki bi jih težko rekli ljubezen. Nikakor ni prikazana kot vseobsegajoča in popolna, temveč je bolj posledica čustvene stiske in trenutnega vzgiba.

Agneška se v svoji biti ne spremeni, čeprav postane kompetentna čaravnica, temveč se spremeni Zmaj, ki postaja vse bolj človeški in se od nje nauči sočutja. Njegova zgodba sicer nikoli ne sili v ospredje, toda pot častivrednega moža, ki se je v stoletju obstoja ovil v oklep zaščitne magije, da mu minljivost soljudi ne bi prišla do živega, je ravno tako zanimiva. Bivanje z Agneško in njena neizprosna iskrenost ga namreč spodbudita k samorefleksiji in spremembam.

Tudi ko Agneško imenitni princ Marek napade in skoraj posili, dekline ne potrebuje rešitelja. S pomočjo magije se zaščiti, kakor ve in zna, nato pa presenečenega princa pošteno namlati in ga skoraj ubije. Zmaj, ki jo najde ob nezavestnem princu, se zaveda, da bi jo usmrtili, če bi državni junak umrl, zato ji pomaga prikriti sledi njenega dejanja, a ji tudi pove, kako naj se takšnih poskusov učinkoviteje reši z uporabo ustrezne magije.

Omeniti je treba glavnega antagonista zgodbe, torej strašljivi Gozd, ki s svojim zlom okuži nič hudega sluteče mimoidoče in je glavni krivec za večino spopadov v deželi. Starodavna bit, ki zahrbtno vleče niti svojih marionet, je inovativna in presenetljiva izbira – nekoliko spominja na Tolkienovega Saurona in zlo, ki se širi iz Mordorja (Grilo in James 2015).

Izruvana je dodelana, čudovita fantazijska zgodba, ki se brez težav postavlja ob bok najboljšim klasičnim delom žanra tako za mlade kot odrasle. Je namreč dober primer večnaslovniške (ang. *crossover*) književnosti, torej obsega elemente, ki privlačijo široko občinstvo. Novik se ne boji nasilja in podobnih resnih tematik, a jih obravnava s pravo mero občutljivosti in družbenega komentarja.

***Izruvana* v slovenskem literarnem prostoru**

V slovenskem literarnem prostoru so fantazijska dela za starejšo mladino in odrasle v veliki večini prevodi tujih besedil, natančneje romani ameriških in britanskih avtoric in avtorjev. V zadnjem desetletju je mogoče opaziti precejšen porast priljubljenosti (in prevodov) fantazijske književnosti, ki jo berejo tako mladi kot odrasli, torej večnaslovniške (ang. *crossover*) književnosti.

Zaradi mlade čarovniške junakinje in ljubezenske zgodbe, ki je sicer v zgodbi drugotnega pomena, bo *Izruvano* najbrž marsikdo poskušal umestiti v podžanr fantazijskih romanc za mladino, kakršne so serije o vampirjih in drugih nadnaravnih bitjih. V zadnjih letih sta izšli v ameriškem svetu priznani seriji *Saga o kraljevini Tearling* Erike Johansen (prevedli Maja Prevolnik in Neža Ropret) ter *Žerjavica pod pepelom*, ki jo je napisala Sabaa Tahir (prevedla pa Ida Sternad),

ki se prav tako uvrščata med mladinska/večnaslovniška dela in se oddaljujeta od podžanra romantične fantazije. *Izruvana* je dobra izbira za bralke in bralce, ki si po lahkotnejših delih zaželi zahtevnejšega branja. Prav tako spada v podžanr »visoke fantazije« (ang. *high fantasy*), torej se dogaja v izmišljenem svetu, ki ni del dogovorne resničnosti.

Po slogu, obravnavanih temah ter ljubezni do folklore je *Izruvani* od prevedenih del, ki so dostopna pri nas, še najbolj podobna kulturna *Saga o Zemljemorju* Ursule K. Le Guin, ki jo je v slovenščino mojstrsko prenesel Dušan Ogrizek.

Ob izvrstnem *Zvezdnem Prazu* Neila Gaimana (prevedel Tadej Zupančič) ter klasikah, kakršne so Tolkienov *Hobit* (prevedel Dušan Ogrizek) in Lewisove *Zgodbe iz Narnije* (prevedla Miriam Drev), je v slovenščini dostopna tudi serija *Dediščina* Christopherja Paolinija (prevedle Ivana Gradišnik, Karmen Vidmar, Katja Benevol Gabrijelčič in Ana Ambrož Strle), ki je sicer namenjena nekoliko mlajšemu občinstvu in kar preveč zvesto reproducira dobro znane junaške motive.

Slovenskih avtoric in avtorjev fantazijske književnosti za starejšo mladino in odrasle skoraj ni; izjemi sta npr. trenutno nedokončana trilogija *Varuhi skrivnosti* Marget Belani, ki ni dobila najboljšega odziva, ter relativno neznana serija *Vitezi in čarovniki* Bojana Ekselenskega.

Kljub temu, da je *Izruvana* primarno mladinski roman, pa je s svojimi večnaslovniškimi lastnostmi poslastica tudi za odrasle, ki so si v slovenščini dosedaj lahko privoščili npr. sago *Pesem ledu in ognja* Georga R. R. Martina (prevedla Boštjan Gorenc in Branko Gradišnik), *Kraljemorčevo kroniko* Patricka Rothfussa (prevedel Sergej Hvala), trilogijo *Dinastije Videc* Robin Hobb (prevedli Barbara Lipovšek in Karin Pečnikar), ter sveže izdani prvi del trilogije *Prvi zakon* Joa Abercrombieja (prevedel Sergej Hvala).

Nekaj o prevodu

Prevod mladinskega dela je – ali bi moral biti – vselej naloga, ki zahteva veliko pozornosti in truda. Pri prevajanju fantazijskega leposlovja za mladino je zanimivo, da gre poleg slovničnih ter skladajskih težav, s katerimi se srečuje prav vsaka prevajalka ali prevajalec, pogosto tudi za podomačitev izmišljenih izrazov. Pri prevajanju za starejšo mladino bi se najbrž pri romanu, ki se dogaja v dogovorni resničnosti, odločili obdržati tuje zveneča imena, ob pomensko zanimivih pa morda pritaknili prevajalsko opombo. Nasprotno pri prevajanju za mlajše otroke velja, da se slovenijo imena oseb, krajev, itd.

Pri fantazijski književnosti velja (nenapisano?) pravilo, da se imena krajev, oseb, magični izrazi itd. slovenijo oziroma vsaj zapišejo na slovenski način: tako je *Narnia* postala Narnija, *hobbit* je hobit, *Hogwarts* pa Bradavičarka. Tudi pri fantazijski književnosti, ki je primarno namenjena odraslim, se prevajalke in prevajalci pogravajo z izvirnimi rešitvami. V zadnjem času sta Boštjan Gorenc in Sergej Hvala opravila zahtevno, ustvarjalno delo, ko sta v slovenščino prenašala svetove Georga R. R. Martina, Patricka Rothfussa ter Joa Abercrombieja, treh velikanov sodobne fantazijske književnosti.

Prevajanje fantazijske književnosti se dodatno zaplete, saj je izvirno besedilo pravzaprav umeščeno v dve kulturi hkrati: tisto fantazijsko, kjer morda fevdalni sistem in patriarhat obstajata s preišljenim namenom, ter »resnično«, v primeru

Izruvane torej ameriško kulturo 21. stoletja. Bralke in bralci te druge kulture večinoma najbrž ne ozavestijo in se prepustijo zgodbi, ki jih odpelje v izmišljeni svet, vendar bi morala imeti vsaj prevajalka oziroma prevajalec vedno pred očmi dejstvo, da avtorice in avtorji fantazijski svet skujejo na osnovi lastnih prepričanj, ki so še kako vpeta v dogovorno resničnost. Kot pravi Lilijana Burcar: »fantazijsko pisanje [naj bi] predstavljalo neke vrste pobeg pred realnostjo, kar daje uspešnicam iz tega žanra zavajajoči predznak o postranskem pomenu magičnih svetov, ki jih vzpostavljajo. Vendar pa so ti svetovi in družbeni odnosi, ki jih snujejo in naturalizirajo, še kako relevantni, saj je za fantazijsko v literarni vedi že dolgo jasno, da nikakor ne stoji nasproti realnosti, še manj pa zunaj nje.« (Burcar 2007: 4).

V slovenskem prostoru imajo prevajalke in prevajalci dobro tradicijo objavljanja strokovnih prispevkov in spremnih besed, v katerih bolj ali manj podrobno pojasnjujejo svoje prevajalske pristope k prevajanju določenih besedil. V zadnjem času smo tako lahko brali »Kako se je kalil nov prevod Pike Nogavičke« Nade Grošelj, »Nonsens je limonov poljubček« Boštjana Gorenca, in »Ogledobralci ali *Zgodbe iz oddaljenega predmestja* v slovenščini« Gaje Kos. Prevodne kritike ali poglobljenih ocen je nekoliko manj, z redkimi izjemami ob izjemnih priložnostih, kot je na primer nov prevod kulturnega besedila. Tako je nastal članek Primoža Viteza »Nova Pika Nogavička in status prevodnega besedila«, v katerem je Vitez, tudi sam prevajalec, preučil in pohvalil prevod Nade Grošelj (Vitez 2016).

Prevodna kritika v tako majhnem književnem prostoru, kot je slovenski, ni nič kaj hvaležno delo, saj ga navadno opravljajo prevajalke in prevajalci, ki tako potencialno hvalijo ali črnijo kolege in kolege, od katerih je morda celo odvisno njihovo delo. Prav tako ni nekih običajnih meril za presojanje kakovosti oziroma ustreznosti prevoda, kar otežuje delo in onemogoča objektivnost. Kljub temu bi bilo za zdrav razvoj stroke koristno, če bi se takšnih kritičnih ocen – tako lastnega kot tujega dela – lotevali pogosteje.

Tako bomo v nadaljevanju ob pregledu nekaj osnovnih principov prevajanja (fantazijskih) svetov v otroški in mladinski književnosti poskušali predstaviti, kako je nastajal prevod *Izruvane*.

Göte Klingberg je že leta 1986 opredelil priredbo kulturnega konteksta (*cultural context adaptation*) kot delo, ki ga prevajalka oziroma prevajalec opravi, da bi bilo ciljno besedilo čim bolj razumljivo v ciljni kulturi. Ločuje različna področja, pri katerih prihaja do potrebe po priredbah, npr. literarne reference, zgodovinsko, versko ter politično ozadje, bivališča ter hrana, navade, običaji, igre, rastlinski in živalski svet, osebna imena, nazivi, zemljepisna imena (Klingberg 1986: 17–18).

Obenem Klingberg navaja tudi različne načine spopadanja s tovrstnimi prevajalskimi težavami, in sicer gre za bolj ali manj ustrezne metode, ki segajo od popolnega izbrisa kulturnih elementov ter »lokalizacije« (s čimer poimenuje popoln prenos besedila v ciljno kulturo) do dodajanja razlag v prevod, prevajalskih opomb, in zamenjave tujega izraza za domačega, pri čemer se išče najboljši približek.

Prevajalke in prevajalci bi morali pri opravljanju svojega dela predvsem stremeti k doslednosti, ne glede na to, katerega od naštetih pristopov uporabijo – oziroma ne glede na to, kje se usidrajo na spektru med podomačitvenim ter potujitvenim pristopom (če uporabimo še eno, bolj splošno poimenovanje istega problema).

Jan Van Coillie opozarja, da ob uporabi imen v izvorni obliki obstaja nevarnost, da bodo imena imela drugačen učinek, kot ga je predvidevala avtorica oziroma

avtor: ime bo morda težko berljivo ali v ciljnem jeziku ne bo imelo željenih konotacij. »Kadar spremenimo ime, to po navadi naredimo, da bi prevedeno ime imelo v besedilu natanko enako funkcijo kot izvirno ime.« (Van Coillie 2006: 124) Odločitev za eno ali več strategij prevajanja imen je odvisna od vrste dejavnikov, npr. značilnosti imena in starosti otrok, oziroma prevajalkine oziroma prevajalčeve predstave o tem, kaj naj bi otroci pri tej starosti razumeli in česa ne (Van Coillie 2006: 129).

Kadar gre za prevod novega fantazijskega, torej popolnoma izmišljenega sveta, lahko sklepamo, da bralke in bralci o tem svetu (še) ne vedo ničesar. Izvirnost pri prevodu je torej ključnega pomena za razumevanje tega izmišljenega sveta. Prevajalke in prevajalci se v fantazijskem žanru tudi pri delih, ki so primarno namenjena odraslim, odločajo za prevajanje imen. Tako smo npr. od Sergeja Hvale v prevodu romana *Ime Vetra* dobili Katransko za Tarbean ter Sild za Ceald, od Dušana Ogrizka pa Zemljemorje za Earthsea ter Skobec za Sparrowhawk.

Pri prevajanju *Izruvane* sta bila še posebej pomembna dva izziva: prvi je skladnja oziroma stavčne strukture izvirnika in prevoda, drugi pa so, kot pričakovano, osebna in geografska imena ter posebni izmišljeni izrazi (vključno z jezikom magije). Pri prirejanju stavčne strukture je šlo predvsem za deljenje povedi na manjše enote, saj avtorica v precej zapletenem, a razumljivem slogu uporablja dolge večstavčne povedi, pogosto povezane s podpičji in pomišljaji, ki bi v slovenščini zvenele precej okorneje kot v angleščini. Ob pomoči lektorice ter urednice je bilo treba besedilo nekoliko preoblikovati, da so zapletene »klobase« postale prebavljive, obenem pa smo pazili na ohranitev izvirnega sloga in se izogibali pretiranemu poenostavljanju skladenjskih elementov.

Drugi prevajalski izziv so bila lastna in geografska imena ter posebni, izmišljeni izrazi, s čimer zajemamo poimenovanja predmetov in običajev, ki se pojavljajo v fantazijskem svetu *Izruvane*, ter jezik magije, ki ga uporabljajo čarovniki. Kot smo omenili, se je avtorica pri oblikovanju zgodbe naslonila na poljsko ljudsko izročilo, kar je vidno tudi v izbiri lastnih imen ter izrazov. Pri izbiri prevedkov je šlo tako za lovljenje ravnovesja med prevajanjem izrazov, ki so že tako slovanski (in slovenski bralki ali bralcu najbrž zvenijo bolj domače kot ameriški), ter ohranjanjem »tujosti«, ki jo tovrstna imena vzbujajo pri angleškem izvirniku.

Nespremenjena so ostala tista imena ter izrazi, ki v izvirniku niso imela posebnega pomena in katerih zapis je bil v slovenščini dobro berljiv (in predvsem ni vseboval črk, ki niso del slovenske abecede). Tako se vasice v Agneškini dolini imenujejo Dvernik, Radomsko in Smolnik. Tudi nekatere osebe, npr. Sarkan, Marta, Danka ter Marek, so ohranile svoja izvirna imena. Od zarekov, ki jih Agneška in Zmaj uporabljata pri čaranju, so nespremenjeni ostali *lirintalem*, *vanastalem* in vsi drugi, ki niso vsebovali posebnih črk. Tudi nekaj izrazov iz predmetnega sveta je ostalo enakih, npr. »letnik«, ki poimenuje neke vrste krilo, ki ga nosi Agneška.

Fonetična oziroma morfološka priredba izrazov je bila najpogostejša strategija, ki je po eni strani pomagala približati izrazje slovenskim bralkam in bralcem, po drugi pa je ohranjala drugačnost fantazijskega okolja. Najpomembnejša je najbrž priredba imena Agnieszka, ki se sicer v poljščini izgovori »Anješka«, a je tu (po pogovoru z urednico) postala Agneška, njen ljubkovalni nadimek Nieshka pa Nežka.

Tako je Kasia postala Kasija, Wensa Vensa, ubogi Jerzy pa Jerži. Tudi pri osebnih imenih je šlo podobno: iz Polnye in Rosye, vojskujočih se držav, smo dobili Polnijo in Rosijo (ter Rosijance, ki so zmagali nad alternativno rešitvijo, Rosi, ki bi

se še približali Rusom, ki so jim bili navdih), iz Olshanke pa Olšanko. Jaral Mountains smo prevedli v Jaralsko gorovje (po zgledu Uralskega). Pri zarekih in urokih je šlo za preprosto transliteracijo: *fulmedesh* je postal *fulmedeš*, *loytalal* pa *lojtalal* itd.

Za priredbo (torej zamenjavo izvirnega pojma s podobnim pojmom v slovenščini) smo se odločili v primeru besede blini, ki označuje nekakšne majhne kvašene palačinke – v prevodu so ostale samo debele palačinke, saj beseda ni bila ključnega pomena za nadaljevanje besedila, razlaga v obliki prevajalske opombe pa bi po nepotrebnem zmotila bralkino pozornost. Enako smo se pri izrazu zupan, ki v poljščini (z zapisom župan) pomeni neke vrste starinski plašč, odločili za preprosto zamenjavo z dolgim plaščem.

Gotovo najzanimivejši pa je del besedišča, ki ga je bilo treba zaradi pomenov v izvirniku prevesti v celoti. Reka, ki teče skozi Agneškino dolino, se v izvirniku imenuje the Spindle, kar bi bila po slovensko preslica (tista s kolovrata), a smo se zaradi asociacije na rastlino raje odločili za Vrtavko, saj beseda bolje opisuje vrvečo rečico. Walkers, zlobna bitja iz Gozda (the Wood), so postala hodci, heart-trees pa srčna drevesa.

Še najpomembnejša so bila imena čarovnikov in čarovnic – vsi razen Agneške imajo namreč dve, eno lastno, npr. Sarkan, drugo pa čarobno (opisuje namreč njihove sposobnosti), npr. Zmaj (Dragon). Falcon je tako postal Sokol in Willow enostavno Vrba. Nekoliko smo se oddaljili pri čarovnici Aljoši, ki nosi ime Sword, saj je postala Sablja, ker je meč pač moškega spola. Tako smo tudi Owl prekrstili v Čuka.

Takšno prevajanje je mentalna telovadba – igrivo in ustvarjalno. Izmišljeno besedišče *Izruvane* je kljub vsemu precej jasno in nezapleteno, predvsem pa gre za samostojno delo (zgodba ni del serije), se pravi je prevod del ene prevajalke – v nasprotju s precejšnjim deležem fantazijskih serij, pri katerih se iz različnih razlogov zamenja več prevajalk ali prevajalcev, kar vsekakor prinese težave z doslednostjo prevoda.

Zgolj v razmislek še tole: mar ni tudi sam izvirnik fantazijskega romana pravzaprav prevod? Gotovo se Bilbo in Gandalf v Srednjem svetu nista pogovarjala v zborni britanski angleščini, prav tako kot se polnijska Agneška ni prepirala z Zmajem v ameriški različici tega jezika. Tolkien je najbrž ob formalizaciji pravil za svoje izmišljene jezike premislil tudi to vprašanje, sodobnejše avtorice in avtorji fantazijske književnosti pa se s tem spopadajo na bolj ali manj zapletene načine. Fantazijska dela so torej večplastna in zato vedno dober prevajalski izziv.

Zanimivo bi bilo preučiti, ali bo *Izruvana* v slovenščini bolj priljubljena pri mladih ali odraslih – v angloameriškem svetu so jo namreč oboji sprejeli zelo dobro. Prav tako lahko upamo, da bo njen (potencialni) uspeh sprožil prevajanje podobnih del, na primer romanov nagrajenih pisateljic Juliet Marillier, Diane Wynne Jones in Victorie Schwab, ki naslavljajo podobno publiko in so del bogate fantazijske tradicije angleško govorečega sveta.

Literatura

Lilijana Burcar, 2007: *Novi val nedolžnosti v otroški literaturi: Kaj sporočata Harry Potter in Lyra Srebrousta?* Ljubljana: Sofia.

Boštjan Gorenc, 2015: Nonsens je limonov poljubček. V *Otrok in knjiga*. Letnik 42, št. 94. Str. 59–72.

Ana Grilo in Thea James, 2015: Joint review: *Uprooted* by Naomi Novik. Pridobljeno 28. 9. 2017 s spletne strani The Book Smugglers: <http://thebooksmugglers.com/2015/06/joint-review-uprooted-by-naomi-novik.html>

Nada Grošelj, 2015: Kako se je kalil nov prevod Pike Nogavičke. V Astrid Lindgren: *Pika Nogavička*. Mladinska knjiga. Str. 347–355.

Gaja Kos, 2012: Ogledebralci ali *Zgodbe iz oddaljenega predmestja* v slovenščini. V *Otrok in knjiga*. Letnik 39, št. 84. Str. 76–77.

Jan Van Coillie, 2006: Character Names in Translation: A Functional Approach. V Jan Van Coillie in Walter P. Verschueren (ur.): *Children's Literature in Translation: Challenges and Strategies*. Manchester: St. Jerome Publishing. Str. 123–139.

Primož Vitez, 2016: Nova *Pika Nogavička* in status prevodnega besedila. V *Otrok in knjiga*. Letnik 43, št. 97. Str. 5–17.

Seznam omenjenih fantastijskih del (tista, ki jih priporočamo, so označena z *)

Joe Abercrombie, 2017: *Klic Orožja*. Prevedel Sergej Hvala. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marget Belani (Mateja Blažič), 2010: *Obzidano mesto*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bojan Ekselenski, 2007: *Vitezi in čarovniki: indigo otroci*. Ljubljana: Trubar.

*Neil Gaiman, 2012: *Zvezdni prah*. Prevedel Tadej Zupančič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

*Robin Hobb, 2009: *Morilčev vajenec*. Prevedla Barbara Lipovšek. Ljubljana: Gnostica.

Erika Johansen, 2014: *Saga o kraljevini Tearling*. Prevedla Maja Prevolnik. Tržič: Učila International.

*Ursula K. Le Guin, 2005: *Čarovnik iz Zemljemorja*. Prevedel Dušan Ogrizek. Ljubljana: Mladinska knjiga.

C. S. Lewis, 1994: *Lev, čaravnica in omara*. Prevedla Miriam Drev. Celje: Mohorjeva družba.

George R. R. Martin, 2007: *Igra prestolov*. Prevedel Boštjan Gorenc. Ljubljana: Mladinska knjiga

*Naomi Novik, 2017: *Izruvana*. Prevedla Kaja Bucik Vavpetič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Christopher Paolini, 2004: *Eragon*. Prevedla Ivana Gradišnik. Ljubljana: Grlica.

*Patrick Rothfuss, 2015: *Ime vetra*. Prevedel Sergej Hvala. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Sabaa Tahir, 2016: *Žerjavica pod pepelom*. Prevedla Ida Sternad. Tržič: Učila International.

*J. R. R. Tolkien, 1986: *Hobit ali tja in spet nazaj*. Prevedel Dušan Ogrizek. Ljubljana: Mladinska knjiga.

OKO BESEDE 2017

22. srečanje slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede je potekalo od 21. do 23. septembra 2017. Tako kot vsa leta doslej se je odvijalo v Murski Soboti. Organiziralo ga je Društvo za humanistična vprašanja Argo, najpomembnejša finančna podpornika Srečanja sta bila tudi letos Javna agencija RS za knjigo in Mestna občina Murska Sobota.

Prvo Srečanje Oko besede je na pobudo založbe Franc-Franc, ki sta jo posebej bljajala Feri Lainšček in Franci Just, zaživelo leta 1995. Naslednje leto se mu je kot sooblikovalka strokovnih vsebin pridružila revija *Otrok in knjiga*, leta 1997 se je obema kot pokrovitelj za novoustanovljeno večernico, nagrado za najboljše izvorno slovensko mladinsko literarno delo minulega leta, pridružilo še Časopisno-založniško podjetje Večer. Podelitev večernice je postala osrednji dogodek vsakoletnega Srečanja, druge stalnice so še obiski pisateljev po pomurskih osnovnih in srednjih šolah, simpozij, ki ga vsebinsko pripravi revija *Otrok in knjiga*, razstava slovenskih mladinskih literarnih del, s katero se v program vključuje Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, ter literarno-kulturna popotovanja, ki nudijo priložnost za spoznavanje kulturnih in naravnih znamenitosti Pomurja. Vsako srečanje postreže tudi s kakšno novo vsebino, umeščeno v spremljevalni program.

Organizacijski odbor Očesa besede si je ob temeljni usmeritvi, da festival ostane strokovno in ustvarjalno srečevališče kreatorjev sodobne slovenske mladinske književnosti, za obdobje 2016–2019 zadal tri prednostne cilje: a) s premišljeno izbiro aktualnih simpozijских tem in kompetentnih sogovornikov odgovarjati na pereča vprašanja mladinske književnosti in z njimi neizogibno povezana družbena vprašanja, b) spodbujati dialog in povezovanje vseh akterjev slovenske mladinske književnosti in s tem prispevati h kakovostni rasti vseh njenih segmentov; c) v festivalsko dogajanje pritegniti mlajšo generacijo mladinskih pisateljev in jih spodbuditi k aktivni participaciji na slovenski mladinski literarni sceni.

V četrtek dopoldne je potekal seminar Primeri dobre prakse za razvoj družinske pismenosti: V objemu besed, ki ga je za mentorje predšolske bralne značke pripravilo Društvo bralna značka Slovenije – ZPMS. Popoldne je bila organizirana Založniško-avtorska tržnica, ki jo je usmerjal dober poznavalec razmer na slovenskem knjižnem trgu in pisatelj Slavko Pregl.

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota je udeležencem Očesa besede ponudila v ogled kar štiri razstave: Večerničina literarna bera, Smiljan Rozman – pisatelj, ki bobna in slika, Po sledeh prekmurske reformacije in Pismenost v Prekmurju do 20. stoletja.

Zadnji dan festivala je bil v znamenju literarne zgodbe občine Radenci. Udeleženci ekskurzije so se na popotovanju seznanili z življenjem in ustvarjanjem Bee Baboš Logar, Norme Bale, Kajetana Koviča, Josipa Vandota, Josipa Freuensfelda in Ljudmile Poljanec.

SIMPOZIJ O VREDNOTAH V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Letošnja simpozijaska tema **Vrednote v mladinski književnosti** se nanaša na izjemno aktualno vprašanje same mladinske književnosti in tudi na predmet njenega ubesedovanja, torej na vrednote v naši družbi nasploh. Na simpoziju leta 2018 pa bo govora o svetovnem nazoru v mladinski književnosti. Simpozij je pripravila in moderirala Darka Tancer-Kajnih.

Aksinja Kermauner, Darka Tancer-Kajnih, Franci Just in Vesna Radovanovič

V ospredju Irena Cerar in Anja Štefan

Dragica Haramija

VREDNOTE V SODOBNI MLADINSKI PROZI¹

V prispevku so najprej predstavljene različne definicije vrednot, pri čemer je treba opozoriti, da vrednote niso prirojena kategorija, temveč jih človek pridobiva skozi kognitivni, socialni, kulturni razvoj ipd. To hkrati pomeni, da sistem vrednot pri posamezniku ni skozi celotno življenje enak, temveč se spreminja. Pomembne so tudi druge kategorije, ki vzpostavljajo človekove vrednote, kakor jih navaja Schwartz (2012), npr. poklicna usmerjenost, spol, religija, kultura. V otroštvu in v najstniškem obdobju, ko se vrednote pri mladem bralcu šele razvijajo (vzpostavljajo), tudi mladinska književnost – pravzaprav vsaka knjiga posebej – zrcali sisteme vrednot. V mladinski književnosti so vrednote zgodovinsko pogojene (literarni kanon, sodobna književnost), odvisne so od književne zvrsti, vrste in žanra, pogojene so s starostjo bralca in njegovim razvojem (starejši kot je bralec, bolj kompleksne so vrednote), predvsem pa so odvisne od tvorca besedila, torej avtorjevih stališč.

Values as human characteristics in which we believe, guide our lives, judgements, aims and actions. The present article brings different definitions of values, although it has to be pointed out that values are not an in-born category; rather, they are a quality acquired through cognitive development. This means that individual's value system does not remain the same throughout his life, as it is constantly changing. Also important are other categories, shaping up individual's value system; according to Schwartz (2012), these are profession, gender, religion and culture. In childhood and adolescence when values of young readers are still in developmental phase, children's literature – every book specifically, in fact – mirrors value systems as well. Right versus wrong, decision making process, facing consequences of one's decisions, etc. In children's literature values are historically conditioned (literary canon, modern literature), depending on literary genre (fantastic literature allows for much more than realistic one), reader's age and his cognitive development (the older the reader the more complex the values that are being developed). In children's prose it is usually only one value, related to the literary work's topic, that is highlighted, while, on the other hand, quality juvenile novels are multilayered at the value level. Values in literary works in general are not the same from beginning to end; on the contrary, they are changing and maturing with regard to the course of the story and main heroes' age, new revelations, life situations, etc.

¹ Prispevek je nastal v okviru programske skupine Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (P6-0156), ki jo financira ARRS.

1 Uvod

Z vrednotami se ukvarjajo različne znanstvene discipline in jih tudi glede na svoje primarno raziskovanje različno razvrščajo, npr. psihologija, filozofija, verstva, sociologija, ne nazadnje pedagogika v najširšem smislu. Vrednote so tiste človeške značilnosti, v katere posameznik verjame, zato usmerjajo njegovo življenje: presojo, zastavljene cilje, dejanja. S stališča mladinske književnosti velja upoštevati tudi razvoj vrednot, kakor jih navaja Morris Massey (1988, citat po elektronskem viru 2017),² in sicer: do 7. leta otrokove starosti vplivajo na vrednote predvsem starši (*obdobje odtisov*: kaj je prav – narobe, slabo – dobro), od 8. do 13. leta vzgojitelji, učitelji, idoli (*oblikovalno-posnemovalno obdobje*: preizkušanje vsega), od 14. do 21. leta vrstniki (*obdobje socializacije*).

Shalom H. Schwartz že leta 1992 v raziskavi *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries* poudarja središčno mesto proučevanja vrednot v vseh znanstvenih disciplinah, ki so povezane s človekovim vedenjem (Rokeach 1973; povzeto po Schwartz 1992). Schwartz (1992: 1) utemljuje, da »navedene teorije opazujejo vrednote kot kriterij, po katerem ljudje izbirajo in presojujejo dejanja ter sprejemajo ljudi (vključno s samim seboj) in dogodke.« Pri tem opozarja, da so tudi univerzalne vrednote odvisne od starosti, izobrazbe, spola, poklica in so hkrati odvisne od odnosa do religije, kulture, izkušenj (predvsem od tega, kako vrednote sprejemajo drugi) in možnosti, ki so posamezniku dane.

V raziskavi, objavljeni leta 1992, je avtor ugotavljal (rezultati so navedeni po pomembnosti):³

- kaj ljudje v različnih državah uvrščajo med vrednote: univerzalizem, dobrota, tradicija, skladnost, varnost, moč, dosežki, užitek, spodbuda, samoregulacija
- ali obstajajo univerzalne vrednote: moč, dosežki, tradicija, varnost
- ali so vrednote enake ali podobne: odvisno je, ali jih preučujemo kot individualne, kolektivne ali mešane vrednote
- strukturo vrednot: kategorije; posamezne vrednote v okviru kategorij

Schwartz je leta 2012 dopolnil strukturo vrednot, ki jih deli na:

- samozadostne: dosežki, moč
- odprtost za spremembe: zadovoljitev, spodbuda, samoregulacija

² Njegovo delo o vrednotah In *What Works At Work* (1988) pomeni pomemben mejnik v raziskovanju vrednot.

³ Prvo definicijo in delitev vrednot je postavil skupaj z Biskym (1987). Za potrebe raziskave je Schwartz (1992) opredelil 11 kategorij, ki vsebujejo 56 vrednot (vljudnost, materialna neodvisnost, mir, samospoštovanje, kreativnost, ljubezen, spoštovanje, zdravje ...; več o tem prav tam: 61). Tako je nastal vprašalnik (neke vrste Vodnik po mojem življenju), na katerega so odgovarjali sodelujoči anketiranci. Raziskava je zanimiva predvsem zato, ker so bili ob drugih prebivalcih vanjo vključeni v vsaki državi tudi pedagoški delavci (ki predstavljajo precej homogeno skupino). V raziskavo so bile vključene naslednje kategorije: enakost (enake možnosti za vse), notranja harmonija (pomirjenost s samim seboj ali sprejemanje samega sebe), socialna moč (dominantnost), zadovoljstvo (zadovoljevanje želja), svoboda (dejanj in misli), duhovno življenje (poudarek na duhovnosti, ne na materialnem), občutek pripadnosti (občutek, da drugi skrbijo za nas), socialni red (družbena stabilnost), zanimivo življenje (prijetne izkušnje), smisel življenja (namen).

- tradicionalne vrednote: varnost, skladnost, tradicija
- izpolnitvene vrednote: univerzalizem, dobronamernost

Ob temeljnih 10 kategorijah vrednot, ki jih je razdelil v štiri skupine, je v modelu posebnega pomena njihova povezanost oz. njihovo vzajemno vplivanje.⁴

V slovenskem prostoru je Janek Musek razvil teorijo vrednot, pri čemer se naslanja predvsem na spoznanja iz psihologije (deloma tudi filozofije). Teoretik v monografiji *Osebnost in vrednote* (1993: 146) deli v dionizične in apolonske in nato dalje na posamezne kategorije.

Tabela 1: Vrednote po Janeku Musku

DIONIZIČNE VREDNOTE		APOLONSKE VREDNOTE	
Hedonske vrednote	Potenčne vrednote	Moralne vrednote	Izpolnitvene vrednote
čutne vrednote: užitki, uživanje življenja, zabava, prosti čas, avanturizem	statusne vrednote: ugled, moč, uveljavljanje, socialna moč, avtoriteta, bogastvo, uspeh, sposobnosti, ambicije, vplivnost	tradicionalne moralne vrednote: poštenost, dobrot, red, zakonitost, morala, pravičnost, širokomišelnost, pripravljenost pomagati, odpuščenje, zvestoba, odgovornost	spoznavne vrednote: spoznavanje
zdravstvene vrednote: zdravje	patriotske vrednote: patriotizem, narodni ponos, nacionalna varnost	socialne vrednote: družinska sreča, razumevanje v družini, ljubezen, zvestoba, prijateljstvo	estetske vrednote: lepota
varnostne vrednote: varnost, neogroženost, mir		societalne vrednote: sreča, blagostanje, mir, napredek, enakopravnost, socialni red, vračanje uslug, socialna pravičnost	kulturne vrednote: umetnost, kultura
			aktualizacijske vrednote: notranje zadovoljstvo, osebna rast, ustvarjanje, modrost, pogum, življenjske spremembe, vznemirljivo življenje
			verske vrednote: vera, svetost, odrešenje

Vir: Kristijan Musek Lešnik, 2017: Kakšne vrste vrednot obstajajo? http://ipsos.si/VodenjeVIZ_VI_vrste_vrednot.html

⁴ Schwartz predstavi model vrednot v delu *An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values* (Schwartz 2012: 13).

Janek Musek navaja univerzalne vrednote, ki se pojavljajo kot rezultat medkulturnih raziskav (Musek 1993: 148–149) v 11 vrednostnih kategorijah: dosežek, moč, samousmerjenost, stimulacija, hedonizem, univerzalizem, dobronamernost, varnost, konformizem, tradicija, duhovnost. Musek deli vrednote v dve kategoriji, in sicer v tiste, ki jih posameznik navezuje na to, kaj mu je všeč, in na tiste, ki jih navezuje na to, kaj je prav. V navedeni monografiji Musek pregledno podaja različna teoretična izhodišča o vrednotah od antike do sodobnosti (npr. Aristotel, Platon, Nietzsche, Spranger, Scheler, Veber).

Mojca Furjan (2016: 9) povzema osem izhodišč za klasifikacijo vrednot, ki jih je uvedel ameriški antropolog Clyde Kluckhohn (1951, Musek 1993):

- modalnost vrednot (pozitivne, negativne),
- vsebina vrednot (estetska, spoznavna, moralna itd.),
- intencionalni značaj vrednot (instrumentalne, terminalne),
- posplošenost vrednot (generalne, specifične),
- intenziteta (centralne, periferne),
- eksplicitnost (implicitne, eksplicitne),
- obseg vrednot (idiosinkratične, skupinske, kulturne),
- organiziranost vrednot (izolirane, integrirane, hierarhitirane).

S stališča filozofije navaja Friderik Klampfer (2003: 45), da je del moralne teorije aksiologija ali teorija vrednot. Pri tem avtor opozarja na nujnost premislekov o dobrem v povezavi z zlom in izlušči tri prioritete, ki jih umesti glede na pomembnost (Klampfer 2003: 53): »1. Ne povzročaj zla, 2. Prepreči zlo, 3. Delaj dobro.«

V monografiji *Etika. družba, država (I)* Janez Justin (1997: 80–81) predstavlja sociološki vidik vrednot,⁵ pri čemer ob primerjavi različnih konceptov moralne vzgoja v Evropi navaja (rangirane po pogostosti) teme, ki so najpogosteje obravnavane: okoljska zavest, medkulturna vzgoja, mednarodno razumevanje, državljanstvo, demokracija, mir, protirasizem, strpnost, nacionalna zavest in identiteta, človekove pravice, enakost spolov, družbena pravičnost, nenasilje, svoboda, odgovornost, človečnost, potrošništvo, droge, alkohol, zdravje. Veljavni učni načrt za osnovnošolski predmet Državljanstva in domovinska vzgoja ter etika (2011: 5) je opredeljen kot sestavni del »družboslovnega in humanističnega izobraževanja«. Eno od pomembnih področij predmeta je razvoj kritičnega mišljenja, pri čemer je bistvenega pomena razprava o etičnih načelih, ki so podlaga človekovih pravic.

Inštitut za etiko in vrednote Jože Trontelj predstavlja na svoji spletni strani ogrodje etike in vrednot (<http://www.iev.si/slv/framework/>), pri čemer je v središče delovanja postavljena misel, da so znanje, etika in vrednote tisti dejavniki, ki omogočajo pozitiven družbeno razvoj.

Deset vrednotnih domen je dobro presečišče vrednot, ki jih navajajo različne znanstvene discipline:

- življenje, narava, zdravje,
- humanost: koncept človekovega dostojanstva in iz njega izhajajoče pravice,
- skrb za sočloveka: naša življenja so soodvisna, zato je skrb za druge temelj obstoja ljudi/družbe,

⁵ Vključen je tudi pedagoški vidik, saj se navezuje na predmet etika in družba – v kurikulumih je predmet sicer različno poimenovan.

- integriteta: postulat dobrega značaja,
- pravičnost: obravnavanje vseh ljudi brezpogojno enako,
- univerzalizem: prepričanja in ravnanja, ki so v splošno dobro človeštva,
- kultura: človekove stvaritve,
- tradicija: kulturni, materialni in duhovni dosežki družbe,
- delo in ustvarjalnost: bistvo naše civilizacije,
- znanje in modrost: temelja stabilnosti.

Marija Švajncer v prispevku *Etika in mladinska književnost* (1991: 53) poudarja: Spraševanje se lahko navezuje na razmerje med etiko kot filozofsko disciplino in teorijo mladinske književnosti, prav tako se je treba zamisliti nad odnosom med predmetom etike – moralo kot praktično uveljavitvijo in neposrednim oblikovanjem moralnih pravil v medčloveških razmerjih ter mladinsko književnostjo kot umetniškimi snovanjem in torej reflektiranim orisom otroškega in človeškega bivanja nasploh, to eksistiranje pa ima tudi etične razsežnosti.

Glede na navedene sisteme umeščanja vrednot in iskanja teh v mladinski književnosti, lahko ugotovimo, da je nujno upoštevanje otrokove razvojne stopnje in posledično zmožnosti razumevanja posamezne vrednote.⁶ Ne nazadnje o tem, da je treba pri otrocih razvijati pozitivne vrednote, ki naj bi se jih kot družba tudi držali, ne dvomi nihče, konflikt med ljudmi nastopi, kadar se prioritete vrednot razhajajo.

Tabela 2: Kako se razlikujejo osebnostne lastnosti in vrednote.

Osebnostne lastnosti	Vrednote: so kriterij za presojo vedenja (lastnega in obnašanja drugih)
Kakšni smo.	Zakaj nekaj počnemo (namen).
Predstavljajo naš potencial.	Predstavljajo naše cilje.
Se razlikujejo v intenzivnosti in pogostosti.	Se razlikujejo v pomembnosti.
So pozitivne in negativne.	So zaželeni in nezaželeni.
Z njimi lahko pojasnjujemo vedenje.	Z njimi pojasnjujemo vedenje.
Včasih enaki izrazi za oboje (npr. ambicioznost).	Z njimi opravičujemo izbire in dejanja kot legitimna in vredna.

Vir: Marta Licardo, 2016: *Teacher's role in child's introducing into social environment*.

2 Mladinska književnost in vrednote

Mladinska književnost je dolgo sodila bolj na področje pedagogike kakor književnosti, premiki njenega vrednotenja na nivoju vsebin in preučevanja (literarna zgodovina in teorija) so se na Slovenskem zgodili sorazmerno pozno.⁷

⁶ Npr. Marta Licardo (2017) je na populaciji študentov predšolske vzgoje preučevala njihov odnos do vrednot, pri čemer opozarja da so raziskave o vrednotah vzgojiteljev zelo pomembne, saj so vrednote in prepričanja temelj predšolskega izobraževanja.

⁷ V študijskem letu 1960/61 je bil na Pedagoški akademiji Maribor vpeljan predmet Mladinska književnost z vidika mladinske psihologije, za katerega je bila habilitirana Alenka Glazer. Več o tem v članku *Prispevek Alenke Glazer k razvoju teorije slovenske mladinske književnosti*.

Depedagogizacija mladinske književnosti, v naslednjem koraku pa tudi detabuizacija tem in motivov,⁸ seveda ne pomenita opustitev vrednot v (mladinski) književnosti. Pri tem velja izpostaviti opozorilo Marije Švajncer (1991: 53), da

[t]eorija mladinske književnosti skuša ohranjati terminološko natančnost literarne vede, vendar pa so tudi njene posamezne sestavine opis otrokovih psihičnih stanj, razčlenjeni so kognitivni vidiki, podani so razvojni aspekti socializacije, opaziti je poglobljanje v vzročno-posledične verige, torej v namen literature in v njene estetske, vzgojne in ideološke učinke.

2.1 Mladinska književnost in empatija

V zadnjih nekaj letih je empatija, torej sposobnost zaznavanja čustev drugih oseb, močno pridobila na pomenu, še posebej v izobraževalnem okolju. Empatija vedno bolj postaja lastnost, ki jo velja razvijati skozi pozitivne vrednote tudi z branjem kakovostnih literarnih del. Zanimiv pogled na razvijanje empatije ob branju književnih del pri otrocih je podan na spletni strani, namenjeni učiteljem, Teachthought: objavljena je lestvica tridesetih najboljših knjig, ki učijo otroke empatijo.⁹ Seveda gre večinoma za primere iz angleškega govornega področja, pa vendarle imamo tudi v Sloveniji prevedenih nekaj mladinskih literarnih del, ki so na priporočeni lestvici: (2) R. J. Palacio *Čudo*, (5) Katherine Applegate *En in edini Ivan*, (12) Scott O'Dell *Otok modrih delfinov*, (16) Elie Wiesel *Noč*, (29) Katherine Paterson *Most v Terabitijo*, (30) E. B. White *Karlina pajčevina*. Navedena dela so visoko kakovostna, hkrati pa so izrazito usmerjena k razvijanju empatije in občutljivosti posameznika (mladega bralca).

Na spletni strani Tinybop je objavljen seznam trinajstih knjig, ki najmlajše (predšolska otroke) učijo empatije skozi inkluzivno vzgojo, žal pa ni še nobena slikanica s seznama prevedena v slovenščino.¹⁰ Med drugimi je na seznamu slikanica *Amos in Boris* Williama Steiga, tema prijateljstva je bila eden od motivov uprizoritve v lutkovni predstavi *Akvarij* (premiera Lutkovno gledališče Ljubljana 2017). Pri tej skupini beriva so poudarjene vrednote prijateljstva, iskrenosti, varnosti.

Na spletni strani Common sense education, namenjeni učiteljem in staršem v Združenih državah Amerike, ki prav tako spodbuja učenje empatije s pomočjo knjig (hkrati je tudi prodajna stran), si velja ogledati, kako so knjige predstavljene in opremljene. Na spletni strani so zbrane same odlične knjige, natančno imajo

⁸ Z detabuizacijo se začnejo v mladinski književnosti odpirati nove teme, npr. spolnost, spolne zlorabe, medvrstniško nasilje, smrt, odvisnosti, problemi in stiske ob odraščanju in soočanje z odraslostjo.

⁹ Seznam vseh del je dostopen na spletnem mestu <http://www.teachthought.com/pedagogy/50-of-the-best-books-to-teach-children-empathy>.

¹⁰ Seznam del je dostopen na spletnem mestu <https://tinybop.com/blog/13-books-to-spark-conversations-about-empathy>: *Last Stop on Market Street* Matt de la Peña, ilustriral Christian Robinson, *Just Because* avtorska slikanica Amber Housey, *A Sick Day for Amos McGee* Phillipa C. Steada, *Stand In My Shoes* Boba Sornsona, *Tough Guys (Have Feelings Too)* Keitha Negleyja, *Sumi's First Day of School Ever* Jouna Un Kima and Soyung Pak, *Tight Times* Barbare Shook Hazen, *The Invisible Boy* Trudy Ludwig z ilustracijami Patrice Barton, *Enemy Pie* Dereka Munsona, *The Monster Who Lost His Mean* Tiffany Strelitz Haber z ilustracijami Kristie Edmunds, *Hey, Little Ant* Phillipa M. Hoosa in Hannah Hoose.

določeno pričakovano starost bralca. Ob povzetku zgodbe so zabeležene še ocena izobraževalne vrednosti, pozitivnega sporočila, pozitiven vzorec pravil, količina nasilja, spolnosti in strašljivih elementov, ocena jezikovnih sredstev (tudi jezikovne korektnosti).¹¹ Nadalje je pri vsakem literarnem delu dodan didaktični instrumentarij in spodbude za pogovor o knjigi v družini, torej v otrokovem matičnem okolju. Na ta način – ne glede na to, ali se strinjamo z vrednoto, ki je v posamezni knjigi zapisana – je vzpostavljena platforma za družinsko pismenost ne samo v predšolskem obdobju, ko otrok še ni samostojni bralec, temveč za celotno obdobje branja mladinske književnosti in naslovniško odprtih knjig.

3 Vrednote v mladinski prozi

Ob združevanju predhodnih analiz prek 2000 literarnih del¹² se je pokazalo, da gre za preplet mnogih dejavnikov, pri čemer jih velja posebej izpostaviti pet:

- zgodovinsko pogojenost vrednot,
- njihovo odvisnost od književne vrste in žanra,
- vlogo avtorjevih vrednot,
- vlogo bralca in njegovo tvorjenje pomenov ob branem literarnem delu,
- vloga odraslega, profesionalnega ali neprofesionalnega posrednika, in njegovo razumevanje vrednot.

Vrednote so v (mladinskih) književnih delih zgodovinsko pogojene (literarni kánon, sodobna književnost). Zaradi različnih vrednot, ki so se pojavljale skozi človeško zgodovino, je ob raznolikih delitvah vrednot potrebno zavedanje, da so vrednote, veljavne v času nastanka, identificirane vrednote v specifičnih družbenih in geografskih razmerah. V starejših obdobjih slovenske mladinske književnosti velja izpostaviti, da so bile v ospredju tiste vrednote, ki jih je opaziti v vzgojno-poučnem in idealizacijskem tipu književnosti, kakor ju poimenuje Igor Saksida (1994: 88–121). V prvem tipu gre za poučevanje vrlin oz. kreposti, v drugem za preoblikovanje otroštva v idilo. Prav tako je Marjana Kobe v monografiji *Vedež in začetki posvetnega mladinskega slovstva na Slovenskem 1778–1850* (2004) predstavila vzorec »moralnovzgojnega besedila, ki mu intencionalnost nedvoumno izpričuje otroški glavni lik: ta je nosilec moralnovzgojnega sporočila teksta, skladno z nazori filantropinistične vzgojne doktrine, da je otroškim bralcem vrstnik najučinkovitejši zgled oz. svarilo« (Kobe 2004: 238).

Vrednote so odvisne od književne zvrsti, vrste in žanra, pri čemer že temeljna določila umeščanja nekega besedila zaradi njegovih strukturnih, motivno-tematskih, oblikovnih, vsebinskih in drugih značilnosti dela samega, vplivajo na bralčev strukturiranje vrednostnega sistema o literarnem delu in o skladnosti vrednot v literarnem delu z bralčevimi lastnimi vrednotami. Razlikovalni element med

¹¹ Povezava do prodaje knjig je dostopna na <https://www.commonsensemedia.org/lists/books-that-teach-empathy>.

¹² Analize obravnavanih literarnih del so objavljene v monografijah *Slovenska realistična avanturistična mladinska proza* (2000), *Sedem pisav* (2009), *Holokavst skozi otroške oči* (2010), *Nagrajene pisave* (2012), *Poetika slikanice* (2013) in *Vloga živali v mladinski književnosti* (2015) in obravnavana dela v številnih člankih.

realističnimi in fantastičnimi¹³ književnimi vrstami, na katerega opozarja že Maria Nikolajeva (1996: 122), je kronotop, ki je »neločljiva medsebojna povezava prostora in časa«. Nikolajeva je povzela kategoriji enotnosti prostora in časa (imenovano tudi prostorčas) po Bahtinu (1982: 219–220):

V literarnoumetniškem kronotopu se prostorska in časovna znamenja družijo v pomenljivo in konkretno celoto. Čas se zgošča, strjuje, postane umetniško otipljiv; prostor pa se intenzificira in vključuje v gibanje časa, sižeja, zgodovine. Časovna znamenja se odstirajo v prostoru, prostor pa dobiva pomen in razsežnosti v času. To križanje nizov in združevanje znakov je značilno za umetniški kronotop. /.../ Literarni kronotop je pravzaprav zvrstnega pomena. Lahko odkrito rečemo, da so zvrsti in njene podvrste odvisne od kronotopa, pri čemer je čas vodilno načelo literarnega kronotopa. Kronotop kot oblikovno-vsebinska kategorija določa (v precejšnji meri) tudi podobo človeka v literaturi; podoba človeka je vedno resnično kronotopična.

Bahtin je teorijo kronotopa primarno navezal na roman, a se, kot sam ugotavlja v zgornjem citatu, pojavlja v vseh književnih vrstah. Za preučevanje vrednot je zelo pomembno folkloristično načelo teksta (besedilo, torej vsebina in vse druge pravljične karakteristike), konteksta (kdaj so bile pravljičnice napisane in komu so bile namenjene) in teksture (kako so zapisane: jezikovna sredstva, teme, poudarki), saj se temelj žanrskega spomina skriva ravno v podobnih elementih ljudskega in avtorskega slovstva posamezne književne vrste.¹⁴ Žanrski spomin pomeni funkcioniranje literarnih zvrsti kot spominskih shem, ki »kognitivno organizirajo pisanje in sprejemanje besedil ter sooblikujejo poglede na svet skozi več zaporednih rodov« (cit. po Juvan, 2006: 198; Keunen, 2000). S teorijo žanrskega spomina je Keunen (2000) povezal spominske sheme, kakor jih definirata psiholog Frederic Bartlett in Bahtinov koncept kronotopa. Kulturni spomin na polju literature, torej žanrski spomin, označi Marko Juvan (2006: 196) kot »specifično strukturo besedil kot temporalnih sledi; proces graditve in reprodukcije literarnega kanona; medbesedilnost«.

V literarnem delu so vrednote odvisne od avtorjev kot tvorcev besedil in njihovih lastnih vrednot (v neki družbeni, politični ali kulturni situaciji). Odvisne so tudi od namena, zaradi katerega pisatelj vplete v svoje delo neko vrednoto; namen pa je zgodovinsko, geografsko, družbeno pogojen.¹⁵

Vrednote so odvisne od bralčevega sprejemanja in razumevanja besedila. Pogojene so s starostjo bralca, z njegovim kognitivnim, socialni, kulturni razvojem, z njegovimi izkušnjami. Bralčeva interpretacija besedila se lahko bistveno razlikuje od tvorčevega pogleda na literarno delo in seveda ni ali pa vsaj ni nujno enaka

¹³ Fantastične književne vrste obravnavamo kot superžanr fantastike (več o tem Artnik 2010), ki se deli v tri velike skupine: dvodimenzionalni fantastiko in znanstveno fantastiko ter enodimenzionalno fantazijsko književnost.

¹⁴ Na ta način se pravzaprav vedno vzpostavlja načelo teksta – konteksta – teksture, kakor ga pojmuje Marija Stanonik (2006).

¹⁵ Gaja Kos na gradivu problemskih romanov ugotavlja, da (Kos 2015: 103) »v grobem gre (lahko) za vzajemno delovanje družbe na mladinsko književnost oziroma na mladinske problemske romane in literature na družbo (torej mladostnike) /.../. Bržkone je torej vpliv družbe na literaturo, konkretno na mladinski problemski roman, vendarle večji kot obratno; literatura se torej v večji meri odziva na spremembe v družbi, kot pa jih povzroča. In če že, sprememb ne povzroča množično, pač pa pri posameznikih; opazneje s tem, da že obstoječe pojave in spremembe obravnava, jih prizna in tako širi obzorje.«

avtorjevi nameri o povedanem (torej o tem, kaj je avtor želel sporočiti s svojim besedilom). Pri branju otrok in mladostnikov igra pomembno vlogo tudi stopnja razvitosti bralne pismenosti posameznika: kaj nekdo čuti v besedilu kot pomembno sporočilo, na kakšen način je to podano, predvsem pa, ali mladi bralec dosega stopnjo branja z razumevanjem.

Med knjigo in mladega bralca v proces razumevanja literarnega dela in posledično vrednot, ki jih to predstavlja, vstopata še dve skupini odraslih, profesionalnih (torej vzgojiteljev, učiteljev, knjižničarjev, kritikov) in neprofesionalnih posrednikov (to so starši in drugi odrasli, ki ne vstopajo v polje književnosti skozi kurikularno branje).¹⁶ Tudi njihov koncept vrednot je za vrednotenje mladinske književnosti nadvse pomemben, saj to pomeni, da ima mladinska književnost dva naslovnika: mladega bralca in odraslega. Saksida (2016) v koncept dvojnega naslovnika vnaša še okoliščine branja, s tem pa opozarja, da je treba mladega in odraslega bralca glede na bralne okoliščine razvrščati v »štiri temeljne tipe naslovnikov mladinske književnosti« (Saksida 2016: 234), in sicer: otrok kot bralec – posameznik, otrok kot šolski bralec, odrasli kot bralec – posameznik in odrasli kot šolski bralec. K slednjemu tipu velja seveda prištevati tudi knjižničarje kot mentorje branja in literarne kritike mladinske književnosti, ki v javnem bralnem položaju ne berejo le za lastni užitek.

Za obravnavo vrednot v mladinski književnosti smo iskali vzorčne primere za posamezno vrednoto, da bi na podlagi izbranih besedil lažje utemeljili koncepte vrednot, ki se pojavljajo. Med različnimi teoretičnimi izhodišči smo se za predstavitev konkretnih izbranih besedil naslonili na Schwartzovo (2012) strukturo vrednot ob upoštevanju Masseyjevih (2017) mejnikov razvoja vrednot.

Tabela 3: Sodobna slovenska mladinska literarna dela, umeščena v sistem vrednot

	Obdobje odtisov (do 7. leta)	Oblikovalno-posne- movalno obdobje (od 8. do 13. leta)	Obdobje socializacije (od 14. do 21. leta)
Samozadostne vrednote: dosežki, moč	Andreja Peklar: <i>Fant z rdečo kapico</i>	Nataša Konc Lorenzutti: <i>Kakšno drevo zraste iz mačka</i>	Marjana Moškrič: <i>Sanje o belem štrpedu</i>
Odprtost za spremembe: zadovoljitev, spodbuda, samoregulacija	Aksinja Kermauner in Zvonko Čoh: <i>Žiga špaget gre v širni svet</i>	Peter Svetina: <i>Modrost nilskih konjev</i>	Vinko Möderndorfer: <i>Kit na plaži</i>
Tradicionalne vrednote: varnost, skladnost, tradicija	Bina Štampe Žmavc in Svjetlan Junaković: Muc Mehkošapek	Feri Lainšček: <i>Mislice</i>	Slavko Pregl: <i>Car brez zaklada</i>
Izpolnitvene vrednote: univerzalizem, dobronamernost	Ida Mlakar in Ana Razpotnik Donati: <i>Čarmelada</i>	Dim Zupan: <i>Hektor</i>	Janja Vidmar: <i>Otroci sveta</i>

¹⁶ Boža Krakar Vogel (2016: 15) opredeljuje branje, ki »se znotraj kurikula razlikuje glede na okoliščine (cilje, izbiro besedil in strategije obravnave) na šolsko in delno prostočasno.« V delno prostočasno ali motivacijsko branje pa avtorica uvršča branje za Cankarjevo priznanje, za bralno značko in v bralnih klubih.

3.1 *Samozadostne vrednote*

Avtorska slikanica Andreje Peklar *Fant z rdečo kapico* (2006) sodi med razlagalno-mitološke pripovedke in ima posredno določen čas in prostor (železna doba, Vače). Deček z rdečo kapico se je pogumno srečal z jelenom, ki je delal škodo ljudem, s pogovorom in razumevanjem dosežeta premirje: jelen je bil nestrpen do ljudi, ker so mu ti pobili družino. Dečku uspe vzpostaviti mir med svojim ljudstvom in Zlatorogim jelenom, za nagrado pa dobi situlo. Slikanica postavi v ospredje vrednoto miru: ni zmagovalca, ne poraženca – pogovor lahko razreši nastalo situacijo.

Nataša Konc Lorenzutti v realistični pripovedi *Kakšno drevo zraste iz mačka* (2012) poudari razumevanje družinskih članov in družine kot najvišjo vrednoto, kar nakazuje, da se moč in varnost povezujeta. Vsako poglavje pripoveduje eden od otrok, iz njihovih zgodb bralec ugotovi, da so – kljub temu da živijo v isti družini – precej različni in vsak od njih si stvari razlaga malce po svoje. Kljub različnosti je navezanost tista, ki šteje.

Marjana Moškrič v romanu *Sanje o belem štrpedu* (2015) opozarja na problem neenakosti v družbi, na prepad med revnimi in bogatimi, ki je pravi vzrok osebnih dram. Dobra je povezava s protestnim gibanjem, ki umesti roman v naš čas.

3.2 *Odprtost za spremembe*

Delo *Žiga Špaget gre v širni svet* (2010), ki je izšlo kot tipna slikanica za slepe in slabovidne ter kot slikanica za gluhe in naglušne v znakovnem jeziku, s konceptom spodbuja strpnost polnočutečih otrok (ljudi) do drugačnosti. Na tematsko-motivni ravni temelji zgodba na zamenjavi (Kermauner 2010: 18): »Jaz sem v tebi videlo svoj strah, ti pa v meni svojo lakoto. Še dobro, da ni vse tako, kot se zdi na prvi pogled.« Razplet je usmerjen v razumevanje drugačnosti in sklenitev prijateljstva.

Temeljna odlika nonsensnih kratkih zgodb, zbranih v delu *Modrost nilskih konjev* (2010) Petra Svetine, je premislek o vrednoti prijateljstva: v sodobni (človeški) družbi, ki je naravnana izrazito storilnostno, so modrosti Huberta in Marcela pravzaprav večne bivanjske resnice, ki jih ljudje ne bi smeli pozabiti: nilska konja se znata pogovarjati in preživljati čas drug z drugim. Živali iz Svetinove knjige prerastejo v simbol idealne, prijazne in strpne (človeške) družbe.

Kit na plaži (2015) Vinka Möderndorferja je realistični socialno-psihološki roman o drugačnosti, odraščanju in odnosih. Pisatelj nevsiljivo opozarja na aktualno problematiko inkluzije, ki bo v celoti mogoča šele, ko bo družba dojela, da imamo ljudje enake potrebe in želje ter da ljudje s posebnimi potrebami ne predstavljajo nobene grožnje. In tudi to, da smo za kako reč vsi *počasni*. In da zrelost pomeni to, da znamo ob pravem času reči *oprosti*.

3.3 *Tradicionalne vrednote*

Sodobna pravljica *Muc Mehkošapek* (2003) Bine Štampe Žmavc skozi izrazito večplastno zgodbo upodobi problem sodobne odtujene družbe, katere temeljno težavo – odtujenost – je vendarle mogoče premagati, pa čeprav je ob tem potreben kanček domišljije. V sodobnem svetu, kjer vsi hitijo, antropomorfni Mehkošapek

uči ljudi pomembnosti medosebnih odnosov, zato si je treba vzeti za eno muco časa, ker je potem svet lepši in bolj mehak.

V zbirki klasičnih pravljic z naslovom *Mislice* (2000) je Feri Lainšček objavil desetih pravljic, za katere pravi, da (Lainšček 2001: 5) »ne skrivajo svoje očaranosti z izročilom ljudske pravljice«. Literarni liki v teh pravljicah so odrasli, ki imajo imena in individualno izrisane značaje, pogosto pa so natančno izrisana tudi njihova čustva in duševno stanje.

Pravljice imajo tematski poudarek na milenarizmu (kakor ga utemeljuje Alenka Goljevšček 1991), ker je dobro nagrajeno in zlo kaznovano. V pravljicah, ne le v Lainščkovih, se slika lepši svet, ker, kakor pravi Nodelman (1996: 258), je »ena temeljnih resnic o pravljicah, da ne predstavljajo stvari, kot v resnici so, temveč tako, kot si predstavljamo, da bi morale biti.«

V realistični romanu *Car brez zaklada* (2009) Slavka Pregla je nujno upoštevati žanrski sinkretizem (kakor ga utemeljuje Alojzija Zupan Sosič),¹⁷ saj se zgodba odvija na stiku dveh žanrov (ljubezenskega in družbenega). V romanu se izrisuje misel, da je meja med pozitivnimi in negativnimi dejanji, mislimi, občutenji zelo krhka, katastrofalne posledice pa so običajno usodne za vse vpletene. Pri šestnajstih je življenje zgoščeno, polno dogodkov (prva ljubezen in strto srce, prvo delo, prvo plačilo, srečanje z drogo, kraja). Kljub ostrini socialnih odnosov je v literarnem delu precej humorja, komični elementi so vezani predvsem na Lenartovo družino (npr. Lenart ugotavlja, da je potrebno biti pri vzgoji staršev sila dosleden, sicer lahko stvari kar hitro uidejo iz rok).

3.4 Izpolnitvene vrednote

Slikanica *Čarmelada* (2008) Ide Mlakar in Ane Razpotnik Donati (kakor tudi vse druge slikanice iz serije o Štumfi in Kuštri) ima jasno izraženo idejo, katere temelj sta prijaznost in prijateljstvo med ljudmi. Coprnički, ki sta pravzaprav navadni deklici, spoznata, da je to, kar sta zavrgli, nekaj najbolj dragocenega in šele takrat lahko odpreta pokrovček čarmelade. Modrina neba, pod katerim so upodobljeni najrazličnejši ljudje, ki jih združuje čarmelada, poudari globalnost v besedilu izražene ideje o pomenu prijateljstva, ki je največja čarovnija.

Dim Zupan je ustvaril serijo sedmih knjig o labradorcu *Hektorju* (2007–2011), v katerih personalni pripovedovalec Hektor po avtobiografskem principu realističnega vzorca doživljajske proze pripoveduje dogodke od skotitve do smrti (življenjski cikel: tak je red v naravi, na katerega ljudje želimo pozabiti), kar je ena od temeljnih univerzalnih izpolnitvenih vrednot. Hkrati pa ne opisuje le svojega življenja, temveč tudi dogajanje v svoji okolici. Hektorjeva merila niso človeška merila, celo nasprotno: pasji pripovedovalec velikokrat komentira človeška dejanja kot popolnoma nesmiselna ali vsaj nerazumna. Avtor, ki se s humorjem in blago ironijo

¹⁷ V študiji *Poti k romanu* Alojzija Zupan Sosič (2001: 71) ugotavlja, da »nedoločljiva vrstna identiteta romana in njegova pestra tipologija nakazujeta le eno trdno, ustaljeno in razvojno neproblematično romaneskno lastnost: sinkretizem. /.../ Romaneskni sinkretizem (zvrstni, vrstni, žanrski) je tako najstarejša in hkrati edina ustaljena značilnost, po kateri lahko roman prepoznamo še danes.« Sinkretizem se seveda pojavlja tudi v drugih književnih vrstah, ne le v romanu.

vseskozi uspešno brani pred tem, da bi mu pripoved zdrsnila v sentimentalnost, pa ostaja prepričljiv in v skladu sam s seboj tudi, ko v zadnjem delu serije (*Hektor in zrela hruška*) Hektorju dovoli izreči njegov (svoj) pogled na bistvo sobivanja v tem našem skupnem svetu (Zupan 2011: 56): »Pogledal sem jih, mojo družino, ki so družno točili solze, in se vprašal, kaj je bilo tisto, kar nas je vse moje življenje tako tesno držalo skupaj. Ljubezen. To je bila ljubezen.«

Kratkoprozna zbirka Janje Vidmar s fotografijami Benke Pulko *Otroci sveta* (2013) je pretresljiva medkulturna knjiga, ki spodbuja strpnost in sprejemanje drugačnosti. Hkrati pa, ker so v knjigi ubesedene zgodbe otrok z različnih koncev sveta, predvsem z roba družbe, predstavlja univerzalne vrednote človeštva. Kratke zgodbe so socialna slika sveta in globalni zemljevid otroštev. Svet bi moral biti otrokom prijaznejši, humanejši in v njem bi morale biti vsem dane možnosti za boljše in varnejše življenje. Strpnost bi lahko obrodila razumevanje, če bi ponotranjili občutljivost za ranljive skupine ljudi, v to skupino pa sodijo tudi otroci.

4 Sklep

Skozi mladinsko prozo se kažejo vrednote glede na starost potencialnega bralca, še posebej je to prepoznavno, če povežemo starost otroka in njegov razvoj z značajem vrednot, kakor ga pojmuje Clyde Kluckhohn (1951). Literarna dela, ki so usmerjena na otroke do sedmega leta starosti, upovedujejo eno vrednoto (gre torej za izolirane vrednote), ki jo skozi zgodbo večinoma razlagajo, kar ustreza vzpostavljanju vrednotnega sistema o tem, kaj je prav in kaj narobe. Glede na modalnost so vrednote v književnosti za najmlajše večinoma predstavljene kot pozitivni zgledi, njihova vsebina pa se navezuje na moralno držo (glavnih) literarnih likov. Večinoma so predstavljene generalne vrednote, ki so po intenziteti centralne, izražene so nedvoumno (eksplicitno). Glede na obseg predstavljajo otroška dela večinoma kulturne ali skupinske vrednote. Literarna dela, namenjena otrokom med osmim in trinajstim letom, vsebujejo po modalnosti pozitivne in negativne vrednote in so vsebinsko že bolj obsežne. Deloma so lahko izražene že implicitno, ne le eksplicitno, po intenziteti pa še vedno pripadajo centralnim vrednotam. Po posplošenosti so generalne, po obsegu še vedno skupinske ali kulturne, temeljni premik je pri njihovi organiziranosti, saj so pogosto integrirane ali hierarhizirane. V obdobju, ki ga Massey (1988) poimenuje obdobje socializacije, se predvsem v realistični mladinski prozi jasno izrisujejo hierarhizirane vrednote, glede na obseg pa sodijo v vse tri skupine, so torej idiosinkratične (se nanašajo na posameznika) ali/in skupinske ali/in kulturne. Pogosto so implicitno izražene, po intenziteti centralne in periferne. V mladinskem romanopisju se pojavljajo vse vrste vrednot, ki so po modalnosti pozitivne ali negativne. Intencionalni značaj vrednot, ki izraža zavestnost ali namernost, Musek (1993) deli v dve veliki skupini: med intencionalne vrednote prišteva tiste, ki se nanašajo na predstavo o želenih stanjih, med terminalne pa tiste, ki se nanašajo na način življenja. V besedilih za bralce ob koncu osnovne šole in v srednji šoli vrednote niso več slikane črno-belo, skozi literarno delo se pogosto spreminjajo, kar je povezano z odraščanjem in pridobivanjem izkušenj. Bolj kompleksno kot je literarno delo, več plasti različnih vrednot se skriva v njem.

Vrednote v mladinskih književnih delih seveda niso enoznačne, vsak avtor in vsak bralec si jih interpretira po svoje. Interpretacija je odvisna od starosti (otrok,

mladostnik, odrasli), okoliščin branja (prostočasno ali kurikularno oz. zasebno ali javno), posameznikove hierarhije vrednot, družbe in kulture.

Literatura

Gregor Artnik, 2010: *Literarnozgodovinski razvoj slovenske mladinske fantastične pripovedi* (magistrsko delo). Maribor: Filozofska fakulteta.

Mihail Bahtin, 1982: *Teorija romana*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Commonsense, 2017. <https://www.commonsense.org/education/>. (Dostop 15. 6. 2017).

Robert Fulghum, 1992: *Vse, kar moram vedeti, sem se naučil v vrtcu: navadne misli o navadnih rečeh*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mojca Fujan, 2016: *Vrednote študentov predšolske vzgoje*. Maribor: Pedagoška fakulteta (diplomsko delo).

Alenka Goljevšček, 1991: *Pravljice, kaj ste?*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Dragica Haramija, 2016: Prispevek Alenke Glazer k razvoju teorije slovenske mladinske književnosti. *Otrok in knjiga* 96. 53–57.

Inštitut za etiko in vrednote Jože Trontelj: <http://www.iev.si/slv/about> (Dostop 3. 6. 2017).

Janez Justin, 1997: *Etika. družba, država (I)*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Marko Juvan, 2006: Kulturni spomin in literarni žanri: primer slovenskega soneta. *Sbornik praci Filozofické fakulty brněnské univerzaty*. https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102965/X_SlavicaLitteraria_09-2006-1_24.pdf?sequence=1 (Dostop 7. 8. 2017).

Bart Keunen, 2000: Bakhtin, Genre Formation, and the Cognitive Turn: Chronotopes as Memory Schemata. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*. Purdue University Press. <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1069&context=clcweb> (Dostop 9. 9. 2017).

Friderik Klampfer, 2003: *Etiški pojmovnik za mlade*. Maribor: Aristej (Zbirka pojmovniki; knj. 3).

Marjana Kobe v monografiji, 2004: *Vedež in začetki posvetnega mladinskega slovstva na Slovenskem 1778–1850*. Maribor: Mariborska knjižnica, revija *Otrok* in knjiga.

Gaja Kos, 2015: *Knjižne dvoživke: slovenski mladinski problemski roman*. Maribor: Aristej (Zbirka Dialogi).

Boža Krakar Vogel, 2016: Oblike kurikularnega branja literature. *Otrok in knjiga* 95. 5–16.

Marta Licardo, 2016: *Teacher's role in child's introducing into social environment*. Maribor: Faculty of Education.

Marta Licardo, 2017: Do the Values of Early Childhood Education Students Change During Their Study Programme? *Journal of Early Childhood Education Teacher* (v tisku).

Morris Massey, 2017: *Period of Development*. <http://www.lifebeyondlimits.com.au/nlp-insights/periods-of-development.html> (Dostop 8. 7. 2017).

Janek Musek, 1993: *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.

Kristijan Musek Lešnik, 2017: *Kakšne vrste vrednot obstajajo?* http://ipsos.si/Vodenje-VIZ_VI_vrste_vrednot.html (Dostop 7. 7. 2017).

Maria Nikolajeva, 1996: *Children's Literature Comes of Age*. New York, London: Garland Publishing.

Perry Nodelman, 1996: *The Pleasure of Children's Literature*. New York: Longman.

Igor Saksida, 1994: *Mladinska književnost med literarna vedo in književno didaktiko*. Maribor: Založba Obzorja.

Igor Saksida, 2016: Dvogovorni bralni dogodek na visokošolski ravni. *Izboljševanje kakovosti poučevanja in učenja v visokoškolskem izobraževanju: od teorije k praksi, od prakse k teoriji*. Ur. Katarina Aškerc, Slavko Cvetek, Viktorija Florjančič, Manja Klemenčič, Barica Marentič Požarnik, Sonja Rutar. Ljubljana: Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja. 232–238.

Shalom H. Schwartz, 1992: Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Psychology*, 25. 1–65.

Shalom H. Schwartz, 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, (2) 1. 1–20. <http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=orpc> (Dostop 8. 8. 2017).

Marija Stanonik, 2006: *Procesualnost slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Marija Švajncer, 1991: Etika in mladinska književnost. *Otrok in knjiga* 32, (18). 53–56.

Teachthought, 2017: <http://www.teachthought.com/about/> (Dostop 14. 5. 2017)

Tinibop, 2017: <https://tinybop.com/blog/13-books-to-spark-conversations-about-empathy> (Dostop 18. 7. 2017).

Učni načrt *Državlјanska in domovinska vzgoja ter etika*, 2011. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport; Zavod za šolstvo RS. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_DDE__OS.pdf (Dostop 11. 7. 2017).

Alojzija Zupan Sosič, 2001: Poti k romanu: žanrski sinkretizem najnovejšega slovenskega romana. *Primerjalna književnost* 1: 71–81.

Dragica Haramija

Marija Švajncer

ETIKA V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Članek v uvodu predstavi definicijo etike in se zaustavi pri terminološki in vsebinski opredelitvi mladinske književnosti najvidnejših sodobnih slovenskih literarnih teoretikov na tem področju – Dragice Haramija in Igorja Saksida. Poglavitna pozornost je namenjena etiki v mladinski književnosti v obliki analize literarnih del, nagrajenih z večernico, torej aplikaciji spoznanj, problematizaciji ter praktičnim in deskriptivnim vidikom sodobne slovenske mladinske književnosti. Predmet analize so problemski skopi: zlo v absolutni obliki; etično sporočilo, odeto v humor in ironijo; vzgoja mladih v literarni obliki; pravljичni svet, metafizična naravnost in življenjske modrosti ter možnosti etike v nonsensu. Nagrajena dela zrcalijo sodobni svet – etika se v njih pojavlja v implicitni in eksplicitni obliki.

The article initially presents the definition of ethics and focuses on the terminological and substantive definition of children's literature, provided by two of the most renowned Slovene literary theoreticians in this field – Dragica Haramija and Igor Saksida. The main topic of the paper is ethics in children's literature in the form of analysis of literary works, winners of the Večernica Award, i.e. application of findings, problem highlighting, as well as practical and descriptive aspects of the contemporary Slovene children's literature. The analysis deals with the following topics: evil in absolute form; ethical message presented through humour and irony; education of the young in literary form; fairytale world, metaphysics, life wisdom and possibilities of combining ethics and nonsense. The awarded works mirror the contemporary world, bringing ethics in implicit and explicit form.

Uvod

Etika je filozofska panoga, ki se ukvarja s proučevanjem in oblikovanjem medčloveških odnosov, miselno razčlenjuje in vrednoti že obstoječa družbena razmerja, je opisovalka zunanje realnosti in torej deskriptivna, v njeno navidezno objektivnost pa vdirajo tudi elementi normativnega, torej pravil človekovega ravnanja, obnašanja in oblik sožitja z drugimi. Etika včasih predpisuje, pogosto govori per negationem – zavrača določene moralne pojave in z zanikanjem nakazuje drugačne, moralno sprejemljive uresničitve. Terminološko je v filozofiji opaziti izenačevanje izrazov etika, morala, moralna filozofija in moralnost. Moralo bi lahko pojmovali kot obliko človekove dejavnosti, odločanje in izbiro med dobrim in zlom, splet vrednostne naravnosti, tudi kot skupek nenapisanih pravil, po katerih se ravna skupnost, in človekovo notranje vodilo glede odločanja v življenjskih situacijah. Na področju analitične filozofije je poglavitno sklepanje, kaj

je v različnih položajih prav ali narobe in iskanje ustreznih argumentov. Etika je lahko samostojna disciplina ali pa je sestavina filozofskega sistema ali filozofskega opusa; etična vprašanja in odgovori nanje se pojavljajo v implicitni ali eksplicitni obliki. V življenju se vse začne in konča prav z medčloveškim odnosom. Sodobna etika ima za predmet tudi druga vprašanja – od pravic živali do ekoloških problemov, vendar pa so odgovori nanje skoraj zmeraj povezani s človekovim antropocentrizmom, antropomorfizmom in aksiološkimi vidiki. Vedno znova je slišati zahtevo, kako velik pomen bi morala imeti etika v sodobnem svetu, iracionalizem današnjega časa pa izpričuje, da je ta filozofska disciplina težko uresničljiva, saj se vse prevečkrat prevesi v moralizem, brezbržnost in zaradi ekonomskih aspektov celo v privolitev v pojavnost oblike zla.

Kar zadeva mladinsko književnost, Igor Saksida predlaga stališče, po katerem le-ta ni popolnoma skladna s književnostjo za odrasle, hkrati pa tudi ni ločena do te mere, da bi se njena teorija oblikovala kot samostojna veda, temveč pomeni poseben podtip teorije književnosti, ki upošteva posebnosti predmeta, in sicer vedno glede na njegovo vključenost v celotno književnost (Saksida 1994: 15–16). Opredeljevanje mladinske književnosti zgolj na podlagi bralstva po Saksidovem mnenju ni ustrezno, saj se mora ta literatura od književnosti za odrasle razlikovati po svojem ustroju (Saksida 1994: 52). »Mladinska književnost je podtip književnosti, njen integralni del, ki se od nemladinske loči po svojem bistvu, obstoju in zgradbi, namenjen pa je bralcu do starostne meje osemnajst let« (Saksida 1994: 45).

Etika v mladinski književnosti

Že sam naslov etika v mladinski književnosti skriva v sebi pasti. Gre namreč za predvidevanje, da etika v mladinski književnosti obstaja, književnost za otroke in mladostnike torej naj ne bi bila neetična. Etika je literarno oblikovana uresničitev, v kateri naj bi bili očitni humani medčloveški odnosi, seveda gre tudi za upodobitev popolnoma razrušenih razmerij, v obeh primerih se kot možnost ali zanikanje uveljavlja vrednostni vidik.

V članku bomo analizirali etično sporočilo prejemnikov in prejemnic nagrade večernica ter proučili, koliko avtorji uveljavljajo tudi vidike humanizma ali etike nasploh. Pri tem bomo predvidevali, da sta umetniškost in umetniška vrednost teh del potrjeni že s samo podelitvijo nagrade in tega ne bomo posebej problematizirali.

Igor Saksida glede etike v mladinski književnosti meni naslednje:

Če se zgolj vzgoja postavi ob bok totaliteti kot strukturi spoznavnega, etičnega in estetskega v literaturi, se pokaže, da pomeni moralizem ukinitve te totalitete, da je torej precejšnja omejitev spoznavnih sestavin, neredko popolna ukinitve estetskih na račun prevlade etičnih 'izigravanje' bralčevega pričakovanja te totalitete, kar je v mladinski književnosti še zlasti škodljivo, saj lahko sprejme, če vzgojna besedila zavzamejo v bralčevi izkušnji prevladujoče mesto, ta redukcijem kot temeljno določitev literature (Saksida 1994: 65).

Če so etične vrednote del strukture, se lahko ponujajo kot možnost, ne pa kot nujnost in vsiljevanje bralcu. Teoretik sklene, da se mladinska književnost glede na etično razsežnost od nemladinske loči po manjši kompleksnosti razmerja med vrednotami v bralcu in vrednotami zunaj njega (Saksida 1994: 66–67).

Analiza literarnih del, nagrajenih z večernico

Večernica je osrednja slovenska literarna nagrada na področju mladinske književnosti, ki jo podeljujejo najboljšemu mladinskemu literarnemu delu minulega leta. Leta 1996 jo je na pobudo Francija Justa in Ferija Lainščka ustanovila založba Franc-Franc v sodelovanju z revijo *Otrok in knjiga*, kot pokrovitelj nagrade se jim je pridružilo Časopisno-založniško podjetje *Večer* (D. Haramija 2012: 37).

Literarna dela, nagrajena z večernico, bomo glede na etično sporočilo uvrstili v naslednje sklope: zlo v absolutni obliki; etično sporočilo, odeto v humor in ironijo; vzgoja mladih v literarni obliki; pravljичni svet, metafizična naravnost in življenjske modrosti ter možnosti etike v nonsensu.

Zlo v absolutni obliki

V problemski sklop literarnih del, ki govorijo o zlu v absolutni obliki, sodijo naslednji mladinski romani: *Princeska z napako* Janje Vidmar, *Ledene magnolije* Marjane Moškrič, *Gimnazijec* Igorja Karlovska in *Distorzija* Dušana Dima.

Mladinski roman *Princeska z napako* (1998) avtorice Janje Vidmar je delo, ki se načrtno skuša obvarovati pred razčustvovanostjo in eksplicitno izraženo dobroto. Na koncu avtorica zapiše, da je tisto, kar je blizu čustvom, nekakšna limonada, toda v delu skoraj ves čas prevladuje etična, tudi čustveno obarvana problematika, očitni so občutki zgroženosti in ogroženosti – celo tako strahotna količina zla, da je videti, kot da je dobro neuresničljivo in zlo torej sploh nima nasprotnega pola. Zlo v absolutni obliki je mešanica antijunakinjinega doživljanja, občutenja in spoznanj ter pisateljčine neposredne obsodbe v obliki nazornega pisanja o neizmernem sovraštvu, zlobi, nestrpnosti, poniževanju, razvrednotenju, šovinizmu in rasizmu. Vse to se nanaša tako na odrasle osebe kot najstnike. Ljudje, med katerimi živi deklica Fatima, so polni predsodkov ter nosilci in zagrizeni nadaljevalci okorele tradicionalnosti. Družita jih revščina in spomin na balkansko vojno. Slovenija, v katero so pribežali, sploh ni nikakršna obljubljeni dežela, temveč jo begunci občutijo kot splet ogroženosti. Življenje v kleti, kamor se brez uradnega dovoljenja naseli bosanska družina, simbolizira brezizhodnost pribežnikov. Med ljudmi, ki ogrožajo Fatimo, sta samo dve pozitivni osebi, kar je mogoče ugotoviti šele na koncu romana – profesorica biologije in dekletova stara teta. Torej vendarle ostane drobno upanje za uresničitev zaupanja, prijateljstva in razumevanja. Te besede pisateljica sicer napiše naravnost, vendar so znotraj grmade zla kar precej neznatne. Profesorica biologije ni dobra samo zaradi lastnih izkušenj, gre za to, da »nekateri na tem svetu res kronično boleajo za dobroto« (J. Vidmar 1998: 158). Pisateljica karikira profesoričino zunanost, prikaže pa tudi meje njene plemenitosti, saj domnevna dobrotnica dekleta v stiski ni pripravljena sprejeti na svoj dom. In tu je še zaljubljenost. Fant je deklica sicer izkoristil, toda njena čustva so to razgaljeno dejstvo odela v poetičnost. Noseča Fatima ima priložnost oditi v tujino, vendar pred odhodom sklene, da se bo vseeno vrnila med ljudi, ki so ji prizadejali zlo. Poglavitno je bilo, da je bilo treba preživeti, in to ji je, ne glede na vse strašne izkušnje, uspelo. Zaradi obdajajočega zla tudi sama izvede medvrstniško nasilje, odvzame denar dečkoma pred hišo, krade in laže. Janja Vidmar neposredno izraža moralno obsodbo krutega in brezobzirnega sveta, v katerem se znajde njena glavna

literarna oseba. Dragica Haramija omeni gonjo, ki se je dvignila proti romanu, potem ko je bil izbran za Cankarjevo tekmovanje. Med drugim zapiše: »Vsi tisti etični primanjkljaji, na katere v delu kaže Janja Vidmar, so se pokazali tudi v realnem življenju: ksenofobija, diskriminacija, rasizem, nesprejemanje in nerazumevanje drugačnosti« (D. Haramija 2009: 165). Janja Vidmar odpira tabuizirane teme na način, ki razkriva moralno razsežnost in odstira družbene probleme, sodi Dragica Haramija ter doda: »Skupni imenovalec vseh literarnih del Janje Vidmar pa je strpnost« (D. Haramija 2012: 336).

Pisateljica Marjana Moškrič v svojem mladinskem romanu *Ledene magnolije* (2002) s prikazom spolnega nasilja nad štirinajstletnim dekletom obravnava tabu temo, se pomakne do samega roba in govori o svetu, v katerem ljudje postanejo pošasti. Odgovor, zakaj so taki, je zanj preprost: zlo in nenasitna sla sta že v njih, potem pa se jim ponudi priložnost, da vse to izživijo, ali pa to priložnost pač poiščejo. V romanu se očim nasilno in vulgarno polasti svoje pastorko. Dekle Lucija je prvoosebna pripovedovalka, ranjena in ubita, odtujena in nesrečna. Ima sicer prijateljico, vendar se zaradi očimovega pollaščenja odmakne od njiju. Zlo v romanu izvajajo predvsem moški; le-ti ne marajo žensk, ki mislijo po svoje. Nasilen in podel je tudi mož prijateljčine sestre, vendar pa je zlo tudi to, da dekletova mati ne opazi ali pa noče opaziti hčerinega trpljenja. Mati je po poklicu medicinska sestra, v očeh vseh drugih ljudi prijazna, za hčerko pa tuja, hladna in nedostopna. Šele na koncu, ko se boji obtožbe sokrivde s storilcem, se postavi na hčerino stran. Pot do ponovne povezanosti bo dolga, tako kot bo vse predolgo trajalo, da si bo dekle zacelilo rane. Fant jo čaka in jo brezpogojno ljubi – ljubezen je torej predvidena kot zdravilo za storjeno nasilje. Avtorica izpostavlja vrednote, kot so razumevanje, sprejemanje, dobroto, dajanje, prijaznost, toplino, prijateljstvo, zaupanje, varnost in poslušanje, toda v romanu je očitno, da so skoraj neuresničljive. Zunanje razvrednotenje dekle prenese v svojo notranjost in ima samo sebe za pokvarjeno in umazano. Tudi v tem romanu gre za preživetje. Lucija dolgo ne more nikomur priznati, kaj se ji dogaja. Prvi, ki se mu odpre, je klošar, fant, ki je propadel zaradi nesrečne ljubezni, zakaj tisti, ki so sami na dnu, lažje razumejo tuje trpljenje. Pisateljica zapiše, da ni lahko biti otrok, ničesar kriv otrok. Oskrunjen otrok pomisli tudi na to, da bi odplaval iz vsega tega zla.

Mladinski roman *Gimnazijec* (2005) Igorja Karlovška govori o radikalnem in absolutnem zlu, močnem v svoji pojavnosti. Antijunak Peter je obtožen uboja, vendar se ni zmožen braniti, saj ima težave s komuniciranjem, samotni je, zaprt vase in nemočen. Zunanje zlo prodre vanj, fant ga ponotranji in tudi sam grozi drugim ljudem in jih ogroža. Vse to stori v skrajni stiski, toda tudi njegova dejanja bi bilo težko opravičiti. Če bi zmožni na začetku izreči, kaj se je v resnici zgodilo (da ni zakrivil prijateljve smrti), bi se vse izteklo drugače. Ne bi mu bilo treba v prevzgojni dom, ki je v romanu prikazan kot neobvladljivo zlo, saj vzgojitelji in pazniki niso kos mladim, ki bi jih morali nadzorovati, predvsem pa vzgajati in prevzgojiti ter jih pripraviti na življenje zunaj domskih zidov. Gojenci so drug do drugega kruti in neusmiljeni, njihova dejanja so nadvse brutalna. Skoraj do konca je Karlovškov roman skrajno pesimističen: antijunakova osebna izpoved je videti kot obsodba nehumane družbe. Avtor svoje bralke in bralce per negationem privede do spoznanja, kako bi bilo treba ravnati z mladimi. Pogubno zanje je, če nimajo funkcionalne družine, saj so brez toplega doma izgubljeni. Zaljubljenost je lahko samo začasen izhod, kajti dekletovi starši ne sprejmejo fanta, na katerega je življenje

pritisnilo s tolikšno težo. Za Petra vendarle obstaja izhod, saj je genialen matematik in tudi njegova mati se bo vrnila iz tujine. Drugi gojenci, ki nimajo posebnih talentov in zunaj nikogar, ki bi čakal nanje in bi jih hotel sprejeti, pa v nasprotju s Petrom nimajo prihodnosti. Njihova pot bo vodila v kriminal, zlo, ki jim je bilo prizadejano, bodo slej ko prej delili drugim. Spravijo se na Petra in ga skoraj ubijejo; nikogar ni, ki bi mu tedaj priskočil na pomoč. Fant je na koncu oproščen, krivde ga opere umirajoči prijatelj. Petru uspe na ponovnem sojenju spregovoriti in povedati resnico. Zdaj bo lahko zaživel na novo, toda vprašanje je, kako bo to potekalo, saj je tako zelo ranjen. Moral bo zbrati res veliko moči in poguma. Intelktualizem je le delna rešitev, kajti ljudje potrebujemo tudi ljubezen, toplino in razumevanje.

Distorzija (2005) je mladinski roman Dušana Dima. Delo ima močno etično sporočilo. Najstnik Dejan, imenovan Piksi, je eden izmed izgubljenih mladih ljudi, ki želi uspeti kot kitarist in skladatelj moderne (pank rok) glasbe. V družini mora prenašati očetovo nerazumevanje in nasilje, tudi med vrstniki ne najde čustvenega zavetja. Mladi so odtujeni drug od drugega in nezaupljivi, med njimi je prepad, ki ga povzroča socialno poreklo, brezno razlik med bogatimi in revnimi. Vse je videti brezperspektivno in brez možnosti, da bo kadar koli drugače. Junak ima vtis, da živi v mestu, kjer se vsi pretvarjajo. Ko se skuša reševati z glasbo, naleti na nove in nove ovire, vsaka je bolj neprijetna in umazana od prejšnje. Mladi uživajo alkohol in droge, samoto, bolečino in strah si prizadevajo obvladovati z vulgarizmi, neizrekljivim in zatajevanim ter notranjim monologom in sanjami. Šola je prikazana kot nekaj neprijetnega, nujnega in vsiljenega; v njej mladi nenehno kršijo pravila. Izgubljeni Piksijev starejši brat, ki je pobegnil od vsega tega pobegnil v neznano, igra simbolno vlogo, prav tako fantov glasbeni idol Johnny. Na videz popolnoma brezupen položaj avtor razreši z nastopom glasbene skupine. Tako Piksi kot Edi, kriminalčev sin, premagata sama sebe in svoj strah ter dokažeta, da vendarle nista rojena za poraz, o čemer je govorilo besedilo uglasbene pesmi. Rešitev je tudi ljubezen. Piksi vidi v dekletovih očeh neskončno veselje, zaživi drugače in si pridobi moč, da ustvarja glasbo in začuti odgovornost pred ljudmi, ki mu bodo prisluhnili. Ničesar idealnega ne bo, toda vse, kar je bilo videti brezizhodno, se izteče v novo upanje in nekakšno spravljalivost. Čeprav je glasba iluzija, tako rekoč »prekleta iluzija«, se fant ohranja prav z njo. Knjiga je napisana v temačnih tonih. Eksplicitno etično sporočilo govori o tem, da je treba odpreti oči, si dovoliti biti drugačen in svoboden, dihati svoj zrak in biti samosvoj. Dragica Haramija meni, da najstnik hodi po robu (ne)sprejemljivega, si svoj življenjski pogled šele oblikuje in preizkuša meje, ki mu jih postavljajo odrasli. »Te meje so zgrajene seveda po podobah odraslih, ki pa jim – najbrž velikokrat – umanjka prepotrebne preizpraševanja lastne vesti in odgovornosti« (D. Haramija: 2012: 51).

Etično sporočilo, odeto v humor in ironijo

O etičnem sporočilu, odetem v humor in ironijo, govorijo naslednja dela: pesniška zbirka *Majnice*, *Fulaste pesmi* Toneta Pavčka, mladinski roman *Lažniva Suzi* Dese Muck, *Luža*, *Zgodbe za mladino* Matjaža Pikala, mladinski roman *Srebro iz modre špilje* Slavka Pregla, pripoved *Eva in Kozel* Majde Koren, mladinski roman *Poletje na okenski polici* Irene Velikonja, pesniška zbirka *Vrane* Ervina Fritza, mladinski roman *Pink* Janje Vidmar, zgodbe *Maščevanje male ostrige* Mateta

Dolenca, zgodba *Hektor in zreła hruška* Dima Zupana in mladinski roman *Kot v filmu* Vinka Möderndorferja.

Poglavitno sporočilo pesniške zbirke *Majnice, Fulaste pesmi* (1997) Toneta Pavčka je radoživost. Pesnik uveljavlja simboliko sonca – človek gre za soncem in je sam sonce. Etika je podaljšanje filozofskega spoznanja: človek je sam sebi celotno veselje, večnost se preliva skoz slehernega izmed nas, življenje ima neznano nit, v njem je pomembna usoda, zmeraj se rojevajo novo upanje, misel in dan. Fatalizem dopušča tudi možnosti in svobodo. Prav ljubezen naj bi bila tisto, kar vse osvetljuje in vsemu daje smisel ter je tudi pot v življenje, pot, ki jo je treba najti in pri iskanju biti židane volje. Če si človek kaj močno želi, se vse uresniči in mu je usoda mila. Pavček je pesnik vitalizma, blagega fatalizma, evdajmonizma in optimizma. Vse to je odeto v humor, tudi ironijo, igrivost in lahkotnost. Sin, ki se je pomaknil onkraj, mu pravi: »To ni pesem, to je ena sama ljubezen« (Pavček 1997: 36).

Pisateljica Desa Muck je humanistka. V romanu *Lažniva Suzi* (1997) etično sporočilo ni neposredno, temveč je vpleteno v dogajanje samo, iz katerega ga lahko mlada bralka in bralec izluščita in ga v njem prepoznata, odeto je v humor in ironijo. Desa Muck uveljavlja moralni relativizem. Antijunakinja Suzi ne posluša nasvetov drugih, temveč se odpravi po lastni, včasih ne kdo ve kako moralni poti. Laže za samoohranitev, v svojem ravnanju je dosledna, in to tako zelo, da se na koncu odloči celo za smrt. Ker se ljubezen izjalovi in ker jo drugi razkrinkajo, je taka izbira zanjo edina možnost in hkrati domnevna odrešitev. Kot je v mladinski literaturi običajno, se na koncu vse bolj ali manj zgladi, vendar pa se avtoričin moralni relativizem kaže prav v tem, da je njena antijunakinja pripravljena storiti prav vse, da ohrani lastno svobodo in na koncu spet laže. V romanu je sicer ves čas šlo za tako imenovane nedolžne laži, ki drugim niso škodovale, toda v kot so potisnile samo Suzi. Tudi za otroke je svet namreč lahko trd in neprijazen. Laž je izenačena z bogato domišljijo, izvirnostjo in ustvarjalnostjo, stvari niso lepe same po sebi, izrekanje neresnic jih torej nekoliko popravi in olepša. Avtorica pedagoško delavko najprej prikaže kot pikro in žaljivo, sčasoma pa postaja čedalje bolj dobronamerna in polna razumevanja do vsega tistega, kar mladi počnejo v času, ko niso več otroci, odrasli pa tudi še ne. Učiteljica na predavanju spregovori o dostojanstvu, spoštovanju, ljubezni in medsebojnem zaupanju. Razlogi za antijunakinjino zatekanje v laž so v njeni siloviti želji po sprejetosti, ljubezni in naklonjenosti, ogrožajočem socialnem položaju, strahu in begu iz realnosti. Resnica pride slej ko prej na dan, laž, ki je za Suzi sicer bleščeč svet, jo privede v na videz brezizhoden položaj. Pisateljica pravi, da lažnivcem v življenju ni lahko, saj morajo vložiti ogromno truda, da jih ne dobijo na laži; z laganjem je vse skupaj le premaknjeno v negotovo prihodnost. Suzi nasvetov odraslih ne ponotranji, uči se iz izkušenj ter išče lastno samopodobo in se odloča po svoje. Dragica Haramija je delo uvrstila med socialnopsihološke romane, s katerimi doseže mladinska literatura detabuizacijo, npr. ukvarjanje z alkoholizmom, socialno bedo in izgubo nedolžnosti (D. Haramija 2009: 106).

V *Luži, Zgodbah za mladino* (2002) avtor Matjaž Pikalo problematiko zapletenih medčloveških odnosov prikazuje posredno. Napredne ideje in humanost so prignane do skrajnosti. Gre za to, da si elitna skupina v vrtcu pod vplivom vzgojiteljev in vzgojiteljic ter staršev prizadeva ohranjati naravo, ne je mesa, uživa samo zdravo hrano in se bori proti nasilju. Preprosta vsakdanost pa je pogosto drugačna: odrasli niso popolni, kadijo in kričijo nad otroki, dosledni in plemeniti so le včasih. Vzgojiteljica cinično komentira otrokove težave z uriniranjem. Knjiga sporoča, da so tudi

v popolnosti razpoke, idealnost je hudo relativna, pretiravanje pa se lahko spremeni v zadržanost in nestrpnost. Pisanje je humoristično, zato pa je otrokov položaj toliko bolj tragičen. V trenutkih, ko mu uide ali pa se s čim zmoči, si zaželi umreti. Rad bi odšel v nebesa in nesrečnega življenja bi bilo konec. To je etično naravnana knjiga, vendar ne eksplicitno, temveč implicitno. Na koncu si neka mama ogleduje to posebno skupino in je presenečena, da njeni člani zbadajo drug drugega, od vseh velikih pravil se ničesar ne držijo dosledno, svobodni so, nekoliko nenavadni, v marsičem pa čisto običajni ljudje. Pretepanje je prepovedano, a se otroci vseeno stepejo med seboj, fantka Lužo kar naprej žalijo, deklice se pripravajo, prepovedana hrana je na voljo pri babicah in dedkih. Gre za pogled skoz otroške oči, ta pogled je naiven, vendar je v otroškem odkrivanju sveta in medčloveških odnosov tudi veliko modrosti. Sklep knjige se glasi: poglavitno je, da se imamo radi.

Mladinski roman *Srebro iz modre špilje* (2003) pisatelja Slavka Pregla z etičnega vidika pomeni optimizem, radoživost in skoraj hvalnico življenja. V njem so opisani dogodki čisto običajnih ljudi, prebujanje ljubezenskih čustev mladostnikov, raziskovalni duh in radovednost. Otočani, starši in arheologi so strpni, medčloveški odnosi so umirjeni, različnost je spoštovana, odrasli so do otrok in najstnikov razumevajoči. Pomembno je, da je dogajanje odeto v humor – duhovite opise, besedne igre in domiselna presenečenja. Delo preveva spoznanje, da je mogoče na vsak življenjski položaj gledati tudi z njegove smešne plati in zaupati, da se bo vse končalo kar najbolje. Očitna je tudi duhovita personalizacija narave. Na otoku vlada spontan red, med ljudmi je opaziti solidarnost in vzajemnost. Pisatelj pravi, da je največji zaklad življenje, pomembna sta mir in tišina, s sabo je treba vzeti pest sreče. »Stvari se ves čas godijo, samo mi nismo vedno poleg. ... Milijon dogodkov je, kjer se konča drugače. To je vsa filozofija« (Pregl 2003: 215). Dragica Haramija ima roman zaradi iskanja skritega zaklada za avanturistični, zgodbo pa za humorno obarvano in napeto (D. Haramija 2009: 88).

Knjiga Majde Koren *Eva in kozel* (2006), ki jo Dragica Haramija označi za tipično fantastično pripoved (D. Haramija 2012: 85), je sestavljena iz kratkih zgodb, ki govorijo o drugošolki Evi in njenem kozlu. Žival se nekega dne pojavi na vratih; kozel bi lahko bil resničen ali pa je samo plišasta igrača; o njegovem resničnem obstoju pričata razgrajanje na balkonu in obiskovanje sosedov v pustnem času. Kozel, ki je večkrat poimenovan stari in neumni kozel, igra tudi simbolno vlogo. Deklica je zgodaj postavljena pred odgovornost: njena mama in oče sta se razšla, oče ima zdaj novo družino, Eva pa mora sama prihajati v stanovanje in biti precej časa brez mamine navzočnosti. Kozel je njena življenjska pomoč, saj si stoji ob strani, ko se ji v šoli dogaja kaj neprijetnega, na primer medvrstniško nasilje. Pomaga ji pri domačih nalogah, ji svetuje in jo tudi vzgaja. Odpira ji oči, kadar deklica česa ne razume (Eva je namreč nekoliko počasna), v težkih trenutkih ji je v tolažbo. Gre za drobne stiske in težave, saj je deključino življenje v glavnem kar urejeno. Mama in učiteljica sta razumevajoči, otroci so razigrani in poredni, včasih tudi malce krivični, toda slej ko prej se sporazumejo med seboj in so spet prijatelji. Knjiga *Eva in kozel* je subtilen prikaz medčloveških odnosov in neznatnih zapletov, ki jih je mogoče razrešiti. Kozla si deklica izmislila v svoji domišljiji in je neke vrste njen drugi jaz, tak, ki prav dobro ve, kako se je treba znajti v življenju, premagati samoto in zaplete v razredu ter zatajiti željo, da bi bila mama in oče spet skupaj. Marsičesa kratko malo ni mogoče spremeniti in to spoznanje je tudi del otroškega življenja.

Mladinski roman *Poletje na okenski polici* (2006) pisateljice Irene Velikonja je prikaz odnosov med odraščajočimi otroki oziroma najstniki in odraslimi. V precejšnji meri gre za zamenjani vlogi: glavna junakinja je zelo inteligentna deklica, premišljena, zaprta vase, sprva pasivna, nikoli se ne smeji in je včasih skoraj moralizatorska, učinkuje zelo odraslo, medtem ko je njena mati, ki hčerko zaradi lastne izkušnje prezgodnjega materinstva skuša obvarovati pred vsem, kar v življenju domnevno preži nanjo, precej nezrela, pretirano zaščitniška, neprestano nezadovoljna z življenjem in včasih v svoji vnemi tudi krivična. Hči je sočasno materina napaka in njen življenjski projekt. Vzgojila bo najboljšega otroka in moškemu bo žal, da je odšel od njiju. Deklici zaradi pristranosti in sebičnosti odraslih ni nič prihranjeno; zapira se vase, zagrinja se v molk, njeno komuniciranje je tudi sicer omejeno, medtem ko je notranji svet domišljijsko bogat in pisan. Kar lep čas ji je sleherno uporništvu tuje. Vse to, kar se prezgodaj zreli deklici, že pravi pravcati intelektualki, dogaja, je preveč zanjo, saj je kljub bistrosti in razumnosti skoraj še otrok. Odrasli uresničujejo svojo logiko, v njihovih razmerjih je veliko razpok, nestrpni so in pristranski, vsakič pa prepričani, da vse delajo v dobro otrok. Razkritje, da je bila pretirano moralna mama v preteklosti razigrana in kar preveč sproščena najstnica, ki je svojo hčerko rodila pri devetnajstih letih, je za deklico šokantno. Ali je dotlej živela v laži? Ali pa prikrivanje nečesa ni laž? Na koncu se vse uredi, uresniči se nekakšno ravnotežje. Babica pravi, da človek mora živeti v skladu s svojo naravo. Tudi humor je tisti, ki težavnost in bolečino nekoliko omili in ju napravi manj usodni.

Pesniška zbirka *Vrane* Ervina Fritza (2007) v sebi združuje dvojnost: po eni strani gre za svet vran, po drugi pa so vrane izenačene z ljudmi. Ptičji svet je svoboden in neugnan, ptice se klatijo in trpijo lakoto. Včasih se med seboj spopadejo, drugič iščejo svoj par in so rade v jati, in to tudi take, čisto bele. In nazadnje ostarijo in je vsega konec. Ljudje jih ne marajo, ker so tatice njihovega pridelka, tudi njihova svoboda jim gre na živce. Vranja svoboda je tu in tam izenačena z vzponom vesele anarhije. Klasični vranji slog sta boemska ležernost in aroganca. Nebo je last vran – tam po mili volji pohajkujejo. Na eni strani so torej vrane, na drugi ljudje, toda vrane so vse preveč podobne ljudem, imajo slabe lastnosti in se zaradi svojih nečednosti znajdejo celo na sodišču. Družbena hierarhija, kakršna vlada med ljudmi, je značilna tudi zanje. Tako prvi kot drugi vidik sta odeta v ironijo. Marsikaj se dogaja, celo prelivanje krvi, toda vsega tega po pesnikovem mnenju ni treba jemati kdo ve kako resno. Fritz simpatično ironizira Minattija, Kosovela in Tavčarja. Da ne bi obtičal v preteklosti, napiše še telefonsko sporočilo (sms) vrane današnjega časa, takole s kombinacijo besed in števil ter z okrajšavami, da gre vse bolj hitro. Pesnik je pobudnik moralnega relativizma: prepričan je, da nič na tem svetu ni črno-belo. Pomembno je, kako na stvari gledaš in se pri tem znaš tudi smejati. Če to zmoreš, se marsikatera vrednostna sodba zamaje. Le kak smisel bi imelo negirati svobodo? Celotna anarhija je v določenih obdobjih lahko poživljajoča, smeh in posmehovanje pa ne delata škode, pa če krakajo vrane ali pa se tako oglašajo ljudje.

Mladinski roman *Pink* (2008) pisateljice Janje Vidmar je umetniška stvaritev, ki ima več plasti. Ena izmed njih, ki jo poudarja tudi Dragica Haramija, je avtobiografski vidik, čeprav delo ni napisano v prvi osebi (D. Haramija 2008: 138). Gre za prikaz življenjske poti od otroštva do konca najstništva, odraščanja in dozorevanja glavne junakinje, iskanja same sebe, prizadevanja, da bi obvladovala manjvrednostne občutke zaradi zunanosti in domače revščine. Druga plast so družbene

okoliščine, v katere je dekle vpeto, obdobje socialističnega samoupravljanja, pravzaprav časa, ko se je iztekalo življenje znamenitega predsednika Josipa Broza Tita (1980). Položaj mladih je močno ironiziran. Pisateljica literarno slikovito in dinamično piše o družbenem dogajanju, materini neomajni zavezanosti socialističnim vrednotam in prevladovanju ideoloških vidikov nad odnosom do otroka ter očetovi dvomljivosti, zaliti z alkoholom, ter njegovem garanju za preživetje družine. Mnogi odrasli so predani režimu, otroci na skrivaj občudujejo kapitalizem. Tretja plast je Jancino (tako se junakinja imenuje) prizadevanje, da bi bila podobna drugim mladim, pa čeprav so to zdaj hipiji, zdaj pankerji in ne nazadnje šminkerji. Rada bi bila opažena kot predmet preučevanja in hkrati zgražanja. V kolektivnem duhu socializma se ji dogaja, da je zaljubljena celo v tri fante hkrati. Pisanje prevevajo humor, ironija in celo sarkazem, pretiravanje je tudi sicer posebnost pisateljčinega sloga. V humor pa vseeno vdira tudi grenkoba, nekaj, kar romanu odvzema nalepko humorističnega dela in povzroča, da pravzaprav gre za tragikomično pisanje. Janca v družinski skupnosti doživlja nasilje in je zato prepričana, da se starši že rodijo krivični. Starša jo telesno kaznujeta (oče celo zelo grobo) za dejanja, ki tega nikakor niso vredna, saj sta prepričana, da ravnata v njeno dobro. Janja Vidmar piše per negationem in s tem posredno spodbuja humanost. Res je, da so junakinjina dejanja v marsičem naivna, poniglava in nepremišljena, toda deklíč ima vso pravico, da si nekoliko bolj svobodno in sproščeno išče svoj prostor pod soncem. Dragica Haramija ugotavlja, da ima roman *Pink* dva naslovnika – mladostnike in odrasle. Prvi bodo lahko spoznali, kakšen je bil svet brez računalnikov, drugim pa bo knjiga zbudila predvsem nostalgijo, kot jo pač zbujejo spomini (D. Haramija 2010: 138–139).

Zgodbe z naslovom *Masčevanje male ostrige* (2010) pisatelja Mateta Dolenca je delo, v katerem so združeni sproščeno in nevsiljivo poučevanje otrok, spodbujanje ohranjanja narave, duhovito izpovedovanje, angažiranost in aktualizacija. Pomembna razsežnost teh zgodb je tudi nonsens, povezan z brezmejno domišljijo. Jezik daje izjemne možnosti: veliko je besednih iger, miselnih obratov, paradoksov in domiselne šaljivosti. Živali govorijo, imajo svoja stališča in so kritične ter posmehljive na račun ljudi. Igrajo svojo naravno vlogo, včasih spregovorijo z ljudmi in jim naravnost povedo, kar jim gre. Seveda je prav pisatelj tisti, ki jih razume in v svoji pisateljski imaginaciji lahko stori karkoli. Na računalniškem ekranu ga čakajo črke, da se bo lahko lotil spletnja novih zgodb. Ves svet ima v mislih in ni mu vseeno, kaj se dogaja na njegovih različnih koncih, težko mu je zaradi porušenih hiš in lačnih otrok. Njegove napovedi prihodnosti niso nič kaj optimistične, resničnost je po njegovem mnenju pogosto bolj fantastična kot vsaka izmišljiva, dogajajo se neverjetne stvari. Živali morajo prenašati človeško poniglavost – zaradi nasilnega poseganja v naravo se njihova življenjska pot pogosto konča tragično. V očeh živali so ljudje čudni: zagradi jih nogometna evforija, gradijo plinske terminale, borijo se za oblast in živijo v lažnem razkošju. Čeprav je pisatelj ljubitelj samote, pravi, da je človek navajen biti z drugimi, preveč samote in tišine nista dobri (Dolenc 2010: 13). Avtor je zagovornik svobodnega življenja. V zgodbah so očitni: posebna prizanesljivost do drobne nečimrnosti, kritičnost do uničevanja narave, posmehovanje oblastnikom, obsojanje kapitalističnih brezobzirnežev, ki, kot pravi, nimajo niti glave niti srca in jih zato pri uničevanju narave prav nič ne boli glava. V zgodbah Mateta Dolenca so aluzije, humor, ironija, duhovita in sproščena poučnost, kritičnost, aktualnost in angažiranost v dobrem pomenu besede. Ljudje smo narejeni za oboje – za sonce in dež, za svetlobo in temo, in vse to se izmenjuje v večnem vremenskem slogu.

Knjige so reka in ogenj v pisateljevi glavi. Kdor ima knjige, potoček in plamenček, ni sam (Dolenc 2010: 68–70).

Hektor in zrela hruška (2011) Dima Zupana je zgodba, v kateri je prvoosebni pripovedovalec pes Hektor. Dočakal je petnajst let, zdaj se ima za staro ščene. Pisatelj opisuje njegovo staranje, ki je na vso moč podobno človeškemu. Zgodba je subtilna, duhovita in humana v najboljšem pomenu te besede. Med ljudmi in živaljo sta stkani zaveznitvo in prijateljstvo. Poglavitno spoznanje, ko na koncu ugasne Hektorjevo življenje, je, da jih je vse življenje tesno držala skupaj ljubezen, ki je pomenila strpnost, spoštovanje, povezanost, zaveznitvo in prizanesljivost. Zaradi ljubezni pasjemu gospodarju Štefanu, ki je sicer videti varčen, ni škoda denarja za drago zdravljenje. Za eno izmed dvojčic, ki bo slikarka, je pes navdih, gospodarica Janja ima široko pasjo dušo. Hektor je enakovreden družinski član. Zgodba je več kot sporočilo o sožitju med živalmi in ljudmi, je tudi spoznanje, kako lepo in harmonično je lahko človeško življenje. Pred slabimi lastnostmi tako prvih kot drugih je dobro včasih zamižati, skupaj je mogoče živeti lepo in prijetno, življenje je dragoceno. Kar hitro, vse prehitro, žival (ali človek) postane zrela hruška in odpade z drevesa. Ta simbolika je posrečena, po svoje pa tudi tragikomična. Hektor, razmišljujoč pes s filozofskimi nagnjenji, za kakršnega se ima sam, govori življenjske modrosti in v mladih bralcih in bralkah vzbuja veselje do življenja. Čeprav rak poskrbi, da gre pes Hektor rakom žvižgat, je zgodba vseeno optimistična in spodbudna. Tako živali kot ljudje so minljivi in tudi zaradi tega je treba življenje preživeti čim bolj intenzivno in v pristani povezanosti.

Knjiga *Kot v filmu* Vinka Möderndorferja je, kar zadeva dogajanje, skupek etičnih implicitnih spoznanj, na koncu pa je kot zapis v dnevniku dodana še etika v eksplicitni obliki. Še ne dvanajstleten fant Gašper v zelo kratkem času doživi številne spremembe. Odrasli so tisti, ki svoje obvladaje ali neobvladaje življenja vsilijo otrokom in potem so jim le-ti pač izročeni na milost in nemilost. Avtor ponuja življenje z domišljijo in barvami, strpnost, razumevanje, plemenitost in vživljanje v otrokov položaj. Strokovnjak za barve, Maks, je posebljena dobrot, biološki oče, ki je vrsto let čakal na svojega sina. Zdaj se odnos med očetom in sinom oblikuje postopoma. Fant se med vrstniki ne znajde najbolje, Maks mu o marsičem odpira oči, med drugim tudi o tem, da sošolka, s katero se Gašper pogovarja samo po skypu, ni prava prijateljica, saj se v šoli ne želi kazati z njim. Gašper ima številne težave – kadar mu je zelo hudo, moči posteljo. Oče, ki ga je občutil kot svojega pravega očeta, si najde novo žensko, s katero kmalu pričakuje otroka, zveza z Gašperjevo materjo se pretrga. Fant vsega tega seveda ne ve in vse doživlja, kot da bi se dogajalo v filmu, njegov lastni film je zelo dinamičen. Treba je verjeti, da so stvari najprej dobre in lepe, šele potem vse drugo, in spoznati, da je svet zanimivejši od dogajanja v filmu. Avtor piše o pristnem življenju v naravi in tesni povezanosti z njo. Maks je dober človek, vegetarijanec, njegova domača žival je svinja Katarina Vélíka, knjige imajo v njegovem življenju veliko vrednost. Gašper se ob njem počuti varnega. Pisatelj sporoča, da morajo odrasli otrokom omogočiti varno zavetje. Najbrž se mora tudi otrokom zgoditi marsikaj neprijetnega, tudi laži in izdaja, da se na koncu vse uredi in pomiri. In ne nazadnje to ni več nikakršen film, temveč resnično življenje. Na spletu je sicer mogoče najti veliko informacij, bolj zanimive pa so tiste, ki so pridobljene iz izkušenj. Junakovo iskanje resnice, svoje podobe in mesta pod soncem ter njegovo doživljanje razmerja s sošolci in odraslimi sta zavita v neugnan humor.

Vzgoja mladih v literarni obliki

Pripoved *Kaja in njena družina* Polonce Kovač in mladinski roman *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov* Vladimirja P. Štefaneca oblikujeta problemski sklop vzgoje mladih v literarni obliki v dobrem pomenu besede.

Knjiga *Kaja in njena družina* (1999) Polonce Kovač je naravnana poudarjeno etično. Dragica Haramija jo uvrsti med realistične pripovedi (D. Haramija 2012: 108). Gre za prikaz medčloveških odnosov, relacijo med odraslimi in otroki, izročnost in podrejenost otrok odraslim, okoliščine, ki jih le-ti določijo, izberejo ali vsilijo svojim otrokom. Starši se v svojem ravnanju – prepirih in sporih – prav nič ne obvladujejo in svoj konfliktni in nezreli odnos kažejo otrokom. Sporočilo knjige pravi, da se odrasli, ki so tudi starši, hitro razvežejo in zaživijo svoje novo življenje, otroci pa morajo to sprejeti in se sprijazniti z novim položajem. Spodbudne in razumne besede o tem, da bosta mati in oče ohranila starševski vlogi, niso zlahka uresničljive. Mati je v knjigi prikazana kot zanesljiva in resna, morda preveč resna in nagnjena k redu, oče pa kot nezrel in nezanesljiv. Poti nazaj ni več, ločena zakonca ne bosta več prišla skupaj in našla poti drug do drugega. Domnevno popolni materi se zgodi, da deklico premakne z mesta tako, da jo vleče za ušesa. Glasovi v slovenski javnosti, da kakšna klofuta in ena po zadnji plati ni nič posebnega in potemtakem primerno vzgojno sredstvo, nikakor ne potihnejo. Seveda ni tako preprosto, da bi starši, ki si ustvarijo družino, morali za vsako ceno ostati skupaj, toda ko se ločujejo, bi morali potlačiti jezo, skriti užaljenost, prizadetost in sovraštvo ter se obvladati zaradi otrok. V nasprotju s tem je vse skupaj pogosto samo začarani krog prepиров, nesoglasij, zmerjanja in povzdigovanja glasu. Otroci bodo nekoč zrasi v prav take odrasle, kakršni so njihovi starši.

V mladinskem romanu *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov* (2014) avtor Vladimir P. Štefanec izraža eksplicitno etiko in z njo v literarni obliki vzgaja mlade bralke in bralce. Delo je napisano v prvi osebi ter je pripoved in izpoved trinajstletne deklice, na črnih straneh pa so z belimi črkami navedena etična spoznanja, med njimi tudi pravila. Roman govori o prizadevanju za boljši in pravičnejši svet, o strpnosti do vsakršne drugačnosti in uresničitvi sanj, prav tako pa tudi o tem, da je realnost pogosto drugačna od lepih idej. Med vrstniki vlada nasilje, do drugačnih in posebnih so kljub mladosti nadvse nestrpni. V vsem tem ima posebno moč glasba. Junakinja Daša se ohranja in rešuje z najljubšo glasbeno skupino, ki je v njenih očeh tako glasbeno kot sporočilno idealna, glasba zanjo ni samo zabava, temveč je izražanje stališč. Njeno življenje dobi smisel, ko se z očetom odpravita na koncert najljubše glasbene skupine na Dunaj. Med njima se utrdi še bolj pristen odnos. Tudi oče je bil nekoč panker in je imel probleme z drugačnostjo, danes pa je postal tak, da zmeraj išče logično razlago, kritičen je do brezdušnih vladarjev sveta in življenj ter ne mara ubijalcev sanj in lažnivcev. Ko na koncertu skupaj začutita glasbo, Daša ve, da se poraja nova svoboda, gre za njeno življenje, v katerem v novi svobodi za očeta morda ne bo več prostora. Za tisto, v kar človek verjame, se je treba boriti. Avtor je kritičen do negativnih pojavov sodobnega sveta, strinja se s pevcem Dašine najljubše glasbene skupine, da je svet bolan stroj. Naravnost je zapisano, da deklice ne mara sprenevedanja, izkoriščanja, vojne, kratenja človekovih pravic, posilstev, predsodkov, vampov, malenkostnosti, nespečnosti, mučenja živali, tistih, ki ne dojemajo umetnosti, verske blaznosti, tega, da ji solijo pamet glede njenega sloga, prav tako ne sebičnosti, diskriminacije, izključevanja

in nesprijemanja. Daša se na koncu postavi zase in si med vrstniki pridobi ugled. Bistvo panka naj bi bilo, da so privržencem tuje vse meje in omejitve, ki bi določale, kaj kdo je in kaj ni.

Pravljični svet, metafizična naravnost in življenjske modrosti

O pravljичnem svetu, metafizični naravnosti in življenjskih modrostih govorijo pravljice *Mislice* Ferija Lainščka in *Cesar in roža* Bine Štampe Žmavc.

V *Mislisah* (2000) Ferija Lainščka, izvirni literarni obravnavi ljudske motivike, je etično sporočilo očitno. Dragica Haramija pravi, da sodijo *Mislice* med klasične pravljice (D. Haramija 2012: 127). Avtor izhaja iz modrosti prednikov, ki po njegovem mnenju prečiščena in obrušena postopoma prehaja v kolektivno nezavedno. Junaki prepričujejo s svojimi dejanji. Kar zadeva družbo, se oblast polašča ljudi in je nadvse samovoljna, na koncu pa je za svoje poniževanje in izkoriščanje podložnikov kaznovana. V družbeni hierarhiji vlada očitno nasprotje med bogatimi in revnimi. Moralne vrednote so eksplicitne – avtor se zavzema za poštenost, dobrosrčnost, skromnost, sočutje, ljubezen, svobodo, dobroto in usmiljenje. Zaradi ljubezni so se ljudje pripravljene tudi žrtvovati; kadar je dovolj močna, lahko premaga predsodke in zmaga nad njimi. Gre za humanizem, odet v arhaičnost, pomembni sta skladnost z naravo in odvisnost od nje, med človekom in živaljo vlada prijateljstvo. Preprosti ljudje so premeteni in bistrourni, zaplete je moč razreševati s potrpežljivostjo, včasih pa tudi z zvijačnostjo. Pravljični svet prinaša in razkriva etična spoznanja in življenjske modrosti. Dragica Haramija zapiše, da imajo pravljice tematski poudarek na milenarizmu, saj so glavne osebe zaradi svoje dobrote in spretnosti na koncu bogato nagrajene (D. Haramija 2012: 128).

Pesnica in pisateljica Bina Štampe Žmavc v pravljicah *Cesar in roža* (2009) ohrani značilnosti klasične pravljice, na primer svet princes in princev, kraljev, kraljic in kraljičin, pravljičnih števil, izenačevanje lepote z dobroto in duhovnega življenja, doda pa jim še nove lastnosti, med njimi izdajo ljubezni, sanjski svet, svet nevarnih, ogrožajočih in skrivnostnih živali ter nekoliko grenki humor. Dragica Haramija meni, da se avtorica na tematsko-motivni ravni dotika najpomembnejših vprašanj človeškega bivanja, kar je že od nekdaj tudi temelj pravljичnega izročila. – dobrota je nagrajena, zlo pa kaznovano (D. Haramija: 2012: 293–294). Čarovnica simbolizira tatico ljubezni, gosja pastirica pa žensko, ki prevzame mesto odgnane princese. V eni izmed pravljic je dodan mobilnik, ki ima na ekranu ljubezensko pesem, izpoved pozabljene princese, ki ji je prevzela mesto prav gosja pastirica. V tem svetu se menjavata dobro in zlo, v pravljici pa seveda mora zmagati dobro. Zanimiva je samorefleksija – car in carična namreč pravljice zapreta v stolp in tam se, ne da bi mogle priti med ljudi, ki so jim namenjene, na vso moč dolgočasijo. Z bršljanovo pomočjo se jim uspe rešiti, toda v stolp se vračajo; tja prihajajo vedno nove. Ljudje potrebujejo pravljice, prav tako pa tudi sanje, ljubezen in hrepenenje. Eksplicitno izražene moralne vrednote so: vztrajnost, skromnost in vzdržljivost. Srečno življenje se za plemenite ljudi nekako spodobi. Kadar gre za to, da je treba rešiti lastnega otroka, je dopustno prelomiti dano besedo. Vsebina pravljic je privzdignjena in subtilna. Avtorica piše o gospodarju sanj in duš, o skrivnostnih razsežjih brezčasa, angelih in prastari učenosti, ljubezni onkraj življenja in smrti – pravljice tako dobijo metafizično razsežnost. V pravljичnem svetu je vse mogoče, razbrati je moč življenjske

modrosti, očitna je tudi človeška stiska. Dragica Haramija zapiše: »Najpomembnejše spoznanje, ki ga riše pravljični svet Bine Štampe Žmavc, je občutljivost do soljudi, prijaznost in pristen (človeški) stik« (D. Haramija 2012: 295).

Možnosti etike v nonsensu

Avtor dveh del o nonsensu je pisatelj in pesnik Peter Svetina. Prva, *Ropotarna* (2012), je tipičen primer pisanja te vrste. Ljudje, ki nastopajo v knjigi, so simpatični čudaki, nadvse nenavadne osebe, ki zmorejo vsakovrstne domisljice, v glavnem pa so blagi in strpni ter izvirni v svojem absurdnem početju. Pisateljeva domišljija nima meja. Poleg nenavadnih ljudi pa igrajo svojo vlogo tudi predmeti, pojmi, živali in naravni pojavi. Ker je vse povezano ali pomešano med seboj, pisatelj povzroča zanimive učinke in novo realnost, toda tudi med govorečimi predmeti so ohranjene človeške lastnosti in zmožnosti – predmeti se zaljubljujejo, domisljuje se vsakršnih pripetljajev in počnejo vse mogoče. Da je ta svet še bolj zabaven, pisatelj uvaja tudi jezikovne in slogovne novosti. Uporablja pisanje telefonskih sporočil in jezik dopisovanja po elektronski pošti, zapolnjuje praznino med besedami ali pa jih napiše kar skupaj, igra se z njimi in premetava črke. Njegova realnost je nova in absolutno svobodna. Svetina namiguje na zgodovinske in politične zablode ter človeško majhnost, zatem duhovito in spravljivo vse uredi in svet kljub ljubkim nesmiselom postane urejen, igriv in prijeten. Naključja, presenečenja, obrati in paradoksi imajo svoj poseben smisel in pomen. Pisanje je obarvano s humorjem, avtor po bergsonovsko povezuje telesne značilnosti z moralnimi odločitvami; le-te po svoje učinkujejo tudi tedaj, kadar so negirane. Vrag je na primer naveličan življenja z vragi, saj je tam vse počez, vse razmetano, ponečedeno, osmojeno, samo vreščanje in vse polito od piva. Da pa bi kdo očedil kakšno dušo, to pa ne. Je pač estet. Resne in na videz usodne stvari se prevesijo v vsemogočni nonsens.

Tudi knjiga *Kako zorijo ježevci* (2015) istega avtorja sodi v nonsens, v katerem etično sporočilo na videz naj ne bi imelo posebnega pomena. Dragica Haramija omeni, da v le redkih literarnih delih, najpogosteje v nonsensu, književni prostor ni izrazito pomemben (D. Haramija 2015: 279). V Svetinovem pisanju gre za polet domišljije, v katerem je prav vse mogoče, čas in prostor sta relativizirana. Protagonistke so nenavadne in redke eksotične živali, včasih so eno z nesmiselom tudi nekatere domače živali, vse pa imajo izbrana in duhovita imena. Živali in predmeti so posebljeni, odnosi med njimi so lahkotni, preprosti, sproščeni, prizanesljivi in strpni. Nikoli se ne zgodi nič velikega in usodnega. V svobodi, strpnosti in prizanesljivosti pa je tudi kanec etike. Nihče nikomur ne stori nič žalega, med živalmi ni nasilja in preprirov, očitne so toplina, zvedavost, radovednost in prisrčnost. Paradoksi, obrati in presenečenja niso ogrožajoči, vse je umirjeno in spravljivo ter obarvano s smehom in blago ironijo. Oditj je mogoče kamor koli in skoraj vse postoriti. Svet je kratko malo tudi lep.

Spoznanja, dileme in problematizacija

V popisovanju zla v absolutni obliki v nekaterih delih ni razlike med pisanjem za mlade in odrasle, očitna je brezizhodnost, zgodi se celo to, da junak ali antijunak

(obeh spolov) zaradi poplave zla sam postane zel in ogrozi šibkejše od sebe. Mladostnik zunanje odklonilne sodbe odraslih ponotranji, moški so bolj zli od žensk, pretepajo otroke in se celo polastijo njihovih teles. Pisanje je nazorno in neposredno, razgaljena je intima, odrasli so brezobzirni in grobi ter nad otroki izvajajo nasilje. Ali gre morda za to, da je otroke in mladostnike treba čim prej seznaniti z grdimi stranmi človeškega življenja, jih ne zavijati v vato in jih pripraviti na slabe stvari? Znana in pogosto argumentirana je trditev, da v mladinski književnosti ne sme biti nedotakljivih tem. Seveda pa bi bilo ustrezno, da bi se mladi bralci in bralke imeli priložnost pogovoriti o teh, tako imenovanih tabu temah. Če so v literaturi eksplicirane, potem v resnici niso več nikakršne nedotakljive vsebine. V prikazovanju grdih strani življenja je v implicitni ali eksplicitni obliki podana tudi kritika družbenih razmer in obsojanje rasizma, nestrpnosti, konservativnosti in ozkosrčnosti. Literarni liki v svojem brezupu pomislijo tudi na samomor.

Če je v skupini, ki opisuje zlo v absolutni obliki, literarizirano sporočilo, kako grd in umazan je naš svet ter ljudje podli in brezobzirni, pa v nasprotju s tem drugo skupino sestavljajo dela, ki spodbujajo humanizem, radoživost in veselje do življenja. Posebnost tega pisanja sta humor in blaga ironija. Pomembno je spoznanje, da je mogoče na vsak življenjski položaj gledati tudi z njegove smešne in zabavne strani ter zaupati, da bo konec srečen. Duhovitost in blagi posmeh zamajeta marsikatero vrednostno sodbo. Očitni so: vitalizem, evdajmonizem in optimizem, ljubezen in svoboda sta postavljeni nad vse drugo, ni pa mogoče prezreti tudi tega, da otrokom pogosto ni lahko, saj jih starši obremenjujejo s svojimi problemi in nezrelostjo, vrstniki znajo biti neusmiljeni in neprizanesljivi. Tisti, ki hočejo boljši svet, si morajo pogosto priznati, da so tudi v popolnosti razpoke, idealnost je relativna, pretiravanje pa se lahko spremeni v zadržost in nestrpnost. Pomembni sta tudi pristen odnos do narave in prizadevanje, da bi jo ohranili poznejšim rodovom. Minljiva so vsa živa bitja, zato naj bi čas, ki jim je dan, preživljala čim bolj kakovostno.

V nekaterih delih je etika podana kar naravnost, v pravljicah so navedene moralne vrednote, možnosti etike je mogoče odkrivati celo v nonsensu. Gre za to, da je svet lep in da je moč iti kamorkoli. V več knjigah je posebna vrednota tudi glasba – ubrani zvoki ljudi povezujejo, jim pričarajo svobodo, upanje in prepričanje, da lahko izberejo lastno življenjsko pot. Ideal je po navadi zahodna glasbena kultura; amerikanizacija prodira v vse pore našega življenja.

Dela mladinske književnosti imajo po navadi srečen konec, vse skupaj naj bi se ugodno razpletlo. V knjigah, nagrajenih z večernico, je v zvezi s tem treba omeniti relativnost. Meja med nedolžno in usodno lažjo je včasih tanka in komaj opazna, na koncu se pravzaprav ne bo veliko spremenilo. Pogosto je dobrota izražena samo v besedah, ne pa uresničena v dejanjih. Ljudje, h katerim se bo nesrečno dekletko vrnilo, bodo prav takšni, pred kakršnimi se je umaknila. Srečen konec je na primer tedaj, kadar se kljub okoliščinam in neprijetnim pripetljajem vsak po svoje trudi, da bi se tisti, ki so si blizu ali pa so se znašli skupaj po naključju, imeli radi. To pa je vsekakor veliko.

Sklep

Etika je lahko del mladinske književnosti, in to v implicitni ali eksplicitni obliki, seveda pa je pomembno, da je samo ena izmed sestavin umetniškega dela in da

je v enakovrednem razmerju tako do estetskih kot spoznavnih plasti besedila. Ne sme se prevesiti v moraliziranje, saj s tem lahko načne notranjo strukturo literarne umetnine.

V književnih delih, nagrajenih z večernico, se najpogosteje zrcali sodobni svet. V nekaterih delih je izpostavljeno izrazito pomanjkanje etike oz. prikazovanje zla v absolutni obliki, večina knjig pa mladim bralkam in bralcem sporoča, da je življenje kljub različnim težavam lepo in da je dovolj razlogov za radoživost ter optimističen pogled v prihodnost.

Viri in literatura

Dragica Haramija, 2009: *Sedem pisav. Opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev*. Maribor: Mariborska knjižnica, revija Otrok in knjiga, Pedagoška fakulteta UM.

– –, 2012: *Nagrajene pisave: opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih pripovednikov*. Murska Sobota: Franc-Franc (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi).

– –, 2015: *Vloga živali v mladinski književnosti*. Murska Sobota: Franc-Franc. (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi).

Igor Saksida, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja.

– –, 2005: *Bralni izzivi mladinske književnosti*. Domžale: Izolit, (Zbirka Zrenja/Izolit).

Marija Švajncer, 1995: *Etika I*. Nova Gorica: Educa.

– –, 2001: *Esej o zlu*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

– –, 2009: *Človek, življenje in filozofija*. Nova Gorica: Educa, Melior.

Dobitnice in dobitniki večernice (kronološko)

Tone Pavček, 2010: *Majnice, Fulaste pesmi*. Ilustriral Kostja Gatnik. Spremna beseda Jože Horvat. Ljubljana: Založba Mladika.

Desa Muck, 1997: *Lažniva Suzi*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Knjigožer).

Janja Vidmar, 1998: *Princeska z napako*. Ljubljana: DZS. (Zbirka Dober dan, roman).

Polonca Kovač, 1999: *Kaja in njena družina*. Ilustrirala Maja B. Jančič. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Povej mi).

Feri Lainšček, 2000: *Mislice, Deset pravljic*. Murska Sobota: Franc-Franc. (Zbirka Cici-banija).

Matjaž Pikalo, 2003 (2002): *Luža, Zgodbe za mladino*. Ilustracije Marjan Manček. Ljubljana: Prešernova družba. (Koledarska zbirka).

Marjana Moškrič, 2002. *Ledene magnolije*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Najst).

Slavko Pregl, 2003: *Srebro iz modre špilje*. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Knjižnica Sinjega galeba).

Igor Karlovšek, 2005: *Gimnazijec*

Dušan Dim, 2006: *Distorzija*. Ljubljana: Cankarjeva založba. (Zbirka Najst).

- Irena Velikonja, 2006: *Poletje na okenski polici*. Ljubljana: DZS. (Zbirka Dober dan, roman).
- Majda Koren, 2006: *Eva in kozel*. Ilustrirala Suzi Briceelj. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Deteljica).
- Ervin Fritz, 2007: *Vrane*. Ilustriral Matjaž Schmidt. Ljubljana: Mladinska knjiga. (Zbirka Deteljica).
- Janja Vidmar, 2010: *Pink*. Ilustracije Urh Sobočan. Posebna darilna izd. Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije, ZPMS. (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec).
- Bina Štampe Žmavc, 2009: *Cesar in roža*. Ilustrirala Alenka Sottler. Dob pri Domžalah: Miš.
- Mate Dolenc, 2010: *Maščevanje male ostrige*. Ilustriral Adriano Janežič. Ljubljana: Mladika. (Knjižna zbirka Trepetlika).
- Dim Zupan, 2011: *Hektor in zrela hruška*. Ilustrirala Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika. (Knjižna zbirka Hektor/Mladika).
- Peter Svetina, 2012: *Ropotarna*. Ilustracije Damijan Stepančič. Bob pri Domžalah: Miš.
- Vinko Möderndorfer, 2013: *Kot v filmu*. Ilustracije Damijan Stepančič. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vladimir P. Štefanec, 2014: *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov*. Ljubljana: Modrijan.
- Peter Svetina, 2015: *Kako zorijo ježevci*. Ilustracije Damijan Stepančič. Dob: Miš.

Marija Švajncer in Darka Tancer-Kajnih

Ivan Štuhec

MLADI IN NJIHOVE VREDNOTE V ČASU KIBERNETIKE

Ko govorimo o mladih oziroma mladostnikih, verjetno mislimo na življenjska obdobje med 12. in 18. letom starosti, z drugo besedo puberteto. Lahko pa to obdobje razumemo tudi širše, od otroštva do tridesetih let starosti. Gre za pomembno obdobje mladega človeka, ko si oblikuje svoj jaz in s tem vrednote. Vrednote so posledica človekove samopodobe, samorefleksije in seveda socialnega, kulturnega in še kakšnega okolja, tudi religioznega. Iz vseh raziskav se vedno znova potrjuje, da sta na vrhu vrednot pri mladih prijateljstvo in družina, saj oboje omogoča vsakemu posamezniku, da si izoblikuje svojo samopodobo. Nekateri pravijo, da imamo danes opravka z mladimi egocentriki. Drugi zagovarjajo misel, da ima vsak človek vgrajen »socialni gen«, ki ga ja potrebno prebuditi in mu omogočiti, da ga zaživi. Z vrednotami si človek osmišlja svoje tubivanje in svojo umestitev v družbeni svet. Literatura je s svojimi junaki eden od pomembnih oblikovalcev vrednot. Vrednote so tudi podvržene razvoju, tako v smislu družbenega razvrščanja in hierarhizacije kakor v smislu razvoja posameznika in njegovega prevzemanja in modificiranja vrednot. Pri vseh teh procesih igra literatura pomembno in odgovorno vlogo.

When talking about the young and adolescents we probably refer to the life period between age 12 and 18, in other word puberty. However, this period can also be understood in the wider sense, from childhood to the age of thirty. For an adolescent this is an important period, marked by self- as well as value system formation. Values are based on individual's self-image, self-reflection, along with the social, cultural and other settings, including the religious one. According to the so far made research studies, friendship and family remain two of the most highly appreciated values with the young, both enabling an individual to shape up his own self-image. According to some opinions the young today are egocentrics. On the other hand, some experts claim that every human being has a built-in »social gene«, which only has to be enhanced and called to life. Values are instrumental in making sense of one's life on Earth, and in finding one's place in the social world. Literature with its heroes is one of the important value makers. However, values are also subject to progress, so in the sense of social classification and hierarchization, as in the sense of individual's development, along with his adoption and modification of values. Literature has an important and responsible role in all these processes. Pedagogization or ethical message, that is the question now.

1 Teoretična izhodišča

1.1 Pomen pojma »vrednota«

Slovenski etimološki slovar nas pri besedi *vreden* napoti k staronemški besedi »werd« – vreden. *Leksikon krščanske etike* opredeli besedo vrednota najprej s

filozofskega vidika in pravi: »Vrednota je rezultat pretehtane presoje osebe o njenem delovanju in predmetu delovanja« (LCHE 2003, str., 2041).

Novi leksikon krščanske morale pokaže na potrebna razlikovanja pri besedi vrednote (Wert). »Vrednoto« kot abstraktni samostalnik lahko razumemo s pridevniškega vidika, kot nekaj, kar je dobro, kar si je vredno želeli. Če nekemu predmetu pripišemo, da je dober, smo s tem že nekaj ovrednotili oz. vrednotili. Vrednost nekega predmeta je tako razlog, da človek po tem predmetu stremi ali da ga obvaruje, ohrani. V vsaki vrednoti je tako utemeljeno določeno delovanje, ki je usklajeno s to vrednoto in ki izhaja iz etičnega, pravnega, estetskega ali kakšnega drugega vidika. V ožjem pomenu besede je vrednota vezana na določen predmet oz. objekt.

V širšem pomenu pa beseda vrednota opredeljuje tiste človeške drže ali kreposti, oziroma določena moralna prepričanja in obveznosti, ki se jim človek zaveže in podvrže. Torej gre za subjekt in njegov odnos do sveta.

Ustrezno temu se lahko vrednostna teorija (aksiologija – gr. aksios) ukvarja zgolj s presojo vrednot. Kot na primer, telesno življenje je temeljna vrednota. Moralno prepričanje je nujno potrebna vrednota. To lahko vključuje tudi moralne sodbe, kot je npr. pravilo, da nedolžnega ne smemo ubiti (prim., NLCHM 1990, str., 858).

1.2 Filozofska tradicija

V filozofski tradiciji se je iskalo odgovore na tri vprašanja: vprašanje o izvoru vrednot, kakšna je njihova trajnost in kakšna je njihova veljavnost. Na vsa tri vprašanja so filozofi odgovarjali zelo različno.

Za Kanta, ki je odločilno vplival na moderno družbo, je bila oseba absolutna vrednota. Razumel jo je kot cilj sam v sebi, ki je nad vsemi vrednotami in jo je potrebno absolutno spoštovati. V njej je utemeljena dolžnost človekovega moralnega delovanja. Tako pri Kantu govorimo o deontološki etiki ali etiki dolžnosti.

Nasprotno od Kanta pa je bil Nietzsche tisti, ki je postavil tezo, da vrednote niso utemeljene ne v Bogu, ne v praktičnem razumu, ampak v volji, kot »velikem razumu«, ki lahko primerjalno pretehta stvari. Tako je Nietzsche odprl pot ekskluzivno teleološki utemeljitvi vrednot, ki se ozira na cilj in ne na predmet delovanja.

Tretja smer, ki jo predstavlja Rudolf Hermann Lotze, pa meni, da so vrednote nekaj brezpogojno obvezujočega, da so absolutno veljavne, da gre za večno stvar oz. idealno formo, v luči katere je svet razumljen kot nekaj smiselnega in v naprej danega. Vrednotenja so posledica čutenja vrednot, ki jih z razumom dojemamo kot apriorne vrednostne stalnice. Ta smer je močno kritizirana kot iracionalna.

Z naslonitvijo na Husserla je Max Scheler razvil materialno etiko vrednot. Zanj vrednote niso idealne forme, ki bi bile lastne stvarem, ampak pojav, ki ga jasno čutimo in ki določa kvalitativno vrednost delovanja po intuiciji. Vrednote obstajajo same po sebi, neodvisno od človekovega vrednotenja. Oblikujejo hierarhijo vrednot, v kateri ima oseba absolutno prvo mesto in je nad vsemi dobrinami. Scheler tako govori o štirih kategorijah vrednot: čutnih, vitalnih, duhovnih in verskih.

V kolikor vrednota opredeljuje določeno lastnost nekega predmeta, ki je ovrednoten, ta predmet postane vrednota (npr. nakit, kos zemljišča in podobno). Nekateri so to poimenovali dobrina. Maks Scheler je zagovarjal, da so »dобрine po svojem bistvu vredne stvari«. Kot dobrine je opredelil stvari, ki imajo določeno vrednost.

Max Weber je zastopal teorijo o vrednotni svobodi, pri čemer so vrednote posledica spoznanj družbenih ved. Gre za vprašanje, kako jih lahko utemeljimo. Weber je zagovarjal stališče, da se je potrebno v znanosti postaviti na stališče vrednotne nevtralnosti, ker nam manjkajo tako objektivni kot subjektivni kriteriji presojanja.

Za razliko od njega pa so kritični teoretiki izhajali iz predpostavke, da se vrednote lahko utemelji intersubjektivno. Tako je Jurgen Habermas razvil teorijo praktičnega diskurza, katerega cilj je, da preko hotenih komunikacijskih procesov pridemo do zavezujočega soglasja (prim., LCHE 2003, 2041–2046 in NLkChM 1990, 857–860).

Habermasova teorija o diskurzni etiki se tako zdi dovolj demokratična in pluralna, da bi lahko predstavljala način, kako v sodobni družbi preko različnih poti komunikacije priti do tistih skupnih vrednot, ki so potrebne, da neko družbeno tkivo vzdrži trajnostni razvoj.

1.3 Moralno etični vidik

V moralni tradiciji se v povezavi z vrednotami nujno postavi vprašanje, kaj je dobro. Gre za metaetično vprašanje. Dokaj veliko soglasje obstaja v prepričanju, da beseda dobro ne pomeni preprosto opisne lastnosti, kot je npr. barva predmeta. Z besedo dobro je izraženo določeno priporočilo. Različne teorije razpravljajo o tem, na čem to priporočilo temelji. Tako se teorije delijo glede na odgovore na vprašanje, ali je dobro nekaj, kar podpira določeno lastnost.

Kognitivisti odgovarjajo pozitivno, da dobro podpira določeno lastnost posebne vrste. Tako se govori o posledični lastnosti (consequential ali supervenient property), npr. nek avto opredelimo kot dober, ker je hiter, varen, okolju prijazen itd. Človeka opredelimo kot dobrega zato, ker ga skrbi skupno dobro in ne samo njegove lastne koristi. Iz kognitivističnega vidika se tudi postavlja vprašanje, koliko je možno predvidevanje, da obstajajo objektivne norme, brez predpostavke Absolutnega kot njihovega prazvora.

Nekognitivisti običajno nasprotujejo takšnim sodbam. Za njih so vrednote izraz čustev ali drž oz. subjektivne odločitve (decionizem). V tem primeru ni brezpogojna vrednost moralnega prepričanja dana v naprej. Šele po suvereni odločitvi posameznega individuuma za določen moralni vidik postane le ta zanj obvezujoč. Seveda zgolj v smislu hipotetične zavezanosti. V kolikor izhajamo iz te predpostavke, da ni nobene zahteve, ki bi ne izhajala iz človekove svobodne odločitve, v teološkem smislu ni mogoče govoriti o poklicanosti ali o grehu. Z ateističnega vidika je to izhodišče transparentno, saj na podlagi tega prepričanja smisel svojega tubivanja človek določa sam.

1.4 Teološko etični vidik

Moralne ali etične vrednote so za razliko od estetskih, gospodarskih ali religioz-nih dejavnik motivacije, po katerih se človek zgleduje ali po njih stremi. Zadevajo človekovo držo (pravičnost, zvestobo, resnicoljubnost itd.) ter izražajo pogoje za uresničeno življenje (temeljne vrednote: življenje, svoboda). Vrednote imajo sicer spodbujevalni značaj, niso pa norme. Norme terjajo uresničitev vrednot. Izkustvo

vrednot je posredovano s pomočjo družbenega soglasja, racionalne razprave in celovite komunikacije. V krščanstvu so vrednote prežete z vero in odločitvijo za Božje kraljestvo, z odločitvijo za osebni odnos do Jezusa Kristusa.

V etiki in morali tako lahko govorimo o tem, da so vrednote tako deontološko kot teleološko utemeljene in da sta obe metodi racionalni in imata svoje zagovornike v filozofiji in moralni praksi. Ko govorimo recimo o poklicnih etikah, so te deontološke, ko govorimo o utemeljevanju etičnih dejstev, pa imamo vedno opravka s teleologijo, s ciljem, ki mu sledimo. To so konsenzkvenacionalistične etike.

Sodobna konzumistična etika je recimo izrazito teleološka, religiozno motivirane etike pa so v določenih vprašanih deontološke. Slednje po pravilu izhajajo iz dokaj natančno opredeljene podobe o človeku, ki predstavlja ontološko in metafizično podlago za opredeljevanje tega, kaj je vrednota in kakšno je njeno mesto znotraj hierarhije vrednot.

Če vzamemo za primer krščanstvo, potem je jasno, da je izhodišče vsega Božje stvarjenje iz nič, kar velja tudi za človeka. Človek in stvarstvo kot ustvarjeni vrednoti sta hierarhično pod svojim Stvarnikom, sta mu podvržena, s tem pa je človek že postavljen v omejen prostor in čas. Njegova subjektiviteta ni absolutna, je pa svobodna. Torej človekova avtonomija ima že iz predpostavke ustvarjenosti omejitve, k tem pa bi s Kantom dodali še omejitve, ki so intersubjektivnega značaja. Človekova avtonomija je tako zamejena iz dveh vidikov, božjega in medčloveškega. Tretjega pa predstavlja subjekt sam z vsemi svojimi karakteristikami. Prostor oblikovanja vrednot smo s tem postavili v določen kulturni, socialni, družbeni in še kakšen kontekst, ki pa ne spremeni religijsko motiviranega dejstva, da je človek ustvarjeno bitje, torej končno in omejeno, a hkrati podoben tistemu, ki ga je naredil. Spoštovanje človekovega življenja od rojstva do smrti je za verujočega kristjana deontološko utemeljeno. Vse, kar se dogaja med rojstvom in smrtjo, pa je odprt sistem vrednot, ki jih mora vsak človek odkrivati, sprejeti in ponotranjiti ter živeti.

Cilj etične vzgoje, s katero imamo opraviti pri mladini, je mlade ljudi pripraviti za svoboden, odgovoren način delovanja v skladu z določenimi vrednotami in normami. Odraščajoči človek bi se naj učil razlikovati med vrednotami, se jih zavedati, jih utemeljiti in se zanje tudi odločiti. Vzgoja bi naj pospeševala etično občutljivost, zavedanje problemov, sposobnost presojanja le-teh (na podlagi konkretnih izkušenj in doživetij) na najbolj možen razumen način. Tudi literatura ima to vzgojno funkcijo. Vrednote imajo značaj zahteve, vendar niso poistovetene z etičnimi normami. Te so usmerjene k uresničitvi vrednot. Vrednote lahko posredujemo preko izkustva, s pomočjo družbenega soglasja, (eksternalizacijo, objektivizacijo, internalizacijo). S krščanske perspektive mora biti vzgoja za vrednote prežeta z vero in odločitvijo za Božje kraljestvo.

V sodobni družbi ima izjemno pomembno vlogo vrednota tolerance, vendar njena meja naleti na mejo, ki ji rečemo nevarnost za razpad človečnosti – humanosti. Do »razpada človečnosti« pa seveda tolerance ni mogoče gojiti.

2 Mladi in vrednote

2.1 Nihilizem in mladi

Italijanski filozof Umberto Galimberti je pred leti v svoji knjigi »*Grozljivi gost: nihilizem in mladi*« podal izjemno kritično oceno o stanju duha pri mladih in njihovi vrednotni naravnosti.

Sklicuje se na raziskavo argentinskega filozofa in psihologa Miguela Benasayage, ki deluje v Parizu, in profesorja otroške in mladostniške psihiatrije Gerarda Schmita, ki predava v Reimsu. Oba sta proučevala terapevtske službe v Franciji. Ugotovila sta, da se k tem službam ne zatekajo samo ljudje, ki bi naj imeli težave psihološkega izvora, ampak najpogosteje ljudje, pri katerih gre za »odsev splošne žalosti«, značilne za našo družbo, ki jo prežema občutek negotovosti in nestalnosti. Gre za odsev družbene krize na posamezniku. Ugotavljata, da mnogi ljudje prihodnost doživljajo kot grožnjo. S sklicevanjem na Spinozo bi lahko rekli, da živimo v času »afekta žalosti«.

In Galimberti opozarja, da se na svetovalce dan za dnem obračajo starši in učitelji, ki ne vedo več, kako naj se spoprimejo z ravnodušnostjo svojih otrok oziroma učencev, z izgubo njihove motivacije (zapirajo se v sobe, omamljajo z glasbo in opojnimi substancami), s stopnjevanjem nasilja, džojnti, ki jim zamegljujejo um in pestrijo ure brezvoljnosti. In kako lahko te simptome povežemo z 'zgodovinsko krizo'? (Galimberti, 23).

Če prihodnosti ni kot obljube, se vse ustavi v sedanjosti – v trenutku užitka. Mlad človek ne preide po naravni poti iz narcističnega libida v objektivni libido. Iz ljubezni do sebe, v ljubezen do drugih in sveta.

V takšni situaciji se zateka k utilitarističnim motivacijam, dela to, kar bi naj imelo neposredno korist. Ker ni prihodnosti, tudi klasične avtoritete, starši in učitelji, ostanejo brez avtoritete, s pomočjo katere bi mladim lahko pokazali pot. Posledica je pogodbeni odnos med starši in otroki in med starši in šolo (Galimberti, 23–24).

Naša doba brez dvoma razkrinkava slepilo modernosti, da lahko človek vse spreminja po svoje. Pa ne more. Ne smemo pristati na paranoični diskurz o nujnosti, da se samo zavarujemo pred temi pojavi zaradi preživetja. To vodi do točke, ko se družba ne čuti več zavezana načelom in prepovedim. Posledica je, da bo na vrata potrkalo barbarstvo.

Negotovost je tudi posledica modernistične zmote o človekovi vsemogočnosti. Potrebna je druga pot: pot čustvenih vezi in solidarnosti, ki ljudi pelje iz osame, v katere jih je zaprla družba z egoističnimi ideali (Galimberti, 25).

Galimberti poudarja, da je emotivnost pri sodobnih otrocih slabo obvladana in da je njihova refleksija skromna. Meni, da otroci prezgodaj dobijo preveč izkušenj (televizijskih in drugih), ki jih ne morejo predelati. Posledica tega sta emotivna otopenost in nezanimanje za okolje. Rešitve vidi v samodisciplini in ne v neutemeljeni prepovedi ali naključnem kaznovanju. Pomembna ni samo kakovost ampak tudi količina časa, ki ga preživimo z mladimi. Nikoli ne smemo pretrgati komunikacije, ne glede na to, kaj otroci počnejo (Galimberti, 27).

2.2 Mladi kibernetiki

V Nemčiji so znane Shell-študije o vrednotah mladih. Leta 2015 so objavili rezultate zadnje, 17. študije. Raziskava je predstavila vrednote, ki so pomembne za mlade, za njihovo samopodobo, umestitev v družbeni kontekst in za njihovo politično ozaveščenost.

Samopodoba mladih generacij je močno odvisna od njihove vrstniške skupine. Pri tem je odločilnega pomena, s kom so na facebooku, na telefonski ali internetni zvezi. Povprečno so mladi 18.5 ur na teden na elektronskih omrežjih. Pomembno vplivno vlogo pa ohranjajo starši, osebnosti iz športa, glasbe in filma. Zaradi sodobnih tehnoloških zmogljivosti je pri mladi generaciji vse drugače, kar zadeva spoznavanje, komuniciranje, bližino, pogovor in druge komunikacijske oblike, kot je bilo pred petnajstimi ali dvajsetimi leti. Tudi predstava o času in prostoru se je popolnoma spremenila.

Razlagalci raziskave govorijo o *Bla-bla* generaciji, ki po elektronskih medijih govori v tri dni, brez vsake prave vsebine. Ker so mladi toliko ur na elektronski zvezi, izgubljajo čut za realnost in postajajo »*no real, Life*« generacija.

Življenjsko obdobje mladih, ko se odločajo za družino, se je raztegnilo v trideseta leta. Pred tem želijo veliko doživeti in izkusiti, biti svobodni in videti čim več sveta. Tako družina kot širša skupnost poskrbita za njihovo osnovno eksistenco, vse kar je več od tega, pa si lahko za svoje užitke prislužijo na različne načine. Prisoten pa je tudi strah, da prihodnost ni dovolj varna, za to ni smiselno prehitro sprejeti pomembnih odločitev.

Kar zadeva delo, bi mladi delali stvari, ki jih veselijo in razveseljujejo. Mladim zaposlenim sta gotovost delovnega mesta in dobro vzdušje na delovnem mestu pomembna.

Njihov odnos do domovine ima več obrazov. Od tega, da ne bi radi šli od doma, do tega, da se domov ne bi nikoli več vrnili. Ali je domovina njihov prostor prihodnosti, je odvisno od tega, ali imajo v njej poklicno perspektivo in možnost za ustvarjanje družine.

Mladi v Nemčiji so pokazali visoko stopnjo samozavesti in pripadnosti svojemu narodu, četudi imajo morda svoje korenine na drugih kontinentih. Odprti so do drugih kultur in narodov, ki prihajajo z emigrantskim valom v Nemčijo.

Raziskovalci so jih tako poimenovali *generacija DE* – ker so radi Nemci, in *generacija ABI*, ker bi radi vsi maturirali. Glede na njihovo pot in čas osamosvajanja so jih poimenovali *kraljevski otroci*, ker za njih poskrbijo starši in država. Zanimiva pa je tudi ugotovitev, da je pri mladih Nemcih zrastel interes za politiko, da pozitivno gledajo v prihodnost in da so ponosni na svojo državo. Porasle so tudi družinske vrednote in pragmatično vedenje, zato so nekateri raziskovalci to generacijo poimenovali tudi pragmatična generacija.

Za politično življenje se jih zanima več kot v prejšnji raziskavi, to je 46 %. Zelo visok odstotek (80 %) mladih je zadovoljnih z demokracijo, od tega 77 % na zahodu in 56 % na vzhodu Nemčije. Ta številka kaže na ugodne okoliščine, v katerih živijo mladi v Nemčiji (FAZ, <http://www.faz.net/-gum-88xw9>).

Ovsenik in Kozjek v svoji študiji *Vrednote generacij* razdelita vse živeče generacije v znane tipologije: generacija veteranov (1922–1943), baby boom generacijo (1944–1960), generacijo X (1961–1980), generacijo Y (1981–1990) in generacijo Z (rojeni v 90. letih preteklega stoletja).

Slednjo imenujejo tudi »mrežna generacija«. So wannabe umetniki, to so zgodovinarji s pomočjo wikipedie, kolumnisti s pomočjo blogov, programerji s pomočjo mysky in myspace, manekeni. Čas preživljajo na spletu, imajo online identitete (96 % je aktivnih na omrežju), med seboj so zelo povezani, želijo aktivno sodelovati v vsem, kar vpliva na njihovo življenje.

So ekspresivni, originalni, digitalni umetniki. Življenje jim predstavlja umetniško polje, želijo interaktivnost, socialne interakcije, zavračajo obsežna branja, hitro preusmerjajo pozornost, vendar so osveščeni, kar zadeva avtentičnost informacij. Njihove mreže so virtualne, hibridne.

Spremenili bodo način potrošnje in komunikacije. Emocionalno so odprti, mobilni, učijo se z raziskovanjem, pozornost posvečajo kinestetiki. Prednost dajejo delu in učenju po lastni izbiri (Ovsenik/Kozjek 2015, 22).

Avtorja svojo raziskavo zaključita z naslednjo tezo:

Vrednote so del našega vsakdana. Prisotne so v vseh generacijah. Generacijsko se spreminjajo. Raziskava kaže, da med respondenti ni statistično pomembnih razlik glede zavesti o moralni odgovornosti. Opazne so razlike glede pripadnosti organizaciji in glede duhovne rasti. Te so pogojene z vplivom sprememb na mišljenje mlajših generacij.

Pričakovano smo ugotovili, da se generacije razlikujejo glede sposobnosti za uporabo informacijske tehnologije, saj gre za bistvene premike v poznavanju sodobnejših tehnologij pri mlajših generacijah. Vsekakor postaja jasno, da v nasprotju s starejšimi generacijami, ki so bile predane kolektivu in vzajemnemu, skupnemu delu, mlajše generacije beležijo odmik. Želijo svobodo pri delu in možnost individualnega ustvarjanja, četudi so tudi mlajše generacije visoko odgovorne. Njihova prednost je tudi v tem, da pristopajo k problemom globalno, učijo se z raziskovanjem in sposobnostjo vsesplošne uporabe IKT. Razvijajo tudi duhovno dimenzijo, značilno zanje je, da ločujejo družino in delo, medtem ko so starejše generacije delo postavljale v prvi plan. Generacija Z, kot smo predvideli, je nadgradnja generacije Y, kar se kaže v izredno visoki stopnji individualizma, želji po eksperimentiranju in svobodi pri delu. Raziskava pokaže, da, imajo vse generacije izrazite vrednote, ki jim sledijo in ki jih bo družba morala preučiti, uskladiti in posamezne generacije motivirati za gradnjo mostov med njimi, če sledimo želji po homogenizaciji družbe. (Ovsenik/Kozjek 2015, 30–31).

Galimbertijeva zelo pesimistična ocena stanja mladih in njihovih vrednot se kaže do neke mere pretirana glede na te novejšje raziskave, ki kažejo na drugačen svet dožemanja in socialnega mreženja mladih, kot smo ga poznali v preteklosti. Vendar tudi v tem svetu »mrežne generacije« obstajajo vrednote. Literarna ustvarjalnost se bo tako verjetno v prihodnje morala prilagoditi »mrežni generaciji« in njihovem razumevanju sebe, sveta in vrednot, ki so jim blizu, ali vrednot, ki jim jih je potrebno prebuditi po drugačnih poteh.

3 Sklep

Univerzitetni prof. dr. med. Joachim Bauer je internist in specialist za psihosomatsko medicino, psihiatrijo in psihoterapijo. Danes deluje na Univerzitetni kliniki v Freiburgu in je strokovni direktor psihosomatske klinike v Stiefenhofnu. V zadnjih letih je napisal dve knjigi: *Prinzip Menschlichkeit – Warum wir von Natur aus kooperieren* (Hamburg, 2006) in *Das kooperative Gen – Abschied vom Darwinismus* (Hamburg, 2008).

Kot poznavalec raziskovanj na področju DNK je Bauer razvil tezo o človekovi biološki predisponiranosti za medosebne odnose. Projekt »Človeški genom« namreč ni potrdil darwinistične teorije evolucije. Ko pride do genskih sprememb, ni niti čas tega dogajanja niti način slučajen, ampak eksperimentalna opažanja kažejo, da pri tem igrajo pomembno vlogo zunanji dražljaji, izzivi (stresori). Potek genomskih sprememb pri tem sledi internim, v biološkem sistemu pripravljenim možnostim in pravilom.

Če povzamemo: pokazalo se je, da imajo organizmi oz. njihovi genomi lasten, njim notranje vgrajen sintetičen kreativen potencial, ki lahko prvič v zgodovini najbolje razloži, zakaj evolucija po pravilu omogoča vedno večji kompleksni razvoj živih bitij. Darwinov princip slučajnih variacij s posledično selekcijo ni bil v stanju razložiti te evolutivne kompleksnosti (Bauer, 2008: 96–103).

Za razliko od Lorenza, ki je zagovarjal tezo o agresivnem človeku in za razliko od Dawkinsonovih »egoističnih genov« (Bauer, 2008: 112), Bauer pravi, da geni niso egoistični, ampak komunikativni in kooperativni. So komunikatorji, ker je njihova aktivnost odvisna od signalov, ki prihajajo do njih iz okolja. V občutljivem obdobju biološkega razvoja določenega organizma lahko nastali signali pustijo nekakšen biološki prstni odtis, v katerem je trajni vpliv na genu viden, berljiv, je nekaj, kar se lahko opredeli kot epigenetiko (vklapljanje in izklapljanje različnih genov med razvojem v točno določenem zaporedju) (Bauer, 126–133).

Gene torej lahko opredelimo kot sodelavce – kooperatorje, saj sami zase nimajo akcijskega radiusa, ampak so navezani na številne druge molekule, da lahko postanejo aktivni. Bauer zaključuje, da iz genetike ne moremo izpeljati nobenih direktnih zaključkov o bistvu človeka, kakor je to počel Dawkins, ki mu je egoistični gen služil za teorijo o egoističnem človeku, ki se manifestira v sodobni ekonomiji (Bauer, 135–136).

Bauer tako pri vsej zadržanosti, kaj lahko sklepamo iz naravoslovnih spoznanj o človeku, vidi na podlagi raziskav na možganih tri smeri:

1. Človek je na podlagi svojih lastnih notranjih nevrobioloških nagnjenj in motivacij naravnano na *medosebno sodelovanje – komunikacijo*. Na osnovi tega je tudi pripravljen vložiti veliko napora, da bi bil sprejet in priznan.
2. Socialna izključenost ali poniževanje je s strani možganov podobno doživeto kakor telesna bolečina, zato je odgovor nanjo podoben, torej agresiven.
3. Ljudje imamo nevrobiološko zasidrano občutenje za socialno korektnost. Evolucija nas je tako rekoč pustila na pol poti. Po eni strani smo življenjsko odvisni od socialne sprejetosti, po drugi strani pa nismo dovolj opremljena bitja, ki bi z naravnim avtomatizmom delovali socialno.

Prav slednja vrzel je razlog, zaradi katerega je življenje človeka zanimiv in napet projekt. Da to vrzel zapolnimo, je naloga vsakega človeka. Kot naravoslovec se moram s to ugotovitvijo zadovoljiti, pravi avtor (Bauer, 155–173).

V svoji knjigi »Princip človeškosti« pa tako zaključuje poglavje o človeku, ki je konstruiran za uspešne odnose: »Če se h genetični opremljenosti človeka pridružijo še potrebni pogoji okolja, potem je zaradi več telesu lastnih sistemov na sodelovanje in 'človeškost' naravnano bitje« (57).

S to optimistično vizijo o človeku kot komunikativnem bitju, ki potrebuje »mreženje«, ne glede na to, v kakšni obliki in s kakšnimi sredstvi, naj sklenemo razmišljanje o vrednotah v kontekstu literature oziroma mladinske literature. Kot

na vseh področjih, tako je tudi mladinska literatura pred izzivom, kako sporočati »mrežni« generaciji vrednote, ki bodo stresor, izziv za njihov razvoj v smeri medsebojnega sodelovanja in večje človeškosti.

Literatura

Rok Ovsenik in Domen Kozjek, 2015: *Vrednote generacij. V: Revija za univerzalno odličnost. 4/2. 17–32.*

Johannes Leithäuser, 2015: *Das Netz fängt die Jugend ein. V: Frankfurter Allgemeine Zeitung* On-Line am 13.10.2015 (<http://www.faz.net/-gum-88xw9>).

Umberto Galimberti, 2010: *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.

Joachim Bauer, 2008: *Princip človeškosti*. Ljubljana: Claritas.

Lexikon der christlichen Ethik (LCHE), 2003. Freiburg, Basel, Wien: Herder.

Hans Rotter in Gunter Virt, 1990: *Neues Lexikon der Christlichen Moral* (NLCHM). Innsbruck-Wien: Tyrolia.

Ivan Štuhec

Vinko Möderndorfer

VREDNOTE V DANAŠNJI DRUŽBI IN SODOBNI MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Razmišljanje o literaturi, ki jo imenujemo tudi mladinska literatura, in o nujnosti etičnih sporočil poraja veliko vprašanj. Kaj opredeljuje tako imenovano mladinsko literaturo? Je treba biti v takšni literaturi bolj etičen, je treba bolj izpostavljati moralne in etične vrednote ali pa je to dolžnost in naloga vsake literature? Kje je meja med pedagogiziranjem in etičnim sporočilom? Je podčrtavanje etičnih in moralnih vrednot nevarnost, da se takšne vrednote spremenijo v etični kič ali moralistično agitko? Kako je treba na naraven in ne vsiljiv način bralcu (še posebej mlademu) sporočiti, kakšno ravnanje je pravilno in kakšno je vprašljivo? Je dovolj, da probleme etičnih vrednot v zgodbi zgolj izpostavimo ali je morda tudi primerno, da spregovorimo o načinu spremembe sveta? Mora biti zgodba orožje za obrambo človeških vrednot?

The article brings some thoughts on the so called children's literature and the necessity of ethical messages. What defines the so called children's literature? Is it necessary to be more ethical in this literature genre, to put more emphasis on the moral and ethical values, or is this the general task and duty of all literature? Where is the limit between the pedagogization and ethical message? Is there a danger in highlighting ethical and moral values to consequently turn these values into ethical kitsch or moralistic agitprop? How to convey a message to a reader (especially a young reader) about the appropriate and questionable kinds of behaviour in a natural and unobtrusive way? Is it enough to just highlight problems of ethical values in a story, or is it perhaps more appropriate to discuss ways of changing the world? Should stories be a weapon for the defense of human values?

Najbrž bi se bilo treba na začetku najprej vprašati, ali v današnji družbi vrednote obstajajo? Sploh še obstajajo etična načela, po katerih naj bi se ljudje ravnali, ali pa je vse skupaj podrejeno pridobivanju in množenju dobičkov in moči (politične in kapitalске)?

Osebnost sem prepričan, da živimo v času, v katerem ni več vrednot.

Stare vrednote se zdijo preživele, zastarele, prepočasne, saj ne morejo v korak z novo računalniško, mikročipsko tehnologijo, ki je spremenila vse. Celotno odnose med ljudmi, komunikacijo, pojmovanje dela, etične vrednote, tudi človekov čustveni svet. Ljubezenski zmenki so danes vedno bolj virtualna in ne več erotična, seksualna pustolovščina ... Vse je drugače. Starih vrednot ni več, novih pa si nismo izmislili. Še bolje: tisti, ki vodijo svet, niso dovolili, da bi novi elektronski, mikročipski vek oblikoval nove etične norme in pravila. Zakaj? Zato, ker se brez pravil

in vrednot veliko lažje vlada in obvladuje ljudi. Tako da sem, morda rahlo pretirano pesimističen, prepričan, da v današnji družbi ni več etičnih in sploh nikakršnih vrednot. Vsak človek si jih sproti postavlja. Zase in samo zase.

Vrednote v današnjem času obstajajo samo še v umetnosti.

Še posebej to velja za literaturo, ki pravzaprav počiva na etičnih vrednotah in svoje zgodbe črpa prav iz njih. In še posebej to velja za literaturo, po kateri posegajo mladi ali zelo mladi bralci. Nekoč mi je znani slovenski roker rekel: *Roman je edini pravi učitelj*. To sem si zapomnil. Ne zaradi duhovite formulacije, ampak zato, ker je to še kako res.

Če pa rečemo, da je roman učitelj, se moramo takoj vprašati, ali je roman namenjen pedagogiziranju, ali se za idejo zgodbe (romana) skriva pedagoška, vzgojna ambicija. Ali si nekateri pisatelji, še posebej tisti, ki pišejo za mlade bralce, vse prevečkrat ne domišljajo, da se v njihovi literaturi zrcali učni načrt: *Kako mladim ljudem približati vrednote (takšne in drugačne)? Kako mlade ljudi poučevati in vzgajati?*

Takšno prepričanje pa je zelo spolzko, zelo nevarno, bi rekel.

Kot pisatelj ne priznavam razlik med književnostjo za odrasle in književnostjo za otroke in mladino. Zame obstaja samo *književnost, literatura*, ki pa je lahko dobra ali slaba. Tako imenovano *mladinsko literaturo* pojmem bolj kot literarni žanr. Kot so na primer kriminalka, roman z znanstveno fantastično vsebino, triler, ljubezenski roman ... Zame je *mladinski roman* roman, v katerem nastopajo mladi ljudje, najstniki oziroma se zgodba ukvarja z njimi. Dejstvo, da je glavni junak neke zgodbe trinajstletnik, pomeni samo to, da se mora pisatelj vživeti, poglobiti v psihologijo trinajstletnika, v njegovo čustveno, emotivno življenje, v njegovo dojemanje sveta, zgraditi mora značaj trinajstletnika tako, da bo verodostojen, pa tudi enkrat in neponovljiv (takšen, kot smo ljudje v resnici: ne-stereotipni, nenaški, ne-predvidljivi in popolnoma izvenserijski, pa vendar še vedno verjetni). In to je pravzaprav vse. Hkrati pa mora biti roman napisan tako zanimivo, da ga lahko berejo tudi odrasli.

In v resnici je tako.

Je *Pika Nogavička* pripoved za otroke ali morda tudi za odrasle? Pravilen odgovor se najbrž glasi: za vse. Za vse ljudi, ki imajo radi zgodbe. Če se spomnimo samo Pike Nogavičke, bomo videli, da so v knjigi čudovito popisane dogodivščine otroške družčine, nebrzdana in nekonvencionalna domišljija deklice Pike, hkrati pa je na nevsiljiv in nepedagoški način izpostavljeno vprašanje starševstva, mladosti, ki je prepuščena sami sebi, postavljene so vzporednice med konvencionalno in tako imenovano svobodno družino; zgodba nas spomni na našo mladost, obudi v nas davno pozabljene in v zadnji predal človeških možganov potisnjene spomine ... Vse to pa se prepleta z navidezno lahkotnostjo in znotraj miselnega toka junakov knjige *Pika Nogavička*. Zato to čarobno knjigo beremo, ko smo stari deset, petnajst, sedemdeset in več let. In to je edino pravo merilo za literaturo.

Seveda pa lahko marsikdo reče, da vseh knjig otroci pač ne morejo brati. Seveda ne. Najstniki segajo samo po knjigah, ki se jim zdijo zanimive, ki so jim dorasli, in to brez strokovnjaških nasvetov. Tudi tako imenovani odrasli segamo po knjigah, ki so nam kot posameznikom blizu. Meni na kraj pameti ne pride, da bi bral biografijo o prinesi Diani, berem pa Zweigove biografije in požiram stripe, kot da jih imam petnajst. Beremo, kar nas zanima, ne glede na starost. Desetletniki ne berejo de Sada, petnajstletniki pa že, pa ne vsi, nekaterim se gnusi, nekateri so radovedni ...

Literatura ni še nikoli nikogar naredila za sadista, morilca, pedofila, četudi je kdaj pokukal v tako imenovane neprimerne knjige ... Imel sem sošolca, ki je v gimnaziji požiral marksistične klasike, meni so se zdeli dolgočasni ... Spoznal sem tudi najstnika (trinajst let), ki je z užitkom bral *Zločin in kazen*. Marsičesa zaradi svojih izkušenj najbrž ni dojel ali pa je dojel po svoje, vendar je vseeno bral z zanimanjem. Mlajši bralci izbirajo zgodbe glede na privlačnost, glede na zanimivost in v resnici pri tem ne potrebujejo nasvetov odraslih. Tisti mlajši bralci, ki pa jih zgodbe ne zanimajo, ne bodo segli po Piki Nogavički, čeprav jim tako imenovani strokovnjaki za branje to vsakodnevno svetujejo. Desetletnika ne zanima in zaradi svojega izkustvenega sveta tudi ne more razumeti knjig Dostojevskega, Čehova ali Balzaca, lahko pa razume čustveni svet Dickensonovih otroških junakov, čeprav se njihove zgodbe dogajajo v izrazito socialnem okolju. To pa zato, ker so pomembni akterji Dickensonovih romanov otroci in najstniki. V času nastanka so Dickensonove romane prebirali predvsem odrasli, danes pa so te zgodbe primerne za vse, še posebej za mlade. Podobno je s slikanicami ali pa s knjigami, ki naj bi bile namenjene samo mlajšim otrokom. Če so slikanice dobre, jih z veseljem pogledamo vsi. Tudi odrasle npr. navdušujejo pesmice o Pedenjpedu. In koliko modrosti in soli imajo živalske pesmice Svetlane Makarovič, v katerih zreli možje in žene lahko najdemo marsikatero, tudi neprijetno resnico o ljudeh, otroci pa pesmice z veseljem prepevajo najbrž zgolj kot duhovite zgodbe o živalih ... Skratka: vedno gre za literaturo, ki mora biti ambiciozna, zahtevna, čeprav jo piše tisti del pisateljve duše, ki *še zna biti otrok*. Dobra literatura pa bo v primernem času našla pot do vseh bralcev.

Najbolj nevarna, najbolj kvarna in destruktivna, vsaj tako se mi zdi, pa je tista literatura, ki si domišlja, da mora biti pisana drugače, bolj za otroke, da mora otrokom prihraniti spoznanje o vseh temnih straneh življenja, da jih mora poučevati in prepričevati, in, kar je najhuje, celo prepričati, kaj je dobro, kaj slabo in kaj je za njih (za otroke) primerno. Takšna literature otroke podcenjuje, je spakljiva in lažniva. Otroci jo po branju hitro pozabijo. Pisatelji te vrste se v resnici postavljajo nad življenje in otrokom vsiljujejo svojo podobo otroštva in vrednot. Takšne zgodbe že na daleč vpijejo: *jaz sem zgodba za otroke! Jaz vem, kaj je za otroke dobro! Jaz otroke poučujem! Jaz sem lepa! Jaz imam lepe ilustracije! Jaz ne uporabljам sumljivih besed!* In tako dalje in tako dalje. Pravi pisatelj ne piše zgodb za otroke, pač pa zgodbe za ljudi, ki so veliki in majhni, stari in mladi, srečni in nesrečni, zdravi in bolni, črni in beli, verujoči in neverujoči, v zaporih in na svobodi, v bolnišnicah in na stadionih ...

Prepričan sem, da je celotno pisanje Roalda Dahla, kar je tudi sam izjavil, nastalo kot reakcija na takšne prelepe, v resnici pa spakljive pripovedi za otroke. S svojo neskončno domišljijo in humorjem je Dahl ustvaril novo podobo zgodbe, ki je v svoji domišljiji popolnoma nekonvencionalna, kruta, življenjska, velikokrat brez *happy end*a, saj je tako boljša vzporednica življenju. Življenje ima namreč zelo redko kdaj srečen konec, že po pravilu je smrt, ki nas čaka na koncu, tragična, krivična, pride prekmalu, je nerazumljivi rez v življenju nas in naših dragih – razen če smrt razumemo kot srečo, ki nas reši groznega sveta, v katerega so nas rodili in to ne po naši volji.

V romanu *Čarovnice* Dahl opiše, kako čarovnice začarajo dečka, glavnega junaka romana, v miško. Ko deček premaga leglo hudobnih čarovnic, ostane mišek. Ne spremeni se nazaj v dečka, kot bi to bilo potrebno, če bi želeli imeti *srečen konec*, kakršen je tradicionalno v navadi. Stvari se na koncu konvencionalnih zgodb

razpletejo, vrnejo se na svoja prava mesta in vsi živijo srečno do konca svojih dni. Dahl pa v romanu *Čarovnice* pusti dečka v mišji podobi, ne odreši ga. Deček bo preostanek svojega življenja preživel kot mišek. Živel bo svoje kratko mišje življenje. Nikoli več ne bo deček. Za svoje dobro delo, ker je svet odrešil čarovnic, ni bil poplačan. Tako kot v življenju nismo vedno poplačani za dobra dela. Kaj ni prav to pravo sporočilo mladim bralcem in hkrati resnica o svetu? V življenju velikokrat ni srečnih koncev, zakaj bi bili z zgodbah.

Srečni konci so laž. Največja laž, ki jo lahko povemo mladim bralcem. Res pa je tudi to, da živimo v vedno bolj groznem svetu in zato tako imenovana kulturniška industrija (tudi založniška) prav hlepi po srečnih koncih, in sicer pod pretvezo: *Če že živimo v strašnem svetu krivic, neenakosti, vojn ..., potem naj bodo vsaj zgodbe lepe in optimistične. Naj vsaj umetnost nudi mlademu človeku nekaj upanja, nekaj svetlobe, nekaj lepote ...* Kadar je svet potopljen v globalno blato neetičnosti, pokvarjenosti, vojn in krivic, potem se nevidni oblastniki, trgovci z zlom, trudijo zakriti slabe strani sveta in še bolj vztrajajo na srečnih koncih, na dobrem, ki vedno premaga zlo ... Želijo (predvsem preko filmske, tv industrije in tudi knjižnega trga) ustvariti iluzijo o svetu, ki je *še kar v redu, še kar znosen ...* Kakšno sprenevedanje! Kakšna laž! Kako naj mladi spremenijo svet, in spremeniti ga bodo morali, če jim vsaj skozi zgodbe ne pokažemo resnice sveta? S tem ko uredniki, založniki, programski voditelji kulturnih ustanov včasih nerazumno vztrajajo, da so nekatere vsebine neprimerne za otroke in najstnike in da zato ne sodijo v njihovo gledališče, v njihov knjižni program ... pomagajo vzdrževati vse grozote izkoriščanja, neenakosti in krivic, s katerimi nas je obsul novodobni sužnjelastniški sistem ... Če mladim bralcem skrivamo pravo podobo sveta pod maskami lažnive lepote, lažnih moralnih vrednot in srečnih koncev, bo naša prihodnost pogubljen. Prav tega se je že davno nazaj, ko svet še ni bil v takšni črni luknji, zavedal tudi Dahl in je zato ustvaril popolnoma nov, brezkompromisen svet zgodb, ki niso olepševale, so pa vseeno čarobno čudovite. Resnica nam namreč ne odtegne ne pravljčnosti in še manj očarljivosti. *Čarovnice* slovijo kot najbolj grozna knjiga za mlade (grozna – oznaka žanra ne kvalitete). Kot najbolj *grozovita*. Hkrati pa je tudi najbolj brana in iskana. Sveta ne olepšuje in s svojo neobičajno domišljijo pove več etičnih resnic, kot vsi filozofi, politiki in pedagoški delavci skupaj, in to zato, ker jih sporoča na pravljčen in metaforičen način, ki bralcem (velikim in malim) zleze pod kožo.

Res pa je, da je imel tudi Dahl v svojem času probleme z uredniki in tako imenovanimi strokovnimi izvedenci, ki si velikokrat lastijo pravico, da upravljajo z moralnim in etičnim svetom odraščajočih ljudi, saj samo oni vedo (v to so prepričani), kaj je za normalen psihofizičen razvoj mladega človeka dobro in kaj narobe ... Tudi danes bi Dahl naletel na kakšnega pametnjakoviča, kateremu bi se njegove zgodbe zdele *preveč grozovite, premalo srečne ...* Človeška neumnost in nadutost netalentiranih izvedencev za literaturo ne pozna meja in nima omejitve v času. V vseh časih so doma in v vseh družbah. In veliko jih je, ki si lastijo pravico, kako vzgajati otroke. Nihče jim ne more dopovedati, tudi pisatelji ne, da če imaš sam otroke, še ne pomeni, da veš, kaj je za njih dobro. Še manj pa to veš za sosedove otroke.

Najhuje pa se mi zdi, kadar je pisatelj prepričan, da je njegov pogled na življenje, da so njegove življenjske izkušnje edino pravo, etično in moralno, vodilo življenja. Kadar pisatelj želi nastopati tudi kot moralni in etični razsodnik, je njegovo pisanje obsojeno na ceneno pedagogiziranje in moraliziranje. Še huje je, kadar takšnemu

pisatelju za razsojanje o dilemah življenja, ki jih sporoča skozi zgodbo, služi njegovo lastno življenje, s katerim ima, tako vsaj misli, dobre izkušnje. Takšnim pisateljem rečem tudi vsiljevalci, ker vsiljujejo svoj model življenja in svojo resnico tudi drugim. Primer: ker se je pisatelj/pisateljica osebno srečal/la s seksualnostjo precej pozno, v svojih zgodbah propagira seksualne izkušnje *čim kasneje, ker je to bolj zdravo, bolj zrelo itd.* Ali pa, ker je pisatelj/pisateljica prepričan/na, da je zakonska zveza temelj človekovega zdravega razvoja in življenja, v svoji zgodbi povečuje prav takšne zveze, jih idealizira in jim dela ceneno reklamo. Mladi ljudje pa živijo v različnih družinskih skupnostih, mnogi od njih v nikakršnih, se različno srečujejo s spolnostjo in podobno.

Še hujše se mi zdi tako imenovano zamolčevanje. Takšni pisatelji/pisateljice v svojih zgodbah, ki naj bi jih po njihovem brali najstniki, ne pišejo o nasilju, ne uporabljajo grdih besed, njihovi junaki ne kadijo ne tobaka ne trave, če pa že, so okarakterizirani kot slabi, negativni značaji. Vendar, grde besede obstajajo in se uporabljajo. Sočno dopolnjujejo naše verbalno čustvovanje. Po mojem skromnem mnenju *grdi besed* sploh ni, treba je samo vedeti, kdaj nekatere besede lahko primerno uporabimo. Ali lahko uporabim besede in fraze, ki jih sicer uporabljam na dvorišču, ko se pogovarjam s prijatelji, tudi ko govorim z babico, ki je še krepko iz prejšnjega stoletja? Obstajajo namreč tudi babice, ki se prav zabavajo, ko s svojim najstniškim vnukom lahko spregovorijo v njihovem jeziku. Bistveno sporočilo bi bilo: vse besede so dobre, samo vedeti moramo, kakšen značaj jih govori in kdaj jih uporabljamo, predvsem pa, kaj želimo z njimi doseči. Seveda bo dober pisatelj to sporočilo znal izpisati v svoji zgodbi drugače in ne tako enostavno didaktično, kot smo ga pravkar prebrali.

Literatura naj sproža razmišljanje o stvareh, naj ne postavlja pravil in naj ne operira z definicijami. Še posebno mlad človek je alergičen na pravila, saj so pusta, dolgočasna in po navadi ne veljajo. Zgodba, ki nam da misliti, ki nam ne da miru, je prava zgodba. Kadar se človek sam prikloplje do resnice, skozi svoje lastno mišljenje, je resnica res nekaj vredna in lahko dejavno vpliva na človekovo osebnost in njegovo nadaljnje ravnanje.

Tudi kar se nasilja tiče, velja podobno: mladih generacij ne bomo obvarovali pred nasiljem, če ne bomo pisali in pripovedovali o njem. Ne bomo jih odvrnili od tatvine, če jim bomo povedali, da je kraja nekaj grdega, saj oni to vedo, pa vendar nas življenje včasih zapelje na napačno pot. Pisatelj se do moralnih vrednot ne sme opredeljevati na moralističen način, pisatelj ni noben bog, niti razsodnik, niti človek, ki vse ve in ima zmeraj prav, še najmanj pa sme biti pisateljovo življenje merilo za tuja življenja. Mladih enostavno ne moremo obvarovati pred težavami življenja. Mladim bralcem (kot vsem bralcem) lahko povemo samo zgodbo.

In kako se pove zgodba, ki ne moralizira, ne pedagogizira, ki ne vsiljuje, ne povečuje, ne forsira pisateljevih osebnih prepričanj in moralno etičnih nazorov, ki se ne postavlja nad življenje ... in ima na bralca vseeno etičen vpliv?

Tako, da je takšna, kot je življenje, bi lahko bil zelo poenostavljen odgovor.

Pa seveda ni tako preprosto. Če bi bilo, bi se nam vse zgodbe, ki jih »prepišemo« iz življenja, posrečile, pa se žal ne.

Najbrž se začne že pri pisateljevi odločitvi za določeno zgodbo. Niso vse zgodbe primerne za vsako sporočilo. Tudi vprašanje, kaj je etičnost, kakšne so vrednote današnjega sveta in človeka, je precej zapleteno. Če bi poenostavili, bi lahko rekli: vprašanje etičnega ravnanja, vprašanje vrednot je vprašanje o tem, kaj je prav in

kaj narobe. Pa seveda ne gre samo za to. Teorija zadeve poenostavlja, literatura jih komplicira. V življenju se mnoga čustvena stanja enostavno ne da razložiti, ubesediti ... Mora se jih zgolj doživeti. In za to gre. Zgodba naj bi bila povedana tako, da sproža doživetja.

Pri vprašanju vrednot v današnji družbi gre večinoma za čustvene določitve, za povsem osebna spoznanja in ravnanja junakov, ki morda na videz nimajo kaj dosti zveze z etiko. Hkrati pa je etično prav vse, kar je prav, kar je humano, odprto do različnosti, kar je podloženo z iskrenimi in nepotvorjenimi čustvi itd. Gre bolj za to, kako skozi zgodbo vse to povedati. Ali uporabiti za dosego cilja besede in fraze ali opisovati prizore in reakcije junakov tako, da bralec sam dojame etičnost sporočila, in to na čustveni, emotivni ravni. Takšno dojemanje sporočila je brez dvoma močnejše, temeljitejše, predvsem pa ni vsiljivo didaktično.

Lep primer zgodbe, ki ne izpostavlja nobenih velikih etičnih načel, hkrati pa je neizmerno etična, v svojem čustvenem sporočilu veličastna in to brez podčrtavanja, je zgodba Prežihovega Voranca *Solzice*.

Prežih jo je napisal kot spomin na otroštvo. Pisatelj je ni ustvarjal posebej za mlade bralce, napisati je hotel samo zgodbo, vendar jo brez težav uvrščamo tudi v berila za osnovne šole. To je zgodba, ki izjemno dobro opiše čustvovanje otroka, in to tako, da se lahko mladi bralci z njim popolnoma poistovetijo, hkrati pa odrasle bralce spomni na podobna doživetja iz svojih mladih dni. Tisti bralci, ki podobnih čustvenih stanj, kot jih opisuje Prežih, ne poznajo iz lastnih izkušenj, pa takšna čustva zaradi mojstrskega opisa lahko vseeno podoživijo. Občutek krivde, želja po ljubezni, pa vračanju ljubezni, empatija, ki jo čuti otrok v zgodbi ... in še mnoga druga čustvena stanja ... vse to je v resnici globoko etično sporočilo zgodbe. To so vrednote, ki jih v današnji družbi pogrešamo na vsakem koraku. Če uspemo iskreno začutiti zgodbo *Solzice*, sem prepričan, da odidemo iz zgodbe etično bogatejši. Obogateni z vrednoto ljubezni, sočutja, empatije ... pa naj smo otroci ali odrasli.

Pri vrednotah, ki naj bi jih pisatelji prezrcalili v svoja književna dela, ne gre toliko za njihovo pravilnost, kot za način, kako jih bralcem sporočamo. Literatura (ali pa kar vsa umetnost) ima najmočnejšo sporočilno moč, kadar nam govori s podobami, z emocionalnimi stanji. Najslabšo pa, kadar je poučevalska, didaktična ali kadar resnice sporoča kot nekakšne literarne zakone.

Če hočemo spregovoriti o tem, da krasti ni lepo, da je kraja sprevrženo dejanje, najbrž ne bomo dosegli pravega učinka, če bomo to zapisali kot zapoved ali pa kot zgodbo nekoga, ki lepo in dobro živi, ker ne krade. Ljudje nismo svetniki, niti pravljicična bitja brez napak, ljudje smo šele takrat ljudje, ko delamo napake in se jih zavedamo ... Najbrž je mnogo bolj zanimivo opisovati zgodbo nekoga, ki krade, jo raziskati, se poglobiti v motive, se vživeti v človeka, ki krade, v njegov socialni status, v njegovo preteklost, v njegovo čustveno življenje ... Brez dvoma se bo vrednota *ne kradi* tako mnogo bolje in učinkoviteje izvila iz zgodbe in se dotaknila bralca s pravo etično vrednostjo, kot pa didaktična floskula: *Ne kradi, ker to ni lepo!* Ljudje, ki imajo napake, so nam veliko bolj podobni in z njimi se lažje identificiramo. Seveda pa ni pravil. Tudi zgodba o nekem, ki ne krade in zato ne more preživeti v tem svetu, ima lahko svojo sporočilno vrednost.

Živimo v svetu brez vrednot. V svetu, ki drvi v katastrofo. In res je tudi to, da je umetnost azil za odsotne vrednote. Vrednote so se kot begunci zatekle v zgodbe in tam čakajo, da se spet povrnejo v življenje.

Kako vrednote pisatelji uspemo vkomponirati v svoje pripovedi, kako jih naredimo za vidne in pri tem nismo nasilno pedagoški, ne vsiljujemo svojega osebnega prepričanja, je seveda drugo vprašanje. Odgovornost vsakega pripovedovalca je (naj bo pisatelj, filmar, režiser, glasbenik ali slikar), da najde najboljšo pot do sporočila. Pri tem mora biti predvsem pošten. Odkrit in neizprosen – najprej do sebe.

Umetnost je zanimiva prav zato, ker lahko o njej razmišljamo, ne moremo pa je ujeti v zanesljiva pravila. Včasih se celo direktna misel, na videz še pa še poučna in pedagoška, zelo dobro sliši in ima pravi učinek. Kaj vemo? Nič ne vemo. Pesnik ve. Mi lahko samo razmišljamo, to pa ne more škoditi.

Slavko Pregl in Miroslav Košuta

Janja Vidmar

SPodbujanJE RAZVOJA VREDNOT S POMOČJO MLADINSKE PROBLEMSKE LITERATURE

Že pedagog in socialni psiholog Lawrence Kohlberg je prepad med razumskim spoznanjem moralnih načel ter vrednot in sposobnostjo uresničevanja teh načel v konkretnih moralnih položajih videl kot enega glavnih problemov moralne vzgoje. Kajti če moralno vzgojo in vzgojo za vrednote omejimo le na urjenje o abstraktnih dilemah, se pri otroku pojavi razkorak med sposobnostjo uvida moralne dileme in zmožnostjo dejavnega reševanja konkretnega moralnega problema, na podlagi česar se odpira vprašanje, ali bi lahko s pomočjo mladinske problemske literature premagali omenjeni razkorak in vzpostavili most med teorijo in prakso. Odgovor vsaj do neke mere ponuja v članku predstavljen dvodelni koncept modela za spodbujanje moralnega razvoja in razvoja vrednot s pomočjo mladinske problemske literature v osnovni šoli.

The pedagogue and social psychologist Lawrence Kohlberg was among the first to consider intellectual understanding of moral principles and values as opposed to the ability of implementation of these principles in concrete moral situations, as one of the primary problems of moral education. Because if moral and value education are only limited to abstract dilemmas, a gap between the ability of understanding of a moral dilemma and the ability of active tackling a concrete moral problem develops in a child, leading to a question whether problem children's literature could be instrumental in overcoming the gap, as well as in establishing a bridge between theory and practice. The answer – at least to a degree – is offered by the presented two-part concept of the model for promotion of moral and value development with the help of problem children's literature in elementary school.

V prispevku, povzetem iz istoimenskega priročnika, nastalega na podlagi mojega diplomskega dela, povzeman posamezne odlomke podpoglavij, v katerih sem na podlagi teoretičnih izhodišč in lastnih del (*Kebarie, Princeska z napako, Otroci sveta*) razvila dvodelen koncept modela za spodbujanje moralnega razvoja in razvoja vrednot v osnovni šoli s pomočjo mladinske problemske literature.

V treh razredih, petem in dveh devetih, sem izvedla debatno uro (zaradi prostorske omejitve bom v prispevku predstavila zgolj debatno uro v 9.b razredu) in anketni vprašalnik (zaradi prostorske omejitve bom v prispevku predstavila zgolj nekaj anketnih vprašanj in odgovorov), da bi preverila, v kolikšni meri držijo teze, izpeljane iz teoretičnih izhodišč o vzgoji v javni šoli, temeljnih vrednotah javne šole in značilnostih mladinske problemske književnosti.

V teoretičnih izhodiščih se mi na področju pedagogike zdi ključno spoznanje ameriškega pedagoga in psihologa Lawrencea Kohlberga, ki je na podlagi lastnih

izkušenj opazal, da z urjenjem v moralnem razsojanju kot oblikovanju življenjskega okolja na principu moralnih načel otrokov moralni razvoj spodbudimo samo do določene mere. Če moralno vzgojo omejimo samo na urjenje o abstraktnih dilemah, se pri otroku pojavi razkorak med sposobnostjo uvida moralne dileme na eni in zmožnostjo dejavnega reševanja konkretnega moralnega problema na drugi strani. Na podlagi tega Kohlbergovega opažanja sem prišla do zaključka, da bi s spodbujanjem moralnega razvoja in razvoja vrednot s pomočjo mladinske problemske literature lahko premagali omenjeni razkorak in poskušali vzpostaviti most med teorijo in prakso. Kajti Kohlberg je prepad med razumskim spoznanjem moralnih načel in sposobnostjo uresničevanja teh načel v konkretnih moralnih položajih videl kot enega glavnih problemov moralne vzgoje.

Socialne in societalne vrednote sem povzemala iz klasifikacije vrednot po Janeku Musku, ki oboje prišteva v velekategorijo apolonskih vrednot (moralne, societalne, osebnostne in duhovne), kamor najprej uvršča splošne moralno-etične vrednote (predvsem vrednote odgovornosti in dolžnosti), v okviru katerih ločimo več skupin (Musek 2000: 68–74):

1. tradicionalne moralne vrednote, kot so poštenost, dobrota, delavnost;
2. družinske oziroma socialne vrednote, kot so partnerska harmonija, upanje, ljubezen, zvestoba, prijateljstvo, skrb za sočloveka, socialna pravičnost;
3. societalne vrednote, kot so enakost, mir, sožitje in strpnost, enakopravnost, pravica, svoboda, razumevanje in spoštovanje drugega.

Vrednote, na katere sem se osredotočila – ljubezen, zvestoba, prijateljstvo –, sodijo torej v sklop družinskih oziroma socialnih vrednot, medtem ko strpnost, razumevanje drugačnosti, enakopravnost, socialna pravičnost in medkulturnost sodijo v kategorijo societalnih vrednot.

Opozoriti je treba, da tudi Robi Kroflič (2014) pojasnjuje vlogo umetnosti v vzgojnem konceptu kot dejavnik, ki angažira širok nabor človekovih čutnih, intelektualnih in čustvenih plasti osebnosti ter tako omogoča osebni in izkustveni stik z upodobljeno (ali ubesedeno) vsebino ter s tem krepi številske, za socialni in moralni aspekt pomembnih osebnostnih lastnosti. Umetnost razume kot enega najprimernejših medijev za razvoj identitete in moralno-etične samopodobe mladostnika, zatorej pomeni enega najpomembnejših vzgojnih dejavnikov celovite osebnostne vzgoje.

Seveda pa načela (predvsem Načelo enakih možnosti in Načelo oblikovanja nacionalne kulture ter spodbujanje medkulturnosti), na katerih temelji sodoben VIZ proces, tako ali tako izhajajo iz Deklaracije o človekovih pravicah, avtonomije, enakosti, solidarnosti in pravičnosti, kar je podlaga temeljnih vrednot javne šole, zato je zanimivo poiskati vzporednice med njimi in etično komponento mladinske problemske literature.

Morda se zdi kontradiktorno, da skušamo na eni strani odpraviti pedagoški prst v mladinski literaturi, po drugi strani pa s spodbujanjem razvoja vrednot s pomočjo taiste literature pravzaprav spet 'vzgajamo', vendar gre za konceptualno razliko med moraliziranjem na eni strani in spodbujanjem razvoja etične zavesti na drugi. In seveda se v t. i. vzgojnem besedilu etične vrednote bralcu vsiljujejo, medtem ko se, po besedah Igorja Saksida in Vanese Matajca, v besedilu z uravnoteženimi plastmi etične, spoznavne in estetske komponente, bralcu ponujajo kot možnost.

Teme, načini branja in etična komponenta v mnogih delih mladinske problemske literature potrjujejo elemente medkulturnosti, strpnosti in razumevanja drugačnosti, obenem pa avtorji v teh delih velikokrat opozarjajo na pomanjkanje tradicionalnih in socialnih vrednot v domačem okolju.

Opredelelitev raziskovalnega problema in namen praktične raziskave

Na vzorcu osnovnošolcev v treh razredih osnovne šole sem preverjala, v kolikšni meri držijo moja temeljna hipoteza o spodbujanju moralnega razvoja in razvoja vrednot s pomočjo mladinske problemske literature ter z njo povezane raziskovalne hipoteze. Pripravila sem dvodelen koncept modela z debatno uro in anketnim vprašalnikom odprtega ter zaprtega tipa. Podlaga obojemu je bilo branje izbranih del – *Kebarie* za peti razred in *Princeska z napako* ter *Otroci sveta* za dva deveta razreda.

Raziskovalne hipoteze

Podrobno so predstavljene in razčlenjene v podglavju omenjenega priročnika. Neodvisni spremenljivki sta spol in razred, sicer pa sem se oprla na naslednje odvisne spremenljivke: priljubljenost branja, všečnost prebrane knjige, pomembnost izbranih vrednot, razumevanje sporočilnosti knjige, boljše razumevanje težav drugih, pomoč knjig pri odločanju, poznavanje knjig o vrednotah, pridobitev s tovrstno obravnavo knjige, všečnost načina obravnave knjige. Podatke za spremenljivke sem pridobila z debatno uro in anketnim vprašalnikom.

Metodologija

Pri delu sem uporabila deskriptivno študijo primera na vzorcu učencev petega b-, devetega a- in devetega b-razreda. Podrobnejši podatki in tabele so na voljo v priročniku.

V petem b- in devetem b-razredu je odgovarjalo 20 učencev, v devetem a-razredu pa 23 učencev.

V petem b-razredu je več deklet kot fantov, v devetem a-razredu in v devetem b-razredu pa je nasprotno, torej več fantov kot deklet.

V petem b-razredu je 15 učencev starih 10 let in 5 učencev starih 11 let. V devetem a-razredu je 17 učencev starih 14 let in 6 učencev starih 15 let. V devetem b-razredu je 15 učencev starih 14 let, 5 učencev pa je starih 15 let.

Tabela 1: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev po spolu.

Spol	5. B		9. A		9. B	
	f	f %	f	f %	f	f %
Ženski	11	55,0	11	47,8	8	40,0
Moški	9	45,0	12	52,2	12	60,0
Skupaj	20	100	23	100	20	100

Tabela 2: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev po starosti.

Starost	5. B		9. A		9. B	
	f	f %	f	f %	f	f %
10 let	15	75,0	0	0	0	0
11 let	5	25,0	0	0	0	0
14 let	0	0	17	73,9	15	75,0
15 let	0	0	6	26,1	5	25,0
Skupaj	20	100	23	100	20	100

Postopek priprave debatne ure in anketnega vprašalnika

a) Debatna ura

Po razmisleku in na podlagi izkušenj s številnih gostovanj po slovenskih šolah sem dala prednost mestni šoli pred primestno, saj sem na primestnih šolah in tistih na podeželju zaradi pretežno drugačnega načina življenja opazila večji poudarek na tradicionalnih moralnih vrednotah in hkrati manjši na societalnih, ki v pričujočem diplomskem delu igrajo še posebej pomembno vlogo. Presodila sem, da bi pridobljeni podatki na primestni šoli utegnili dati mešane rezultate oziroma bi predstavljali specifične značilnosti okolja in ne samega pristopa.

Po mojem uvodnem obisku na šoli in priskrbljenih izvodih knjig so imeli učenci na voljo triindvajset dni za individualno branje. Šest zgodb iz knjige *Otroci sveta* so učenci devetega b-razreda spoznali že pred tem pri pouku književne vzgoje, učiteljica je delo izbrala zaradi njegove etične in kognitivne komponente, v petem b-razredu pa je v istem obdobju učiteljica izpeljala glasno branje posameznih poglavij knjige *Kebarie*. S pomočjo literature in poznavanja tematike sem pripravila izhodišča za debatno uro.

Naj poudarim, da je vsak učenec prebral knjigo v celoti, ne le posamezne sklope.

b) Anketni vprašalnik

S pomočjo literature in poznavanja tematike sem sestavila poskusni anketni vprašalnik (sestavlja ga petnajst vprašanj), ki je kot priloga dodan v priročniku, ter ga dala v pregled mentoricama in učiteljicam na šoli. Sondažni anketni vprašalnik sta izpolnila tudi dva učenca. Sledil je popravek anketnega vprašalnika za učence, največ popravkov je bilo potrebnih pri anketnem vprašalniku za učence petega razreda. Med obiskom v posameznem razredu sem uro po debati učencem ponudila v izpolnjevanje anketni vprašalnik, prvi dan v devetem a-razredu na podlagi knjižnega dela *Princeska z napako* in drugi dan v petem b- ter devetem b-razredu na podlagi del *Kebarie* in *Otroci sveta*.

Vsebinsko metodološke značilnosti anketnega vprašalnika:

- V prvem delu je vprašanje o objektivnih dejstvih (spol in starost), nato pa sledijo vprašanja o razumevanju pomena vrednot, sporočilnosti posameznih literarnih del, všečnosti pristopa ter posledično o drugačnemu pogledu na vrednote. Tri

vprašanja so odprtega tipa (vprašanja 6, 10 in 12), vsa ostala vprašanja so zaprtega tipa. Pri petem vprašanju sem uporabila petstopenjsko lestvico (1 – najmanj pomembna, 2 – manj pomembna, 3 – ne morem se odločiti, 4 – pomembna in 5 – najbolj pomembna), prav tako pri osmem vprašanju (1 – ne razumem nič bolje, 2 – ne razumem bolje, 3 – ne morem se odločiti, 4 – razumem bolje in 5 – razumem veliko bolje).

- Veljavnost anketnega vprašalnika sem zagotovila s pregledom obeh mentoric in s sondažno uporabo. Zanesljivost sem dosegla z natančnim postopkom, nadzorovala sem jo tudi v fazi obdelave, saj sem primerjala odgovore na vsebinsko podobna vprašanja. Objektivnost sem zagotovila s pretežno zaprtimi tipi vprašanj. V fazi anketiranja ni bilo nikakršnega vplivanja na odgovarjanje anketirancev.

Postopek obdelave podatkov:

- Potek debatne ure sem zapisovala ločeno, za vsak razred posebej.

Rezultati in interpretacija izvedbe debatne ure in anketnega vprašalnika

Debatna ura

a) Deveti b-razred (brali so knjigo *Otroci sveta*)

Uvodoma sem pojasnila tradicionalne moralne vrednote (razumevanje, ljubezen, prijateljstvo, zvestobo) in societalne vrednote (strpnost, razumevanje drugačnosti oziroma različnosti, medkulturnost, enakopravnost, pravičnost). Predstavila sem jim strpnost kot podlago za krepitev preostalih vrednot, opozorila na tradicionalno znanje branja in pisanja kot pomembno vrednoto v svetu telefonov in računalnikov.

Po pojasnilu in vprašanjih, kaj razumejo pod pojmom vrednote in katere so zanje najpomembnejše, so učenci odgovarjali, da so vrednote povezane s tem, kar ti dajejo družina in prijatelji, na prvo mesto so postavili prijateljstvo, sledili so družina, druženje oziroma medosebni odnosi, obenem pa so v nasprotju s preostalima dvema razredoma med vrednote uvrstili srečo, možnost izbire in ukvarjanje z rečmi, ki te veselijo. O vrednotah so se pogovarjali doma in v šoli, s prijatelji pa so se jih kvečjemu dotaknili v kakšnem pogovoru.

Že med branjem so opazili, da junaki v zgodbah živijo precej drugače kot mi. To se jim zdi najbolj opazno v drugačnem načinu razmišljanja, socialnem položaju družine in družbe ter v medosebnih odnosih. Pri vprašanju, kako denimo živi Ligaya v zgodbi s Filipinov, so poudarili dvoje: na eni strani revščino in borbo za preživetje, na drugi strani pa Ligayino silno željo po knjigah in izobrazbi, a ne le zaradi primanjkljaja. Knjige ji pomenijo vstopnico za boljši jutri. Tako kot si deklice želijo barbik, si Ligaya želi knjig, kajti teh nima in tudi možnosti za šolanje ne. Opredelitev, ali je ravnanje njene mame, ki ju preživlja s prostitucijo, pravilno ali napačno, je bila podobna kot pri vprašanju v devetem a-razredu. Razumejo, da zaradi preživetja nima druge izbire. Pri podobnem vprašanju, kako živi Ngam, deklica dolgovratka s Tajske, ki z mamo in drugimi ženskami iz plemena turistom in popotnikom pričara iluzijo življenja po nekdanjih običajih in obredih, smo se zapletli v debato, ali s tem, kar počnejo zaradi preživetja, izdajajo sebe, lastno kulturo in korenine. Torej gre v tem primeru za vprašanje moralnega prevrednotenja na nekoliko drugačni ravni, saj se jim zdijo lastne korenine, poreklo in kultura pomembne

vrednote in večinoma ocenjujejo, da navkljub preživetju s tem početjem izdajajo lastno ljudstvo in njegov izvor. Soglašali so, da izhajajo vsak iz svoje optike, pri čemer igra vlogo tudi čustvena plat, oboje pa jih lahko omejuje pri presoji, hkrati pa pomenijo lastno zaznavanje, misli in hotenja tudi celostno osebnostno strukturo.

Primerjali smo tudi odnos med starši in njimi z odnosom staršev in junakov v zgodbah. Sami odnos s starši ocenjujejo kot dober, enakovreden, zanimiv, kot odnos, v katerem jih starši spoštujejo, le nekateri so pripominjali, da kakor kdaj, tudi v odnosih obstajajo dobri in manj dobri dnevi. Odnos staršev v knjigi je drugačen, počnejo vse, da bi otrokom zagotovili preživetje, zaradi garanja in skrbi se jim ne morejo posvečati; vsi starši v zgodbah tudi niso dobrosrčni do svojih otrok, pri primeru malčice Kagiso iz bocvanske zgodbe, ki jo je mati pustila na obrežju reke, so menili, da bi jo lahko vzela s sabo, četudi je obstajala realna možnost, da pade iz čolna in utone. Presojali so moralno dilemo, kako bi morala mati ravnati, ali je tveganje padca v vodo enako tveganju zapuščene dekllice na obrežju, kjer je izpostavljena drugačnim nevarnostim. Mnenja so bila deljena in zaključili smo, da za ustrezno presojo najbrž ne poznamo dovolj tamkajšnjih pogojev in načina življenja.

Soglašali so, da s pomočjo knjige bolje poznajo in razumejo drugačen način življenja, a še vedno jim je precej tuj, slabši v smislu velike revščine in tudi povezanosti v družini, toda po drugi strani jim prisojajo tudi več izkušenj in trdoživosti, kar se devetošolcem zdi pozitivno. Kot pozitivno so poudarili, da otroci, ki živijo tovrstno življenje, ne poznajo kopičenja materialnih dobrin, zato tudi ne hlepijo po njih in so zadovoljni že z malenkostmi.

Pri vprašanju, ali osebno poznajo koga, ki živi drugače od njih, je bilo najprej treba definirati drugačnost. Po njihovem mnenju je za športnika, denimo, lahko drugačen že nekdo, ki se ne giblje, in podobno. Nazadnje smo soglašali, da je drugačen način življenja zanje tisto, kar ni tipično urbano in civilizirano. Učenci se prav tako niso znali opredeliti, ali bi gojili predsodke ali strpnost, ki je, kot kaže, selektivna do posameznih ranljivih skupin, saj so vsi zagotovili strpnost do invalidov, slepih in slabovidnih, do oseb z motnjami v razvoju, hkrati pa kljub razumevanju, da strpnost pomeni dovoliti drugemu drugačnost, niso vsi – predvsem fantje – zmožni strpnosti do istospolno usmerjenih. Pri priseljenih osebah in osebah druge vere ter kultur pogojujejo strpnost z recipročnostjo, navajajo tudi, da opažajo veliko predsodkov do migrantov. Tudi sestava razreda je raznolika, imajo dva učenca, priseljenca, tako da različnost navad in običajev poznajo. Oseb, drugačnih od sebe na kakršenkoli način, se ne bojijo, ne ogibajo se stiku in ne zdijo se jim manjvredne. Takšni osebi bi pomagali, če bi potrebovala pomoč, četudi bi se jim drugi posmehovali, nekateri bi pomagali tudi, če bi jim starši to prepovedali.

Nato sem po kriteriju sožitja nasprotij in podobnosti izbrala štiri zgodbe: *Gugalnica*, *Dekllica z žebli*, *Mala miss popolnosti* in *Ombahe* ter jih povprašala, kakšni so v teh zgodbah odnosi odraslih do glavnih junakov oziroma junakinj. Prosila sem jih, naj dobro premislijo, zakaj sem izbrala prav te štiri zgodbe. Niso znali odgovoriti, zato sem jim pojasnila, kako prav pričujoče zgodbe kažejo različne medosebne odnose, ne glede na vero, razvitost, državo in podobno: v *Gugalnici* živijo revno, preživljajo se z 'razkazovanjem' turistom, delati mora tudi Ngam, a so mama, ženske iz vasi in tujci do Ngam prijazni in ljubeči. Za Ligayo v *Dekllici z žebli*, ki prav tako živi v revščini, je lačna in gara od jutra do večera, se ne zmeni nihče, povsem sama je in zanese se lahko samo nase. V *Mali miss popolnosti* ima Ann po drugi strani vse, kar ji srce poželi, le otroštva ne. In navsezadnje Bayo iz

Ombahe nima ničesar, je sirota, a ji ni treba delati, saj je deležna veliko ljubezni in pozornosti, ker jo vzgaja vsa vas, kot je tam običaj. Učenci ozavestijo omejenost lastne perspektive, izrazijo presenečenje ob novem pogledu na položaj, deloma prepoznajo pomen celostne obravnave določenega problema.

Nazadnje sem jih zaprosila še za opredelitev, katera zgodba jim je ostala najbolj v spominu in zakaj in ali jih je v kateri od zgodb še posebej zbudila v oči katera od vrednot ali njeno pomanjkanje. Iz slovenskih zgodb *Fant, ki vidi samoroga* in *Modrec* jim je ostal v spominu ljubeč odnos med družinskimi člani in vrednote ljubezni, zvestobe, razumevanja, v *Mali miss popolnosti* so opazili odsotnost razumevanja in prisilo staršev, v iranski zgodbi *Sestrica* sta jim bila vseč Elnazina vztrajnost in prepričanje, da ji bo nekoč uspelo. Večina si je nekako najbolj zapomnila *Ligayo iz Deklice z žebli*, ker se jim zdi tako zelo drugačna.

Pristop jim je bil vseč, tako knjiga in pogovor ob njej, žal pa tradicionalne pismenosti niso posebej prepoznali kot vrednote.

Anketni vprašalnik

Po opravljeni debatni uri in petminutnem odmoru sem v vsakem razredu učencem razdelila kopije anketnega vprašalnika. V nadaljevanju predstavljam nekatere rezultate anketnega vprašalnika po posameznih vprašanjih.

Ali je bila učencem prebrana knjiga vseč?

V petem b-razredu so brali *Kebarie*, v devetem a-razredu *Princesko z napako* in v devetem b-razredu knjigo *Otroci sveta*.

V petem b sta z oceno 'zelo vseč'/'všeč' knjigo ocenili dve tretjini učencev. Manj kot tretjina učencev se ni mogla opredeliti, le 1 učenki knjiga ni bila vseč.

V devetem a-razredu je z oceno 'zelo vseč' knjigo ocenil samo 1 učenec, medtem ko so se za 'všeč' odločile tri četrtine učencev, manj kot četrtina učencev pa se ni znala odločiti. Nikogar ni bilo, ki mu knjiga ne bi bila vseč.

Tabela 4: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede vsečnosti prebrane knjige v izbranih razredih.

Stopnja strinjanja	5. B <i>Kebarie</i>		9. A <i>Princeska z napako</i>		9. B <i>Otroci sveta</i>	
	f	f %	f	f %	f	f %
Zelo mi je bila vseč.	4	20,0	1	4,3	0	0,0
Bila mi je vseč.	9	45,0	17	73,9	6	30,0
Ne vem, ne morem se odločiti.	6	30,0	5	21,7	13	65,0
Ni mi bila vseč.	1	5,0	0	0,0	1	5,0
Sploh mi ni bila vseč.	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Skupaj	20	100	23	100	20	100

V devetem b-razredu knjige nihče od učencev ni ocenil z oceno 'zelo všeč'. Oceno 'všeč' ji je prisodila manj kot tretjina učencev. Kar dve tretjini se nista mogli opredeliti. Le 1 učenki knjiga ni bila všeč. Na podlagi tega zaključujem, da je bila predlagana knjiga iz izbora še najbolj všeč petošolcem, saj jo je visoko in najvišje ocenila več kot polovica učencev, medtem ko je bila učencem devetega a knjiga pretežno všeč, morda tudi zaradi lažje identifikacije z junakinjo, pa se v devetem b večina ni mogla opredeliti do dela, morda tudi zaradi zahtevnosti tematike in upovedanega neznanega sveta.

Kako pomembne se učencem zdijo posamezne vrednote?

V vseh treh razredih kot najpomembnejšo vrednoto poudarjajo prijateljstvo, sledi pravičnost. Več kot polovica vseh učencev med najpomembnejše umešča tudi enakopravnost. Sledijo ljubezen, zvestoba in razumevanje drugačnosti. Strpnost je kot najpomembnejšo vrednoto prepoznala manj kot tretjina učencev, razumevanje pa manj kot četrtnina učencev. Medkulturnost je kot najpomembnejšo vrednoto prepoznala le petina učencev, vendar pa jo je kot pomembno vrednoto obkrožila več kot polovica učencev; skoraj tri četrtnine učencev so kot pomembno vrednoto izbrale razumevanje, sledita strpnost in zvestoba, zanju se je odločila več kot polovica učencev. Po drugi strani se skoraj četrtnina učencev ni mogla opredeliti do vrednote medkulturnosti in manj kot petina učencev do vrednote ljubezni. Med manj in najmanj pomembnimi vrednotami se je tako znašla ljubezen. Kot je razvidno, je osnovnošolcem najbližje vrednota prijateljstva, tesno pa ji sledita pravičnost in enakopravnost, ki sodita med temeljne societalne vrednote; na visokem mestu se je znašla tudi medkulturnost.

Tabela 5 a: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede pomembnosti posameznih vrednot v petem b-razredu.

5. B	Najmanj pomembna.		Manj pomembna.		Ne morem se odločiti.		Pomembna.		Najbolj pomembna.	
	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %
Razumevanje	0	0,0	0	0,0	1	5,0	17	85,0	2	10,0
Ljubezen	2	10,0	0	0,0	7	35,0	6	30,0	5	25,0
Zvestoba	0	0,0	0	0,0	0	0,0	9	45,0	11	55,0
Prijateljstvo	0	0,0	0	0,0	1	5,0	8	40,0	11	55,0
Strpnost	0	0,0	0	0,0	3	16,7	11	61,1	4	22,2
Razumevanje drugačnosti	0	0,0	1	5,0	3	15,0	10	50,0	6	30,0
Medkulturnost	0	0,0	0	0,0	6	31,6	10	52,6	3	15,8
Enakopravnost	0	0,0	0	0,0	0	0,0	12	63,2	7	36,8
Pravičnost	0	0,0	0	0,0	0	0,0	7	35,0	13	65,0

Tabela 5 b: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede pomembnosti posameznih vrednot v devetem a-razredu.

9. A	Najmanj pomembna.		Manj pomembna.		Ne morem se odločiti.		Pomembna.		Najbolj pomembna.	
	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %
Razumevanje	0	0,0	0	0,0	0	0,0	16	69,6	7	30,4
Ljubezen	0	0,0	1	4,3	2	8,7	10	43,5	10	43,5
Zvestoba	0	0,0	2	8,7	1	4,3	14	60,9	6	26,1
Prijateljstvo	0	0,0	0	0,0	1	4,3	4	17,4	18	78,3
Strpnost	0	0,0	0	0,0	0	0,0	15	65,2	8	34,8
Razumevanje drugačnosti	0	0,0	0	0,0	0	0,0	10	43,5	13	56,5
Medkulturnost	0	0,0	1	4,3	2	8,7	15	65,2	5	21,7
Enakopravnost	0	0,0	0	0,0	1	4,3	5	21,7	17	73,9
Pravičnost	0	0,0	0	0,0	0	0,0	8	34,8	15	65,2

Tabela 5 c: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede pomembnosti posameznih vrednot v devetem b-razredu.

9. B	Najmanj pomembna.		Manj pomembna.		Ne morem se odločiti.		Pomembna.		Najbolj pomembna.	
	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %
Razumevanje	0	0,0	0	0,0	1	5,0	13	65,0	6	30,0
Ljubezen	0	0,0	2	10,0	0	0,0	6	30,0	12	60,0
Zvestoba	0	0,0	0	0,0	2	10,0	10	50,0	8	40,0
Prijateljstvo	0	0,0	0	0,0	0	0,0	6	30,0	14	70,0
Strpnost	0	0,0	1	5,0	4	20,0	8	40,0	7	35,0
Razumevanje drugačnosti	1	5,0	1	5,0	2	10,0	10	50,0	6	30,0
Medkulturnost	0	0,0	1	5,0	5	25,0	10	50,0	4	20,0
Enakopravnost	0	0,0	0	0,0	1	5,0	10	50,0	9	45,0
Pravičnost	0	0,0	0	0,0	0	0,0	6	30,0	14	70,0

Na podlagi rezultatov opažam, da učenci med najpomembnejšimi vrednotami dajejo prednost societalnim vrednotam pred tradicionalnimi, kar bi lahko pripisali tudi debatni uri, saj so pred njo kot najpomembnejše navajali izključno tradicionalne moralne vrednote. Med pomembnimi vrednotami ob societalnih vrednotah visoko uvrščajo še razumevanje. Vsekakor je razveseljivo, da se obe kategoriji vrednot pri mladih uvrščata tako visoko, saj je to pogoj za razvoj strpne in humane družbe.

Primerjava učencev po starosti ne kaže pretiranih odstopanj: dve tretjini petošolcev sta med najpomembnejšimi vrednotami na prvo mesto postavili pravičnost,

polovica devetošolcev prijateljstvo, toda pri petošolcih se takoj za pravičnostjo pri več kot polovici učencev znajde prijateljstvo, pri devetošolcih pa manj kot pri polovici pravičnost. Za jasnejša razmerja med števili naj pojasnim, da je anketa v petem b-razredu zajela le 20 učencev, v devetem a- in b-razredu pa vsega skupaj 43 učencev. Med pomembnimi vrednotami več kot tri četrtine petošolcev na prvo mesto uvrstijo razumevanje, vrednota razumevanja pa je v tej kategoriji na prvem mestu tudi pri devetošolcih, četudi pri manj kot polovici učencev. Kar tretjina petošolcev se ni mogla opredeliti glede ljubezni, medtem ko pri devetošolcih le 2, obenem sta 2 petošolca ljubezen uvrstila med najmanj pomembne vrednote, iz česar je razvidno, da je pri petošolcih v predpuberteti manj zanimanja za ljubezen in nasprotni spol kot pri devetošolcih v puberteti. Med petošolci 2 učenca pri vrednoti strpnosti nista podala odgovora, pri vrednoti medkulturnosti je bila takšna 1 učenka, prav tako pa se je pri vrednoti enakopravnosti 1 učenki pripetil dvojni odgovor, zato ni bil upoštevan. Iz navedenega je mogoče sklepati, da so imeli petošolci pri reševanju anketnega vprašalnika nekoliko več težav z razumevanjem navodil in vsebine.

Ali po prebrani knjigi in pogovoru o njej učenci bolje oziroma drugače razumejo posamezne vrednote?

V vseh treh razredih učenci veliko bolje razumejo predvsem societalne vrednote, med katerimi izstopa razumevanje drugačnosti, ki sta jo izpostavili kar dve tretjini učencev, skoraj polovica učencev je veliko bolj razumela strpnost, pravičnost in prijateljstvo, iz česar je mogoče sklepati, da so se v primerjavi s prijateljstvom, ki ga je pri debatni uri večina učencev najbolj poudarjala, vrednote strpnosti, razumevanja drugačnosti in pravičnosti precej povzpele na lestvici osvojenih vrednot. V kategoriji boljšega razumevanja več kot polovica učencev bolje razume razumevanje drugačnosti, sledijo zvestoba, strpnost in medkulturnost.

Tabela 9 a: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede razumevanja vrednot v knjigi *Kebarie* in pogovora o njej v petem b-razredu.

5. B <i>Kebarie</i>	Ne razumem nič bolje		Ne razumem bolje		Ne morem se odločiti		Razumem bolje		Razumem veliko bolje	
	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %
Razumevanje	0	0,0	1	5,0	0	0,0	12	60,0	7	35,0
Ljubezen	4	20,0	0	0,0	0	0,0	7	35,0	9	45,0
Zvestoba	0	0,0	0	0,0	7	35,0	7	35,0	6	30,0
Prijateljstvo	0	0,0	1	5,0	0	0,0	5	25,0	14	70,0
Strpnost	0	0,0	0	0,0	1	5,0	9	45,0	10	50,0
Razumevanje drugačnosti	0	0,0	0	0,0	0	0,0	9	45,0	11	55,0
Medkulturnost	0	0,0	0	0,0	4	20,0	7	35,0	9	45,0
Enakopravnost	0	0,0	1	5,0	4	20,0	7	35,0	8	40,0
Pravičnost	0	0,0	0	0,0	2	10,0	7	35,0	11	55,0

Tabela 9 b: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede razumevanja vrednot v knjigi *Princeska z napako* in pogovora o njej v devetem a-razredu.

9. A <i>Princeska z napako</i>	Ne razumem nič bolje		Ne razumem bolje		Ne morem se odločiti		Razumem bolje		Razumem veliko bolje	
	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %
Razumevanje	0	0,0	1	4,3	5	21,7	13	56,5	4	17,4
Ljubezen	2	8,7	3	13,0	6	26,1	9	39,1	3	13,0
Zvestoba	0	0,0	3	13,0	5	21,7	11	47,8	4	17,4
Prijateljstvo	0	0,0	1	4,3	5	21,7	7	30,4	10	43,5
Strpnost	0	0,0	1	4,3	1	4,3	11	47,8	10	43,5
Razumevanje drugačnosti	0	0,0	1	4,3	1	4,3	4	17,4	17	73,9
Medkulturnost	0	0,0	1	4,3	2	8,7	10	43,5	10	43,5
Enakopravnost	0	0,0	2	8,7	2	8,7	7	30,4	12	52,2
Pravičnost	0	0,0	0	0,0	3	13,0	8	34,8	12	52,2

Tabela 9 c: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede razumevanja vrednot v knjigi *Otroci sveta* in pogovora o njej v devetem b-razredu.

9. B <i>Otroci sveta</i>	Ne razumem nič bolje		Ne razumem bolje		Ne morem se odločiti		Razumem bolje		Razumem veliko bolje	
	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %	f	f %
Razumevanje	1	5,0	2	10,0	5	25,0	10	50,0	2	10,0
Ljubezen	4	20,0	1	5,0	7	35,0	5	25,0	3	15,0
Zvestoba	3	15,0	0	0,0	3	15,0	11	55,0	3	15,0
Prijateljstvo	3	15,0	1	5,0	5	25,0	7	35,0	4	20,0
Strpnost	1	5,0	2	10,0	1	5,0	8	40,0	8	40,0
Razumevanje drugačnosti	1	5,0	0	0,0	0	0,0	9	45,0	10	50,0
Medkulturnost	1	5,0	1	5,0	3	15,0	10	50,0	5	25,0
Enakopravnost	1	5,0	1	5,0	4	20,0	10	50,0	4	20,0
Pravičnost	3	15,0	0	0,0	2	10,0	10	50,0	5	25,0

Primerjava učencev po starosti kaže, da precej petošolcev veliko bolje razume societalne vrednote, podobno kot učenci v devetem a-razredu. Naj ponovim, da so oboji brali knjigi, ki sta njihovem realnemu svetu kljub vsem razlikam mnogo bliže, saj imajo že izkustvo z romskimi vrstniki in otroki priseljencev iz nekdanjih jugoslovanskih republik, medtem ko izkustva z vrstniki iz oddaljenih koticov sveta seveda nimajo in se zgolj na podlagi literarnih likov najbrž težko vživijo v tako drugačne okoliščine in socialno okolje. Iz tabele je razvidno tudi, da je v kategoriji 'ne morem se odločiti' težave z neopredeljenostjo imelo več devetošolcev kot pa petošolcev. Slabe tri četrtine petošolcev veliko bolje razume prijateljstvo, prav tako po več kot polovica petošolcev veliko bolje razume drugačnost in pravičnost, medtem

ko v devetem a-razredu kar tri četrtine učencev veliko bolj razume drugačnost, v devetem b pa je takšna polovica učencev.

Ali so učencem prebrana knjiga in sorodne knjige v pomoč, kadar se morajo odločiti, kaj je prav in kaj narobe?

V vseh treh razredih se je večina izrekla, da so jim podobne knjige v pomoč, v petem b-razredu manj kot tri četrtine učencev, v devetem a-razredu in v devetem b-razredu več kot polovica učencev. Starostna primerjava ne pokaže večjih odstopanj, le med petošolci 1 učenec ni podal odgovora.

Tabela 10: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede pomoči knjig pri odločanju v izbranih razredih.

Stopnja strinjanja	5. B <i>Kebarie</i>		9. A <i>Princeska z napako</i>		9. B <i>Otroci sveta</i>	
	f	f %	f	f %	f	f %
Zelo so mi v pomoč.	3	15,8	1	4,3	1	5,0
So mi v pomoč.	13	68,4	15	65,2	12	60,0
Ne vem, ne morem se odločiti.	3	15,8	5	21,7	5	25,0
Niso mi v pomoč.	0	0,0	2	8,7	1	5,0
Sploh mi niso v pomoč.	0	0,0	0	0,0	1	5,0
Skupaj	19	100	23	100	20	100

Ali učenci menijo, da so s takšno obravnavo knjige kaj pridobili? Kaj?

Učenci so na to vprašanje podali pisne odgovore, ki so prikazani v tabelah 14 a, 14 b in 14 c.

Tabela 14 a: Pridobitev s takšno obravnavo knjige v petem b-razredu.

5. B	Brez odg.	Ni pridobil	Vrednote	Drugo znanje	Drugo
/	x				
Če je nismo obravnavali!!!					x
Mislím, da ne.		x			
Ne.		x			
Dobil sem znanje romskih besed.				x	
Ja, veliko. Spoštovanje.			x		

	Brez odg.	Ni pridobil	Vrednote	Drugo znanje	Drugo
5. B					
Pridobil sem veliko, a je težko razložiti.				x	
Pridobila sem znanje besed romščine. Dobil sem znanje »človeka«(?)				x	
Da. Pridobila sem znanje.				x	
Da. Več znanja o življenju.				x	
Da, da poznamo različne zvestobe, da smo enakovredni ...			x		
Da, razumevanje vrednot.			x		
Seveda, znanje o pomenu vrednot.			x		
Pridobila sem dosti novega znanja, predvsem pa to, da bom ljudi, ki so drugačni od mene, še bolj spoštovala.			x		
Sem pridobil to, da če si kaj posebnega, je to v redu, in če si drugačen, ne pomeni, da nimaš enakih pravic.			x		
Razumevanje drugačnosti.			x		
Da. Novo znanje o vrednotah.			x		
Seveda da sem. Pridobila sem novo znanje o vrednotah.			x		
Razumevanje drugačnosti.			x		
Da, pridobila sem novo znanje, kako smo si različni, imamo različne kulture in da se moramo spoštovati.			x		

Tabela 14 b: Pridobitev s takšno obravnavo knjige v devetem a-razredu.

	Brez odg.	Ni pridobil	Vrednote	Drugo znanje	Drugo
9. A					
Mislím, da ja.				x	
Da. Bolj cenim osnovne človeške vrednote.			x		
Da. Neko skupno mnenje o pomembni stvari.				x	
Seveda. Najbolj razumevanje drugačnosti.			x		
Da, bolje razumem, kaj pomenijo strpnost, drugačnost in razumevanje.			x		
Nič nisem dobil.		x			
Ja. Razumevanje drugačnosti in pa spoštovati.			x		
Da bolje razumem pojme (strpnost, drugačnost).			x		
Ne.		x			
Da, poglobila sem se v knjigo in vase.					x

9. A	Brez odg.	Ni pridobil	Vrednote	Drugo znanje	Drugo
Ne.		x			
Ja, pogled na ljudi, ki živijo drugače od mene. V različnih stiskah.			x		
Zamislila sem se, kako pomembno je sprejemanje drugih.			x		
Da. Bolje razumem medsebojne odnose in drugačnost.			x		
Da. Razumevanje drugačnih.			x		
Pridobila sem več vrednot, bolje razumem drugačne od mene.			x		
Da, neko skupno mnenje.				x	
Da, skupno mnenje.				x	
Ja, večje spoštovanje do drugačnih ljudi.			x		
Dobila sem še več povratnih informacij o tem, kako je biti drugačen in živeti drugačen »stil« življenja.			x		
Razumevanje vrednot in strpnost do drugih.			x		
Ja. Boljše razumevanje do drugih kultur, revnejših od mene, drugačnih.			x		
Da razumevanje do strpnosti.			x		

Tabela 14 c: Pridobitev s takšno obravnavo knjige v devetem b-razredu.

9. B	Brez odg.	Ni pridobil	Vrednote	Drugo znanje	Drugo
Da, pridobil sem spoštovanje do drugačnih.			x		
Da.				x	
Ne.		x			
Delno, strpnost do drugačnih.			x		
Da. Mislim, da vedno s takšno knjigo pridobim na neki način malo drugačen pogled na svet.				x	
Da, razumevanje vrednot.			x		
Da. Razumevanje vrednot.			x		
Nekakšno mišljenje o življenju in navadah, ki jih imajo drugi ljudje.				x	
Razumevanje »drugačnega« načina življenja, ki se razlikuje od mojega.			x		
Da, večje spoštovanje do drugih.			x		
Ne.		x			

9. B	Brez odg.	Ni pridobil	Vrednote	Drugo znanje	Drugo
/	x				
Pa ne vem, mogoče.					x
Ja, bolje razumem knjigo.				x	
Sem, da se razlikujemo med seboj.			x		
Ja, razumel bi več stvari.				x	
Pridobil sem veliko spoznavanja do drugih ver in kultur in bolj razumem drugačne ljudi.			x		
Nov pogled na svet.				x	
Da. Strpnost do drugih.			x		
Da. Veliko več informacij o življenju drugih.				x	

Tabela 15: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede pridobivanja s takšno obravnavo knjige v izbranih razredih.

Stopnja strinjanja	5. B <i>Kebarie</i>		9. A <i>Princeska z napako</i>		9. B <i>Otroci sveta</i>	
	f	f %	f	f %	f	f %
Pridobil/a znanje o vrednotah.	11	55,0	15	65,2	9	45,0
Pridobil/a drugo znanje.	5	25,0	4	17,4	7	35,0
Ni pridobil/a.	2	10,0	3	13,0	2	10,0
Drugo.	1	5,0	1	4,3	1	5,0
Brez odgovora.	1	5,0	0	0,0	1	5,0
Skupaj	20	100	23	100	20	100

Pri tem vprašanju sem odgovore razvrstila v pet kategorij, pri katerih sem presojala, v kolikšni meri se odgovori nanašajo na vrednote. V vseh treh razredih ni bilo pretiranih odstopanj, največ učencev je ocenilo, da so pridobili znanje o vrednotah, v petem b-razredu več kot polovica učencev, v devetem a-razredu manj kot tri četrtine učencev in v devetem b-razredu manj kot polovica učencev. Nekoliko nižji odstotek v devetem b-razredu je razumljiv, saj *Otroci sveta* v primerjavi s preostalima knjigama poleg perspektive vrednot nudijo tudi neprimerno več drugih uporabnih, zanimivih informacij, kar potrjuje tretjina učencev, ki je ocenila, da je pridobila drugo znanje. Slednjega sta pridobili tudi četrtina petošolcev in manj kot petina učencev devetega a-razreda. Tudi pri odgovoru, da novega znanja niso pridobili, so učenci precej izenačeni, pri petošolcih sta takšna 2 učenca, v devetem a-razredu 3 in v devetem b-razredu 2 učenca.

Ali je učencem pristop obravnave knjige všeč?

Na lestvici od 1 do 5 ena pomeni, da jim pristop ni všeč, in pet, da jim je zelo všeč.

Tabela 16: Število (f) in strukturni odstotki (f %) učencev glede všečnosti pristopa obravnave knjige v izbranih razredih.

Ocena všečnosti	5. B <i>Kebarie</i>		9. A <i>Princeska z napako</i>		9. B <i>Otroci sveta</i>	
	f	f %	f	f %	f	f %
1	0	0,0	0	0,0	0	0,0
2	2	10,0	0	0,0	0	0,0
3	3	15,0	0	0,0	5	25,0
4	7	35,0	14	60,9	10	50,0
5	8	40,0	9	39,1	5	25,0
Skupaj	20	100	23	100	20	100

Na prvi pogled je razvidno, da je večini učencev v vseh treh razredih tak pristop ugajal; z najvišjo oceno ga je ocenila manj kot polovica učencev v petem b-razredu, več kot tretjina učencev v devetem a-razredu in četrtnina učencev v devetem b-razredu; v istem razredu je polovica učencev pristopu prisodila oceno 4, takšno oceno je v devetem a-razredu pristopu prisodila več kot polovica učencev in v petem b-razredu več kot tretjina učencev, manj kot petina učencev v tem razredu pa je pristop ocenila z oceno 2. Primerjava po starosti pa kaže malce večjo razpršenost ocen pri petošolcih.

Naj strnem nekaj ugotovitev praktičnega dela: najbolj bode v oči primerjava med debatno uro in anketnim vprašalnikom pri vprašanju, katere vrednote so najpomembnejše v njihovem življenju. Na začetku debatne ure so namreč poudarjali predvsem tradicionalne in socialne moralne vrednote, kot so družina, prijateljstvo, zdravje ipd., po debatni uri pa so v anketnem vprašalniku prišle v ospredje socialne vrednote, predvsem razumevanje drugačnosti, strpnost in pravičnost, na podlagi česar je mogoče sklepati, da je moralni razvoj, razvoj vrednot in kritično razmišljanje mogoče spodbujati tudi z mladinsko problemsko literaturo. Primerjava med razredi je pokazala, da so petošolci (*Kebarie*) in učenci devetega a-razreda (*Princeska z napako*) brali knjigi, ki sta po vsebini bližje njihovem izkustvenemu svetu, zato so posledično tudi njihovi odgovori na vprašanje, kaj so pridobili, večinoma povezani z znanjem o vrednotah, medtem ko so se učenci devetega b-razreda (*Otroci sveta*) spopadli z zahtevnejšim delom in so se zato tudi težje vživeli v literarne junake. Posledično so tako najpogosteje odgovarjali, da so pridobili tudi drugo znanje (o drugačnosti, drugih kulturah, običajih ipd.). Sporočilnost posameznega dela je bila jasna tako rekoč vsem učencem.

Poudariti želim, da rezultati raziskave temeljijo na odgovorih učencev iz vzorca, ki sem ga obravnavala, zato je treba upoštevati, da jih ni mogoče posploševati. Na vprašanja v anketnem vprašalniku so učenci odgovarjali takoj po debatni uri.

Sklep

S pomočjo mladinske problemske literature je pri otrocih in mladostnikih mogoče spodbujati moralni razvoj in v okviru njega razvoj vrednot, obenem pa tudi razvoj kritičnega mišljenja.

Nekaj zaključkov:

- Temeljne vrednote javne šole sovpadajo z univerzalnimi. Povezovanje vrednot javne šole in etične komponente mladinske problemske literature je mogoče.
- Mladinska problemska literatura kot ena od poti spoznavanja lastne kulture in medkulturnosti sovпада z vzgojnim načelom javne šole o širjenju nacionalne kulture in medkulturnosti. S takšno literaturo pri učencu krepimo spoštovanje človekovih pravic in razvoj societalnih vrednot, kar pripomore k razvoju avtonomne osebnosti.
- S takšno literaturo je mogoče vzpostaviti most med razumevanjem abstraktnih dilem in uporabo tega znanja v konkretnih situacijah.
- Učenci sprva pod pojmom vrednot razumejo večinoma tradicionalne moralne in socialne vrednote. Na učenčev razvoj vplivajo socialni in ekonomski dejavniki v družini.
- Učenci se z vrednotami srečujejo pri razrednih urah in nekaterih izbirnih vsebinah. Njihova stališča do pristopa so bila pozitivna.
- Možnost izbire kot vrednoto so prepoznali devetošolci. Učenci pod pojmom vrednot razumejo predvsem družino, prijateljstvo, zdravje, ljubezen. Z analitičnim pogledom na osebne in družbene vrednote se ne srečujejo pogosto.
- Učenci so razumeli sporočilnost izbranih del, po debatni uri in anketnem vprašalniku pa bolje posamezne vrednote. Ozavestili so pomen vrednot in avtonomne presoje za človeka in družbo.
- Učenci po debatni uri in anketnem vprašalniku bolje razumejo drugačen način življenja vrstnikov. S spoznavanjem drugih kultur se krepi tudi strpnost in medkulturnost.
- Učencem sta ugajala pristop in način obravnave del.
- Učenci so bolje spoznali predvsem societalne vrednote. Pridobili so znanje o vrednotah in vpogled v druge kulture ter način življenja.
- Mladinska problemska literatura je lahko v pomoč:
 - pri razvoju kritičnega mišljenja,
 - pri urjenju moralnega razsojanja,
 - pri strukturiranju otrokove in mladostnikove osebnosti.

Viri

Janja Vidmar, 1998: *Princeska z napako*. Ljubljana: DZS.

– –, 2010: *Kebarie*. Dob pri Domžalah: Miš.

– –, 2013: *Otroci sveta*. Ljubljana: Undara Studio.

Literatura

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 2011. Janez Krek in Mira Metljak (ur.). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Robi Kroflič, 1997: *Med poslušnostjo in odgovornostjo: procesno-razvojni model moralne vzgoje*. Ljubljana: Vija.

—, 2014: Vzgoja preko umetniške izkušnje. Majerhold, Katarina (ur.). *Zbornik za spodbujanje demokratičnega, emancipiranega dialoga med ponudniki kulturnih dobrin in obiskovalci*. Ljubljana: Društvo ŠKUC, Galerija Škuc. 182–197.

Vanesa Matajč, 2013: Etična razsežnost v sodobni mladinski književnosti: pomen razlike med trivialno in umetniško literaturo. *Otrok in knjiga* 86. 5–17.

Janek Musek, 1993: *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.

—, 2000: *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy: Inštitut za psihologijo osebnosti.

Igor Saksida, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Založba Obzorja.

Janja Vidmar, 2017: *Spodbujanje razvoja vrednot s pomočjo mladinske problemske literature*. Dob: Miš.

Janja Vidmar

večernica 2017 ZA LETO 2016

Večernica je nagrada za **najboljše slovensko mladinsko literarno delo**, ki jo vsako leto podeljuje ČZP Večer. Žirija upošteva izvirna pesniška, prozna in dramska besedila za otroke in mladino v slovenskem jeziku, ki so v preteklem letu izšla (nosijo to letnico) v knjižni obliki pri kateri od založb ali v samozaložbi v RS ali v tujini (slovensko zamejstvo, slovensko izseljenstvo, drugo) in ki jih je založba ali avtor prijavil/a na razpis. Razpis objavi časnik *Večer* v času neposredno okrog slovenskega kulturnega praznika. Žirija ima pravico, da v izbor kandidirajočih literarnih del vključi neprijavljeno delo, če meni, da po svojih literarno-estetskih kvalitetah sodi vanj.

Žirija ima pet članov in se oblikuje tako, da po enega člana predlagajo ustanovitelji in solastniki nagrade: Podjetje za promocijo kulture FRANC-FRANC d.o.o. (predlaga vrhunskega strokovnjaka za mladinsko književnost po splošno veljavnih merilih), revija *Otrok in knjiga* in ČZP Večer. V žiriji imata svojega predstavnika še Društvo slovenskih pisateljev in Društvo bibliotekarjev Slovenije v sodelovanju s Slovensko sekcijo Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY).

Letošnjo žirijo so sestavljali: dr. Igor Saksida (predsednik), Erica Johnson Debeljak, Maja Logar, Petra Vidali in Tone Obadič. O nagrajencu je žirija odločala na septembrski seji, pred tem je izbrala pet finalistov, ki so enakovredno kandidirala za večernico.

Nominirana dela za večernico:

Nataša Konc Lorenzutti: *Avtobus ob treh* (založba Miš)

Miha Mazzini: *Zvezde vabijo* (Mladinska knjiga)

Peter Svetina: *Molitvice s stopnic* (Mladinska knjiga)

Peter Svetina: *Sosed pod stropom* (KUD Sodobnost International)

Bina Štampe Žmavc: *Čarimatika* (založba Pivec)

21. večernica je bila podeljena v četrtek, 21. septembra, v Gledališču Park v Murski Soboti. Nagrado je prejel **Peter Svetina** za knjigo *Molitvice s stopnic*.

UTEMELJITEV NAGRADE

Izvrstna pesniška zbirka *Molitvice s stopnic* je presunljivo iskrena in prepričljiva zaradi sporočilnega minimuma, tudi sicer značilnega za nekatera besedila Petra Svetine – tudi, kadar gre za poetiko nonsensa –, ki književnega sporočila ne gradi

le na povedanem, ampak tudi ali celo predvsem na tem, kar ostaja neizrečeno in presežno. Pesmi izhajajo iz na videz naivne in preproste, a v globini modre otroške perspektive: celo Bog in angel, osrednji osebi, ki ju nagovarja in za kaj prosi otrok kot pesemski jaz, sta otroški, prikazani povsem človeško, saj je z njima mogoče skorajda kramljati in skupaj z njima sobivati v veliki družini, v kateri so slabovidni dedek, premražena muca, teta, ki ne more imeti otrok, ter razmišljujoči, a tudi prestrašen in osamljen otrok.

Tematika zbirke in vključevanje verske tematike in motivike bi lahko zelo hitro zdrsnilo v idealizacijsko ali poučevalno držo »molitve«, ki jo izreka zgledni otrok. A Petru Svetini se to nikoli ne zgodi: otrok v svojih prošnji, žalosti in ljubezni do vsega, kar je, ostaja otroško naiven; v teh tonih je mojstrsko oglašen tudi jezik, ki se bliža zajčevski poetiki »molka«, zastiranja, zgolj nakazovanja neizrekljivega ... Molitvice s stopnic so zato brez dvoma ena pomembnejših pesniških zbirk v sodobni slovenski mladinski poeziji – njihova magičnost v sozvočju z ilustracijami nudi skoraj hipen, a nepozaben in pretresljiv bralni užitek.

Igor Saksida, predsednik žirije

(Besedilo je bilo objavljeno v Večerovi prilogi, posvečeni večernici, 19. 9. 2017)

VEČERNICA, SVETINJICA

Na letošnjem Festivalu slovenskega filma sta glavni nagradi odnesla Rok Biček za dokumentarec *Družina* in Janez Burger za igrani celovečerec *Ivan*. Prvi je o nagradah nekoč rekel, da ti vse skupaj bolj otežijo kot olajšajo, zlasti če so

Simona Zadavec, Darka Tancer-Kajnih, Peter Svetina in Petra Vidali po podelitvi večernice

slovenske. »Slovenske nagrade so na neki način celo škodljive, saj se namesto novih prijateljstev zgodijo nove zamere.« Janez Burger pa je na pogovoru po projekciji Ivana rekel, da nagrad ni pametno pričakovati, ker je v umetnosti tako kot v fuzbalu: deset milijonov gledalcev lahko vidi, da je bil gol, ampak če sodnik reče, da ni bil, no, potem ga ni bilo.

Ko smo letos na zadnji seji žirije po debati s številkami ocenili nominirane knjige, se je pokazalo, da je zmagovalec Peter Svetina. Že spet, tretjič, pa še dvakrat zapovrstjo. Kolega iz žirije je rekel, bo treba nagrado počasi preimenovati v svetilnico, pozneje smo pa ugotovili, da bi bila – sploh ker imamo opravka z molitvicami – boljša svetinjica. Ob tem nam je bilo popolnoma jasno, da bo odločitev zbudila nekaj negodovanja. Seveda ga vsaka odločitev, vsaka izbira (»Priznanja, ki izkazujejo čast pisateljem ali najboljšim knjigam, obstajajo zato, da jih skritiziramo,« pravi v najnovjšem problemskem bloku o literarnem nagrajevanju na spletnem portalu *Literature* Konrad Wojtyła), ampak nekatere se mu še posebej ne morejo izogniti. Vsaj to bodo morda rekli, da je žirija, ki je ponovno nagradila poetiko istega avtorja (celo to si je dovolila, da je nominirala dve njegovi knjigi, no, to pa je precedens), skrajno subjektivna, nesposobna pogledati čez planke lastnega literarnega okusa. Ampak v tem prav gotovo subjektivnem okusu žirije oziroma v seštevku subjektivnih okusov posameznih subjektov v žiriji je precej več objektivnosti, kot se kaže na prvi pogled. Žirija je navsezadnje vedela, da bodo godrnjali. Žirija navsezadnje ve, kako dober občutek je, ko odkriješ kakšno novo ime. In žiriji je res neprijetno, ker je kakšna nominiranka, ki je vsakič visoko na lestvici, spet izgubila igro. In kajpak žirija ve tudi, da je Peter Svetina za to knjigo že dobil nagrado, Levstikovo, torej interno nagrado Mladinske knjige. Ampak žirija ignorira vse te pomisleke, ker se vsakič znova opomni, da večernica ni ne nagrada za življenjski opus ne za neodkrita mlade talente in ne za tiste, ki so zmeraj dobri, pa je še niso dobili, ampak preprosto nagrada za knjigo, ki je, po okusu subjektov v žiriji seveda, najboljša iz lanske bere.

Nepristajanje na kompromise, kalkulacije in na strah pred (ne)sprejetjem je ohranilo vrednost večernice. Zato je večernica v dveh desetletjih postala in ostala merilo in znamenje najboljšega v slovenski otroški in mladinski književnosti.

In Petru Svetini, četudi je že njegova tretja, naj nikar ne škodi.

Petra Vidali

(Besedilo je bilo objavljeno v Večerovi prilogi, posvečeni večernici, 19. 9. 2017)

SAMOCENZURA ALI NERAZVITA VERSKA KULTURA

Raziskovalci zgodovine slovenske mladinske književnosti, med njimi ima odlično mesto tudi letošnji nagrajeneec, nas znajo poučiti, da so njeni začetki najtesneje povezani z verskimi in pedagoškimi nagibi, da se je sčasoma poleg tendenciozne nabožne literature razvila tudi tradicija netendencioznega sobivanja religiozne motivike z ostalimi tematikami in da je bila ta vez popolnoma prekinjena po drugi svetovni vojni, ko je bilo treba z menjavo oblasti in politične ureditve mlade generacije vzgajati za drugačne vrednote. Tedaj so mnogi naslovi izginili s knjižnih polic, nekatere je bilo treba ustrezno prilagoditi, največ pa na novo napisati in natisniti

– danes se nam zdi, da za slovenski knjižni trg v skoraj čudežnih nakladah. Religiozna tematika v slovenski mladinski literaturi pa je ostala ujeta v koncept nabožne literature 19. stoletja in je služila zgolj ožjim katehetskim in vzgojnim ciljem.

Verjetno se slika slovenske mladinske literature, gledano z vidika religiozne motivike, danes ni kaj dosti spremenila. Ko s kolegi v uredniškem odboru za *Privočnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*, ki ga vsako leto izdaja Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, pregledujemo vsakoletno knjižno produkcijo, z rahlim nelagodjem prebiramo in ocenjujemo knjige z versko, pretežno krščansko vsebino. Ta dela, ki izhajajo v glavnem pri katoliških založbah, praviloma umestimo med strokovno literaturo, v skupino krščanstvo – in jih največkrat ocenimo s »pomankljivo«, redkeje z »dobro«, na pamet pa se ta hip ne spomnim niti ene knjige z versko tematiko, ki bi jo spoznali za »zelo dobro« ali »odlično«, čeprav kakšna gotovo je.

Pa omenjeno nelagodje ni povezano z ideološkimi ali strokovnimi zadregami, saj smo v uredniškem odboru nekateri tudi teološko izobraženi. Bolj nas bega jezikovna, tematska in idejna hermetičnost obravnavanih besedil in pomisel, da sredi drugega desetletja 21. stoletja držimo v rokah »nabožno literaturo 19. stoletja«, za katero smo skoraj prepričani, da je malo ali nič privlačna celo za mlade bralce, »ki hodijo k verouku in nedeljski maši«.

Spomnil sem se, lani je izšlo *Ilustrirano Sveto pismo: velike zgodbe Stare zaveze*, francoskih avtorjev Boyerja in Blocha. Ta knjiga je dobila povsem svežo zlato hruško. Ker je izvirna, iščoča, vprašujoča, poetična, celo humorna. In ko jo prebereš do zadnje strani, ti je žal, da je knjige konec. To pa je jasen znak za vrhunsko literaturo. Pred leti me je navdušilo tudi stripovsko *Popotovanje očetov*, ki ima tudi biblično ozadje, čeprav se je avtor že vnaprej opravičil »za morebitne napake in zgodovinska odstopanja«.

Naj končam z »ave« letošnjemu nagrajencu (pa tudi večkratni nominiranki Nataši Konc Lorenzutti, ki se ji povsem mimogrede zapiše, da gredo njeni junaki v nedeljo k maši in da molijo za bolnega tata), ki z *Molitvicami s stopnic* pretanjeno oživlja zamrlo tradicijo »netendencioznega sobivanja religiozne motivike z ostalimi tematikami«. Ob tem pa je zanimivo, da nagrajene pesniške zbirke ni izdala katera od katoliških založb. Verjetno so si jim zdele njegove molitvice preveč pesniške. Mene pa so pretresle in navdušile.

Tone Obadič

(Besedilo je bilo objavljeno v Večerovi prilogi, posvečeni večernici, 19. 9. 2017)

DOSEDANJI NAGRAJENCI

- 1997 – Tone Pavček za delo *Majnice in fulaste pesmi*
- 1998 – Desa Muck za delo *Lažniva Suzi*
- 1999 – Janja Vidmar za delo *Princeska z napako*
- 2000 – Polonca Kovač za delo *Kaja in njena družina*
- 2001 – Feri Lainšček za delo *Mislisce*
- 2002 – Matjaž Pikalo za delo *Luža*
- 2003 – Marjana Moškrič za delo *Ledene magnolije*

- 2004 – Slavko Pregl za delo *Srebro iz modre špilje*
- 2005 – Igor Karlovšek za delo *Gimnazijec*
- 2006 – Dušan Dim za delo *Distorzija*
- 2007 – Irena Velikonja delo *Poletje na okenski polici* in Majda Koren za delo *Eva in kozel*
- 2008 – Ervin Fritz za delo *Vrane*
- 2009 – Janja Vidmar za delo *Pink*
- 2010 – Bina Štampe Žmavc za delo *Cesar in roža*
- 2011 – Mate Dolenc za delo *Maščevanje male ostrige*
- 2012 – Dim Zupan za delo *Hektor in zlata hruška*
- 2013 – Peter Svetina za delo *Ropotarna*
- 2014 – Vinko Möderndorfer za delo *Kot v filmu*
- 2015 – Vladimir P. Štefanec za delo *Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov*
- 2016 – Peter Svetina: *Ko zorijo ježevci*
- 2017 – Peter Svetina: *Molitvice s stopnic*

Tudi letos ponatiskujemo vse pogovore s finalisti za nagrado, ki so bili objavljeni v posebni prilogi *Večera*.

Nataša Konc Lorenzutti, Bina Štampe Žmavc in Peter Svetina pred rezanjem slavnostne torte

Peter Svetina: »BREZ DOMIŠLJIJE IN RAZMIŠLJANJA JE ČLOVEK SEMAFOR«

(Foto Robert Balen)

Molitvice so iskrene, in to presunljivo, zapisujejo žiranti ob rob letošnje nominacije. Res je, prepričljivi ste zaradi »sporočilnega minimuma«. Je to tudi sicer značilno za vas? Da ne obremenjete ali zapletate preveč zgodbe in mladih bralcev?

Vedno rad berem pesmi in zgodbe, ki mi ne povedo vsega, nekje se ustavijo, nekaj zamolčijo, in tisto moram z lastno domišljijo ali z občutkom dokončati sam. Če nekaj ostane in moraš sam vložiti v razumevanje nekaj napora, se mi zdi za besedilo dobro. Sam vnaprej o tem ne premišlujem, samo iz pesmi in zgodbe toliko časa odstranjujem vse odvečnosti, da pridem do točke, v kateri se mi zdi, da bi nadaljnje krajšanje pa že spremenilo tisto, kar sem želel povedati. Takrat pa neham.

Zakaj so otroški sogovorniki slabovidni dedek, prestrašena muca, teta, ki ne more imeti otrok ...?

Tu ni kakšne globoke filozofije: najbolj prepričljivo se opisuje svet, ki ga poznaš.

Pesmi, preproste in tudi naivne, nago-varjajo otroke. Ali imate takrat, ko pišete, pred očmi, za koga pišete, koliko stare in kako jih bodo razumeli?

Ko sem pisal molitvice, nisem imel pred očmi tistega, ki bo bral, ne, kako jih bo kdo razumel, ampak sem imel pred sabo tistega, ki molitvice izgovarja. Glas sem posodil punčki z začetka osnovne šole, toliko stari sta bili v tistem času Maruška, hčerka ilustratorke Mojce Osojnik, in moja hčerka Klara. Začelo se je pravzaprav s prevajanjem molitvic slovaškega pesnika Milana Rufusa. Po tistem sem šel predavat v Konstanco, kjer je takrat živela Mojca Osojnik z družino. Pa smo šli enkrat popoldne v slaščičarno. Mojca in moja žena Barbara sta sedeli za mizo, z Maruško sva se usedla pa kar na okensko polico in se pogovarjala. Pa mi je povedala, da jim je učiteljica v šoli rekla, da jim hrano daje Bog, ampak ona ve, da ji hrano daje mami. Takrat se je odprlo. Poskušal sem se enostavno vživeti v duhovni svet deklice, ki je bila stara toliko kot Maruška ali Klara.

Z iskrenostjo, preprostostjo, z nekoga imeti rad, z empatijo ste počastili mlade bralce. Tudi nam, staršem, ob tem zatrepeta srce. Vaš svet je navdihujoč.

To sem slišal, ja. Saj pravzaprav ne vem, ali se molitvice bolj dotaknejo otrok ali njihovih staršev in starih staršev. Mogoče so pa otrokom kljub vsemu predomače, kaj vem, pa se otroški pogled bolj dotakne staršev, ki imajo že več življenjskih izkušenj in jih ganejo otrokova naivnost, neposrednost in iskrenost, če jih prepoznajo v besedah.

Branje mora biti tudi vznemirljivo. Dolgčas sicer otroci radi ubijajo na načine, kjer se veliko svetlika in nič ne buri domišljije, kjer se ne spodbujajo radosti razmišljanja. Domišljijo in razmišljanje pa naši otroci še kako potrebujejo, kajne?

To seveda ja, brez nog boš težko skakal po travniku in plesal, če bi rad. Kar me včasih malo potre, so starši, no, odrasli pač, ki včasih režejo te domišljjske noge otrokom. Vsak otrok se rodi radoveden in zvedav in bolj ali manj nabrit, eni tako, drugi drugače, ampak eno mero zvedavosti ima po mojem vsak otrok. Če jo hraniš, bo rasla, če je ne hraniš, bo zakrnela. Brez domišljije in brez razmišljanja se mi zdi človek kot semafor, ki ga sprogramirajo, da sveti rdeče pa rumeno pa zeleno, stoji tam pa sveti. A si predstavljate semafor, ki bi šel malo naokrog pa mežikal z vsemi tremi lučmi naenkrat?

In radosti si tudi zaslužijo iz zelo različnih virov. Vi, ki delate zgodbe in ne-gujete le jezik, ste pomemben studenec. Pomemben jezikovni studenec so starši pa babice in dedki in tete in strici pa vzgojiteljice, jasno. Vsi tisti, h katerim se otroci stisnejo pa se z njimi pogovarjajo. Po mojem je tako naučeni jezik v otroštvu ena topla prijetna soba, kamor zmeraj znova hodiš malo posedet. Seveda tudi jezik pesnic in pesnikov. Ampak če ni izgovorjen v prijetnem, varnem ozračju, je po mojem pol ali pa tri četrt manj učinkovit. Seveda je pomembno, da so dobre zgodbe in dobre pesmi napisane pa natisnjene tako ali drugače, to ohranja kulturni spomin. Najbrž bo otrok, ko bo bral sam, vse bral drugače, če je bil v otroštvu od koga deležen spokojnosti jezika.

Če hočemo imeti bogat jezik, pisci za otroke ne bi smeli pozabiti na odtenke, na zven, na večpomenskost in tako naprej. Vi se tega očitno zavedate.

Zavedam se toliko, da vem, da vse to obstaja in da je na razpolago, to ja. Ampak kdaj uporabiti rimo na koncu verza, kdaj sredi, kdaj v zgodbi, koliko jih uporabiti, ali naj bodo preproste na *-i*, ali naj bodo kakšne manj običajne, to je pa vse

podvrženo bolj občutku kot razmisleku. Najbrž je tako, kot če kupite recimo star renault 5: neverjetno, koliko starih renaultov 5 se bo pojavilo na cesti. Ampak jih ni nič več in nič manj, kot jih je bilo tudi prejšnji mesec, ko tega avta še niste imeli. Enako je z besednimi pomeni in zveni: ko berete, ko premišljujete, ko se pravzaprav ves čas ukvarjate s tem, imate občutek za to izostren, ne gre več za odločitev, da boš to uporabil v besedilu, uporabiš tisto, kar ti je blizu, blizu ti je pa to, s čimer si obdan in v čemer se giblješ. A sem preveč zakompliciral?

Ne. Nikoli pa se ne sme otrok podcenjevati?

Mislím, da je z otroki od tistega hipa, ko veš, da prihajajo na svet, treba govoriti nespakedrano, nepocukrano, ne v pomanjševalnicah, za katere se ti zdi, da so otrokom tako blizu pa da jih tako radi poslušajo in razumejo. Ne. Mislím, da je treba biti do vseh bitij enako spoštljiv.

Vključevanje vere bi lahko zelo zdrsnilo v idealizacijsko ali poučevalno držo. Pa ni. Zakaj sploh vera in kako ostati pripovedovalec in ne pridigar?

Vera je en del človekovega duhovnega sveta. Enemu je blizu, enemu ne, eden jo prakticira, drugi ne. Ampak je pa del človekovega sveta. Ko sem študiral in raziskoval slovensko literaturo iz časa med obema vojnama, sem naletel na veliko dobrih pesmi, na primer Otona Župančiča, Anice Černeje, Karla Široka, ki tematizirajo otrokovo duhovnost. Naletel sem na res žlahtne tekste. Ampak po drugi svetovni vojni so bili umaknjeni iz zbirk, antologij in beril, ker so pač tematizirali vero, krščanstvo. To, da se tovrstnih besedil pol stoletja ne piše, se mi zdi škoda, zato škoda, ker ne otrok ne odrasli, ki otroku bere, ne moreta reflektirati otrokove duhovnosti, religioznosti skozi umetniški tekst. V enem hipu se mi je zazdelo, da v povojni slovenski

otroški literaturi manjka en duhovni pol. No, če nekaj zdržema razvijate, boste v razvoju dobili škart in kvaliteto. Če razvoj prekinete, je pa vprašanje, če se bo po pol stoletja kvaliteta kar sama od sebe pojavila – če nečemu ne pustiš razvoja, je težko pričakovati, da boš pridigar-sko fazo kar obšel. Mislim, da je treba duhovnosti in religioznosti prav tako pustiti v literaturi prostor kot domišljiji in otipljivim stvarjem. Konec koncev eno drugega nikakor ne izključuje.

Kod vse stopate, ko si polnite bazen idej? V njem je, se zdi, je veliko vsega. Leta in leta črpate iz njega zelo različne stvari. In še ostaja v njem. Kaj še boste potegnili ven in pokazali otrokom?

Lani, ko sem napisal pravljico *Spoznal sem te po rdečih nogavicah*, v kateri je tematiziran odnos med očetom in otrokom, pa *Uho sveta*, v kateri je tematizirano poslušanje, no, lani po tem sem imel občutek, da sem povedal, kar sem imel povedati za otroke, da sem končal. Dolgo dolgo časa nisem imel nobene potrebe po pisanju, zdelo se mi je, da nimam več česa povedati, če pa nimam česa povedati, je bolje, da ne polnim računalnika in ne mažem papirja, ne? Ampak letos poleti, avgusta, je bil spet en spokojen čas pa zgleda dosti poln akumulator. Nastale so čisto kratke zgodbe, res čisto kratke. Zadnjič, ko sem jih prepisoval, jih je prišlo dobrih štirideset na slabih deset strani. Bom pustil vse skupaj še nekaj časa, in če se mi bodo zdele po pol leta še zmeraj v redu, jih bom dal prebrat urednici. Če pa ne, no, bo izšlo pa kaj drugega, kakšen prevod recimo.

Življenjske razmisleke in modrosti pa delate lahkotne in mimobežne pri Sosedu pod stropom. Dvajset kratkih zgodb, polnih vsega. Kako so nastajale?

O, zelo različno, mislim, različno po prostorih in doživetjih. Sicer pa precej

enovito, v eni taki precej konstantni razgrajaški, no, razposajeni drži sem se lahko ohranjal. Vidiš kakšne običajne reči kot malce nenavadne. Večinoma so pa v ozadju kakšne zelo konkretne osebe ali pa zelo konkretni dogodki ali prostori. Naš sosed ima recimo res celo hišo polno klavirjev. Pa prijatelj je z otroki na morju res naredil vršo, ki je drugi dan že zginila. Najbrž jo je kdo ukradel, ampak ena vrša, ki teka po morskem dnu pa potem po kopnem pa po zraku, je zagotovo bolj vznemirljiva. No, in tako od zgodbe do zgodbe.

Kako ste se ujeli z ilustratorjema? Risba lahko veliko doda zgodbi. Se vam zdi nadgradnja?

Ana Zavadlav in Peter Škerl se zelo zelo dobro spoznata na besedila, na risbo, na barve, na kompozicijo. Z njima se pravzaprav nisem kaj dosti lovil, bolj kot ne sta se morala onadva loviti z mano, bila sta postavljena pred dejstvo: urednici sta poslali besedilo, ki je bilo, kakršno je pač bilo, onadva sta morala iz vsega skupaj napraviti svoje besedilo, ilustratorsko, seveda. Z velikim užitkom gledam, kaj nastane. Ko mi pošljejo scan, sedim za ekranom pa gledam enkrat pa dvakrat pa trikrat, pa zvečer spet. Potem se mi zazdi, da drugače, kot je narisano, bi v bistvu niti ne moglo biti. Sem precej očaran, ko vidim, kaj znata narisati in kako dobro to zgleda. Jaz si lahko kaj takega samo v glavi z zaprtimi očmi predstavljam.

Velikokrat ste nagrajenec ali vsaj blizu nagradi. Zakaj je nagrade treba imeti (rad)?

Zlasti je treba imeti rad tisto, kar počneš. Nagrade so po svoje priznanje, da si tisto, kar rad počneš, napravil tako dobro, da je ekipa ljudi, ki se na stvar spozna, to opazila. Po svoje so pa napor. Vsi mislijo, ala ti vera, kaj vse si naredil, do česa vsega si prišel. Pa če bi vedeli, kako

malo je pravzaprav res v avtorjevi moči, bi se bolj veselili dela in se mu čudili, kot slavili avtorja.

Petra Zemljič

Večer, 19. september 2017

Nataša Konc Lorenzuti: »HRANI-MO DILERJE, OPERATERJE MOBILNE TELEFONIJE«

(Foto Andrej Petelinšek)

Ste se prav posebej odločili, da boste napisali »roman za fante«, ali je nastal spontano?

Nastal je dokaj spontano, ker sem imela izrazito obdobje fantovske tematike, torej kratke proze z motivi zmernega uporništvaja, ki sem jih sproti objavljala. Zgodbe so naenkrat prerasle revijo *Ciciban*, ki je najstniki ne berejo več, uredništvo jih je prav za to začelo zavračati. Hkrati se mi je napletla zamisel o sodobni varianti ljudske pravljice o poljski in mestni miški, torej o poljskem in mestnem fantu, ki se ne bo končala tako, da bi fant s podeželja na robu živčnega zloma zbežal iz ponorelega

mesta in obratno. Stereotip sem nekoliko predelala.

So tudi po vaših izkušnjah fantje res tako hudi nebralci? (In če so, zakaj je tako?)

Tudi ta stereotip bo najbrž treba malo predelati, čeprav bi zelo težko trdila, da je iz trte izvit. Oba moja sinova sta bila strastna bralca do pubertete. Bojim se, da se je to končalo s pridobitvijo telefonov, ki so z vsako naslednjo izdajo bolj pametni in zmogljivi, vendar na ta račun pamet in zmogljivost najstnikov vidno upadeta. In seveda ne samo pri fantih, čeprav se ti hitreje zasvojijo z igrami, medtem ko dekleta bolj omreži spletna komunikacija. Letos poleti sem srečala starše, ki so mi povedali, da je hčerka, ki je toliko brala, da mladinska dela zanjo niso dovolj hitro izhajala, dobila svoj prvi pametni telefon in da ne bere več, pač pa s telefonsko aplikacijo šteje svoje korake in podobne neumnosti. Moj odnos do pametne telefonije je, kakor vidite, izredno zaostren. Nikoli nismo bili tolerantni do kemičnih drog. V moji mladosti smo z grozo brali *Otroci s postaje ZOO*, zdaj pa se nam ta groza v obliki nekemičnih drog odvija pred očmi, naši otroci se preobražajo v invalide, mi pa sploh ne znamo reagirati. Nasprotno: zadevanje celo spodbujamo, hranimo legalne dilerje, operaterje mobilne telefonije, ki najstnikom podarjajo neskončne gigabajte, mi pa si lažemo, da to delajo iz poznavanja najstnikovih potreb. Seveda imajo te potrebe do potankosti naštudirane, a jih odkrito zlorablajo. Najstnike opijanjava pred našimi očmi. Če jim podarijo petnajst gigabajtov za tri mesece, jih ne bomo več na lep način in s prijazno besedo spravili z interneta. In čez tri mesece bomo teh petnajst gigabajtov začeli prismuknjeno plačevati, če bomo hoteli imeti mir. Če pa bomo te gigabajte hoteli zamenjati za odličen mladinski roman, se nam bodo

otroci smejali in nam rekli, da smo paranoični, kar pa je že tipična odvisniška izjava.

Fanta v romanu nimata svojega računalnika in vsaj eden ima omejen dostop do interneta. Je to v praksi (pri tako velikih fantih) izvedljivo? In ali pomaga?

Seveda je izvedljivo, ampak ne zlepa, pač pa z veliko mero odločnosti, ki pri najstniku ne bo sprožila sposobnosti razumnega in umirjenega dogovarjanja. Konflikta se tukaj ne da izogniti. Šele potem, po konfliktu, je mogoč razumen pogovor. Ampak, za božjo voljo, kdo bo otroke zaščitil, če ne mi? Kadar ti malček rine na prometno cesto ali na rob prepada, ga moraš zgrabit in potegniti nazaj, četudi ga bo prijem zabol. V taki situaciji zagotovo ne moreš umirjeno in s prijazno besedo preprečiti katastrofe. Šele potem, ko je nevarnost mimo, se lahko o njej pogovarjaš.

Protagonist Tine, ki je morda bodoči pisatelj, si v nekem trenutku reče, da se bo v njegovem romanu zgodba zapletla drugače, tako da bo več akcije in manj bolečine. Kako ste vi našli mero med obojim?

Tako v gledališču kot v literaturi se najbolj bojim patetičnosti, čustvene napihnjenosti. Zato boleče situacije skušam naslikati z več akcije, po možnosti, če mi um dobro deluje, z nekoliko humorja. Patetičnosti me je bilo pri tem romanu še posebno strah. Ampak otroci na težke situacije v resnici reagirajo aktivno. Presenetijo. Padanje v otožnost je spet samo stereotip. Z otožnostjo se prej obdajo tisti, k se jim nič hudega ni zgodilo, kot tisti, ki se morajo v resnici soočiti z neko resno zadevo. Seveda se otroci bolj aktivno odzivajo, če se odrasli ob njih obnašajo odraslo. Patetika je namreč nalezljiva.

In kako ste pravzaprav lovili mero bolečine, ki se zdi za mladinski roman sprejemljiva? Meni se zdi odlično odmerjena, ne znam si pa recimo predstavljati, kaj bi bilo, če Tinetov oče ne bi bil ozdravel. Potem bi dobili drug žanr, a ne?

To bi bil seveda povsem mogoč potek zgodbe. Za rakom se namreč lahko tudi umre in Uroš, Tinetov prijatelj, to dobro ve. V igri je bila tudi ta možnost, vendar sem se zelo hitro, zaradi verjetnosti in zgradbe, odločila, da jo ovržem in da bo Tinetov oče preživel. Enega očeta sem pokopala že v prejšnjem mladinskem romanu *Lica kot češnje*. Ne morem vendar postati pisateljica romanov, v katerih vsi očetje pomrejo. Lahko bi kdo mislil, da se jih hočem znebiti. Vsekakor pa moji junaki v nobenem primeru ne padajo v trajno svetobolje, ker bi to res ne bilo ničemur podobno.

V odlični pisateljski formi ste, vsako leto prepričate z vsaj enim svežim delom. Toda – tako kot drugi nominiranci, vsi ste že veterani tako rekoč – ne živite in ne bi mogli živeti samo od pisateljvanja. Očitno lahko tudi dobra literatura nastane kot »popoldanska obrt«, vendar, a si želite, da bi lahko bilo drugače?

Seveda me pogosto prevzame želja, da bi lahko bila doma in pisala. Ampak se kmalu zavem, da se moja kondicija ohranja prav s pestrostjo in da bi mi zmanjkalo zamisli, če bi se osamila. Delo na gimnaziji, kjer poučujem gledališke predmete, me bogati prav z raznolikostjo, kajti nikoli se nič ne ponavlja. Vsako leto pridejo novi otroci, ko se od ene generacije poslovim, vsako leto imam z dijaki dve premieri, zmeraj si izmislim kaj novega, to me samo poživlja. Ni pa pisanje moja popoldanska obrt, ampak bolj jutranja. Pišem pred službo in v prostih urah med poukom. Moja 'popoldanska obrt' so družinske obveznosti. Z najstniki ni prav nič manj dela kot z

majhnimi otroki, samo narava tega dela je drugačna. Trudim se biti prisotna in vzdrževati red.

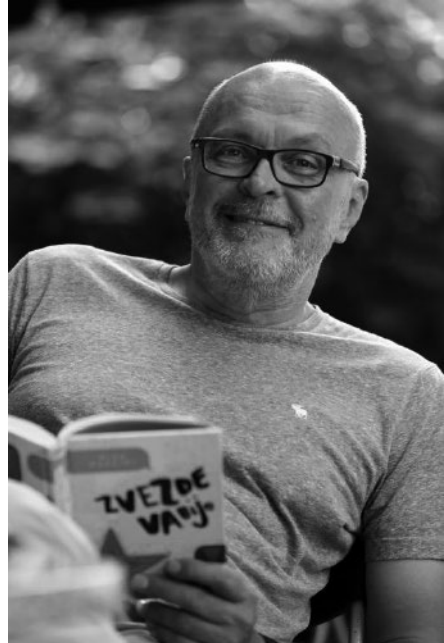
Urednike vseh nominiran del smo prosili za besedo o delih. Kakšne so pa vaše izkušnje z uredniki?

Brez dobrih urednikov zagotovo ne bi zdaj že tretjič odgovarjala na vprašanja ob nominaciji za večernico. Pisatelj brez urednika je kakor igralec brez režiserja. Morda bi se še dalo nekaj ustvariti, ampak slej ko prej bi se tak pisatelj ali igralec izrabil, začel bi se vrteti v krogu svojega pogleda, ki ga ni mogoče usmeriti nase od zunaj. Mojo večino so na začetku brusile urednice *Cicibana*. Takrat so bile to Slavica Remškar, Irena Matko Lukan in Alenka Veler. Vse tri so še zmeraj 'moje' urednice. Slavica pri *Cicibanu*, Irena in Alenka pri knjižnem programu Mladinske knjige. Vse tri znajo videti prav tisto, kar sama pri sebi spregledam ali nevede ponavljam. Pri Miš založbi je takšno izurjeno oko Gaja Kos, ki je tudi urednica nominirane romana. Vsem, ki sem jih naštela, neizmerno zaupam, in če katera izmed njih reče, da se mi nekaj ni posrečilo, bom morda za mnenje vprašala še drugo, zagotovo pa eno izmed njih, ne bom šla iskat manj strogega urednika k drugi založbi, raje bom dala vse od sebe, da bom tisto, kar se njim ne zdi dobro, izboljšala, popravila ali napisala na novo. Uredniki, ki jih moram pridružiti prej naštetim, so še Andrej Ilc in Nela Malečkar pri Mladinski knjigi ter v zadnjem letu Mateja Komel Snoj in Jerica Jerman z Založbe Družina, ki sta uredili moj roman *Bližina daljave*.

Petra Vidali

Večer, 19. september 2017

Miha Mazzini: »GREH JE BITI ODRASEL«

(Foto Robert Balen)

Ste knjigo Zvezde vabijo res pisali za sproščanje med zahtevnejšim snovanjem odraslega romana Otroštvo, za katerega ste lani prejeli kresnika za najboljši slovenski roman?

Intenzivno sem pisal roman *Otroštvo* dve leti in da sem ga lahko prebavil, sem ga moral razkosati na zgodbe. Vmes sem res pisal nekaj za sprostitev, eno od teh besedil je bilo *Zvezde vabijo*. Hotel sem doseči občutek poletne optimistične knjige, vsaj zame. Druga taka knjiga pa so bili *Zemljevidi tujih življenj*, ki je malo kriminalka. Ni sicer tako vesela knjiga, je pa še zmeraj nekje vmes, bliže žanru. Žanr pa seveda ni drugega kot struktura.

O mladinski književnosti kroži cela vrsta obupnih klišejev – o ohranjanju ali malikovanju otroka v sebi, o tem, ali se je lotiti na začetku kariere ali na

vrhuncu itd. Pri vas je bila odločitev za mladinsko pisanje zelo programska? Zvezde vabijo imajo zelo neromantičen začetek. Imel sem idejo za mladinski roman in sem ga napisal ter tudi poslal na natečaj Mladinske knjige že pred leti. Ni bil sprejet. Ko sem se odločil, da ga bom popravil, sem sklenil kreniti čisto od začetka. Na koncu ni ostalo nič razen prvega poglavja. Zgodba, junaki, vse je čisto drugo. Zvezde so bile kot odplačilo nekega dolga do sebe samega, pač na novo napisati in s tem končati delo, ki je bilo začeto. Tisto, kar smo začeli in ne končali, nas pač vedno žuli.

Ko pišeš o otroštvu, nikoli ne veš čisto dobro, kaj bo nastalo. Roman *Zvezde vabijo* pa ima res čvrsto strukturo.

Razmišljate o filmanju romana Zvezde vabijo, saj se bere kot snemalna knjiga? Strinjam se, nove generacije so totalno vizualne, zato je bil tekst namenoma tako zasnovan. Res so filmski prizori v knjigi namenoma. Ko razmišljam o liku, mi največ časa vzame, da najdem en sam stavek, da ga opišem. Stavek ni čisto običajen in lahko na koncu konča v tekstu ali pa tudi ne.

Babica je v romanu posebej zanimiv, večplasten lik, je knjižničarka in zbira pisala znanih pisateljev, nekoč tega ne bo mogoče več zbirati, ker pišemo na računalnike.

Ne spregledati, da ima ta babica tudi svoje življenje. V slovenski literaturi babice in mame po navadi nimajo svojega življenja. Tukaj ima partnerja in gresta na morje, vnukinjo pri dvanajstih pa pusti čez vikend samo doma. To je šok za Slovence. Zato sem to uravnotežil, lik je mehak in materinski, a življenjski.

Ko sem pisal scenarij za film *Sladke sanje* po svojem romanu *Kralj ropotajočih duhov*, so me mnogi ustavljali na cesti in mi očitali marsikaj, slabe kadre, napake v dialogu. To je bil prvi slovenski

film, ki ni imel lika dobre mame. To je bilo leta 2000, si predstavljate! Očitno sem načel glavni tabu v slovenski krščanski civilizaciji.

Vaši liki v romanu imajo zvečine težave s samopodobo, samozavestjo, pa naj bodo fitnes fani ali izolirani čudaki ...

Borilne športe treniram že dvajset let in v telovadnici opazujem mulce, ki imajo vsi iste frizure. To je neka fitnes subkultura, ki je ni nikjer v literaturi, pa je zelo številna. Fitnessi so odprti cele noči. V principu me je zanimal še bolj od glavne junakinje fant, ki se ne zna izražati drugače kot virtualno. A nočem razkriti preveč, naj berejo roman.

Na izbor tematike je gotovo vplivala poplava resničnosti šovov pri nas. Iskanije talentov vseeno vsebuje več vloška in kreativnosti kot kak Big Brother, kajne?

Pa saj smo jih imeli tudi v socializmu. Kaj pa je bil Veseli tobogan, če ne iskanje mladih talentov? A takrat je bila samo ena televizija. V angleškem tisku sem prebral resnično zgodbo o indijski družini, ki se preseli v Anglijo. Mož dela cele dneve, žena je sama doma ves dan in se na smrt dolgočasi. Hči je stara sedem let in je tudi ves dan v šoli. Žena iz dolgočasje odpre vse facebooke in instagrame, tvite ..., v bloku spozna še eno starejšo Indijko. Spoprijateljita se. Ženska najde na internetu virtualnega ljubimca itd. Sosedji odkrijejo raka na dojki, prijateljica jo neguje, pozdravi se. Nekega dne pa soseda izjavi, da je dobila raka zaradi sosedine hčerke, ker je poseobljeno zlo. Indijko začnejo vsi na facebooku, twitterju z internetnim ljubimcem vred prepričevati o tem in na koncu ubije svojo hčerko, ker je prepričana, da je reinkarnirani huduč. Šokantni del zgodbe je, da je Scotland Yard potreboval tri mesece, da je dobil od Facebooka in Googla podatke o vseh internetnih prijateljih. Ugotovili so, da

so vsi ti ljudje prihajali z istega računalnika, to pa je bil računalnik sosede. Tudi raka v resnici ni imela, ustvarila je vse prijatelje, da je sama sebi dokazala, kako lahko zlomi tisto žensko. Ko sem to prebral, sem našel snov za mladinski roman: pranje možganov.

To je torej fundament zgodbe – manipuliranje z elektronskimi sporočili, ki so zaprta v ločen svet, v katerem so možne lažne identitete, dogajajo se vdori v zasebnost ...?

Vsi smo nestabilni pri štirinajstih, pa saj to je definicija pubertete, da hormoni podivjajo. Če nenadoma vsa internetna družba okoli tebe pritisne nate, se lahko zgodi marsikaj nepredvidljivega. To je linč in dogajajo se grozne stvari. Vsakdo lahko odpre račun na facebooku in na nekoga javno pritiska. Tega bo vedno več.

Kakšna pa je percepcija vašega romana, vemo, da je s šolskim branjem večsih problem, posebej ko gre za tabujske teme današnjosti? Mladinska književnost za šolsko rabo je postala subverzivno polje. Spomnimo se težav učiteljic s Predinovim romanom Na zeleno vejo ali aktivistov za boljšo šolo z Janjo Vidmar in njeno Princesko z napako ...

Po Harryju Potterju se je meja med odraslo in mladinsko literaturo zbrisala. Brali so ga vsi. Meja ni zabrisana, ker bi literatura postala zahtevnejša, ampak zato, ker smo odrasli bolj infantilni. Danes je greh, če je kdo odrasel, zmeraj mora ohranjati otroka vsaj v sebi, če ne, ne vem kje.

Nekateri dejansko mislijo, da če bodo zavili otroka v vato, bo zadovoljen odrasel. Nikakor. Zmeraj je potrebna neka mera. Ne vidim potrebe, da otroci v prvem razredu poslušajo o prostituciji, narkomaniji. Nekoč je bil prehod iz otroštva v odraslost pri sedmih letih, kasneje se je dvignil na dvanajst, trinajst. Zakaj?

Ker so takrat otroci osvojili skrivnost odraslih, to je branje in pisanje. Danes z internetom je meja izginila. Na spletu je vse in tudi šestletnik lahko tam najde prav vse, tudi pornografijo in samomore in droge. Internet je povzročil, da ni več tabu tem. Sam sem tukaj zelo staromodni in mislim, da otroci potrebujejo določene tabu teme. V puberteti je seveda treba govoriti o drogi, istospolnih ... Še zmeraj pa sem za doziranje tem glede na odraslost. Danes ni več skrivnosti odraslih.

Danes je šlo vse v skrajnost. Toliko droge in obupa v mladinski književnosti pa tudi ne potrebujemo. Izide dva tisoč mladinskih knjig letno pri nas in očitno je treba danes v dobi škandalov vzbujati pozornost.

Druga zgodba pa so šole in priporočilni sezname ali maturitetni katalogi, v katerih se nekateri avtorji ponavljajo. Otroci zgodaj berejo Harryja Potterja, učiteljice pa ne in ga ne smejo recimo izbrati za domače branje. Kak je vaš odnos do literature v šolskih programih? Del življenja sem bil svobodnjak in za preživetje sem pisal računalniške priročnike. V dvajsetih letih – od prvega do zadnjega – je najbolj neverjetno to, da sem za prvega porabil največ časa, da sem iskal informacije. Na stotine knjig je bilo treba prebrati, muka je bila. V zadnjih dveh desetletjih se je z internetom zgodilo, da sem ogromno časa porabil, da sem izločil informacije, ki jih je bilo preveč. Isto velja danes za literaturo. Neka selekcija mora biti. Največji priporočilni seznam za branje danes je facebook, torej ljudje pogledajo, kaj jim priporočajo prijatelji, kar pomeni, da ni več centralne avtoritete.

Med slovenskimi literati ste največji strokovnjak za računalništvo. Kako pa ocenjujete poskuse mladinskih pisateljev pred leti, ki so začeli posnemati

računalniški jezik, uporabljati emotivne, esemesne v tekstu? Vi tega niste mešali z literaturo.

Še nekaj se je pojavilo z internetom – kolektivno pisanje, a na kratek rok. Feri Lainšček je to poskusil s kolegi. Iz tega ni bilo nič. Ko vzamem v roke roman enega človeka, vstopim v njegov mentalni svet. Gre za izmenjavo duševnih stanj. Če hočem videti kolektivna duševna stanja, si ogledam hollywoodski film. Če pa hočem enemu človeku v glavo, vzamem njegov roman.

Trenutno je moderno, da umetna inteligenca piše knjige, a problem je, ker so človeški možgani narejeni tako, da balansirajo med kratkoročno in dolgoročno pozornostjo. Če obvladate le kratkoročno, pristanete na ravni kretena ali popolnega potrošnika. Dolgoročna in širša pozornost pa pomeni širšo sliko. To je problem časopisov. Dnevniki so včasih služili kratkoročni pozornosti, tedniki pa celotni širši sliki. Zato v ZDA dobri tedniki ne propadajo pa tudi v Nemčiji ne. Dnevniki pa imajo povsod problem. Starejše generacije bodo umrle in pritek novic bo edino še internet.

V življenju dobivamo lahko tvit na tvit, a če strežemo samo kratkoročni, ožji pozornosti, se pojavi občutek nezadovoljstva, pademo lahko tudi v depresijo. Zato je treba to v življenju zbalansirati. Če ste cele dneve na tviterju, ne naredite boljše stvari za svoje možgane, kot da se vsaj enkrat na teden zaklenete, vse ugasnete in s knjigo trenirate svojo dolgoročno pozornost. Roman je še vedno najboljše doslej izmišljeno orodje za treniranje možganov. Zato je neumno v to orodje vsiljevati neke esemesne, to je izključujoče. Naši možgani potrebujejo knjigo, lahko pa greš tudi za nekaj ur na vrt.

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, 19. september 2017

Bina Štampe Žmavc: »METAFORA KOT OČARLJIVA ENAČBA«

(Foto Igor Napast)

Zmeraj, ko kaj izdate, ste nominirani, leta 2009 pa ste bili dobitnica Večerove nagrade za pravljico knjigo Cesar in roža. Pri zadnji pesniški zbirki za otroke Čarimatika ste naredili znanstveno-poetični eksperiment in matematika je zaživela v čarobnem poetičnem jeziku. Številke ste počlovečili in so – osamljene, zaljubljene, zabavne ... Čas vas je od nekdaj vznemirjal – od vaših Ur kralja Mina, kjer je vsevladar, do Muca Mehkošapka, kjer je absolutist. Kako ste prišli do Čarimatike? Kaj je s tem vašim stikom z naravoslovnimi znanostmi?

Ljubezen do znanosti je morda zgolj usedlina, potencialni humus ustvarjalnosti. Ne pa nujno vzrok, da se je v poezijo prištevilčkala Čarimatika. Ne-ka čudno čarobna analogija povezuje

besede in števila. Povsod rešujemo neznanke. Skozi optiko domišljije se zdi metafora nekakšna očarljiva enačba. In če je poezija vesolje v orehovi lupini, je v njem tudi prostor za čarobnost števil. Za domišljijo, za kar prav gotovo gre v *Čarimatiki*. Vse skupaj začinjeno z blago humornostjo skozi kukalo distance, ki ničesar ne jemlje prereno – pa naj gre za deveto lepoto jamice v bradi ali čaromate čarovnic, šesterovprego cesarja ali nično mičnost ničle.

Števila so me vseskozi vznemirjala. Matematika mi je zelo blizu, ker je zelo abstraktna in najbližje glasbi, umetnosti. Imela sem profesorja matematike na gimnaziji, ki je bil zelo poseben, oboževal je poezijo. Bil je mlad doktor matematike, strah in trepet, a zaljubljen kot jaz v Jesenina. Že tedaj sem pisala poezijo in to je bila moja boniteta. Zmeraj nam je govoril, da naj se vsak dan naučimo na pamet vsaj eno pesem, če hočemo ostriti svoj spomin. Nekoč je sošolec dejal 'Bina pa zna cel Sonetni venec na pamet'; seveda sem ga morala zrecitirati v celoti, in to pri uri matematike.

Že v osnovni šoli so me zanimali naravoslovni predmeti. Bil je čas, ko sem sanjala, da bom Marie Curie, eksperimentirala sem pri kemijskem krožku. Še danes eksperimentiram, celo v kuhinji. Ne zanimajo me običajne reči. Zgodaj sem se poglobljala v življenje zakoncev Curie in odkrila sem Sofijo Kovaljevsko, prvo matematičarko, ki je bila sprejeta na nemško univerzo kot ženska. Bila je znanka Dostojevskega, zelo zanimivo usodo je imela. Očarala me je. Tudi njen mož je bil matematik.

Vse to stoji za mojo *Čarimatiko*. Magija števil me je od nekdaj vznemirjala.

Numerologija in new age vas ne zanimata?

Joj, nikakor. Ne prenesem new agea. Je nekaj najbolj butastega na tem svetu. Težko si predstavljam Thomasa Manna,

ki piše *Čarobno goro* in si mantra, da je glavno misliti pozitivno.

Tudi mitologija stoji za Čarimatiko?

Poglobljala sem se v mitologijo in zgodovino in odkrila, kako so bila števila ustvarjalna. Mehanska ura je prednica računalnikov. Števila sem najprej videla na odru, videla sem gibanje in kako se počasi polni orkester. Nič naključnega ni v tej poeziji, imam slovnični sklon, ki ga uporabim pri Šestici, pa vse do mitoloških podstati. Začela sem z Ena, ki je 'ena sama in zapuščena', tako kot jaz. 'Naj se sama s seboj enkrat pomnožim, naj sama s seboj se z ena delim ...' Dodajala sem in samo se mi je odpiralo, res se je izkazalo, kako sta ustvarjalnost in matematika povezani.

Ure kralja Mina so še zmeraj vaša vrhunska klasika in so tesno povezane s Čarimatiko?

Veste, da pišem nadaljevanje Kralja Mina? Zelo radikaliziram prvotno temo. Nehote je nastala povezava med obema knjigama. V družini imamo urarstvo, moj stric je bil urar. Bil je avanturist, maratonec, odšel je v Buenos Aires in tam ostal. Bil je lep kot Clark Gable. Rasla sem med urami. Ure so bile povsod pri nas doma in nenehno sem občudovala to mehaniko, števila. Zgodaj sem poznala na uro in spomnim se, kako sem ure in ure gledala števila, kukavico in časovne intervale.

Na koncu zbirke Čarimatika je Pesem za neskončnost in sedem čarovnic, ki je pravcati filozofski esej o današnjem svetu. Takole pravite: »Ta nova doba je segla čez mejo čarobnega roba ... nič čudnega torej, da vsak dan bolj jezen postaja ta svet ena sama bolezen.« Končate s sijajno ilustratorkino zloženko. Razkošna izdaja.

Krasno sva sodelovali z ilustratorko Andrejo Peklar, ki mi je priznala, kako

je uživala v knjigi. Imeli sva sijajno urednico Mileno Pivec, naš trojček je bil res izjemen.

Pesem za neskončnost je logično nadaljevanje, od končne Ničle prideš do ničā in neskončnosti, ki je ležeča osmica. Tudi čarovnice v pesmi so bistvene, ni jim lahko danes. Saj so tudi vsi veliki čarovniki izginili.

Danes živimo v drugačnem svetu, ljudje skorajda ne znajo več niti računati. Sama se še vedno igram s števili, včasih, ko ne morem spati, se igram s števili, namesto da bi štela ovce. Števila so čarovnija, dobesedno. Mogoče sem hotela tudi prestopiti mejo, da je matematika bavnjav. Vse je odvisno od profesorjev, če ne znajo te čarobnosti vsaditi učencem, se je bojijo. Če pa privzgojijo odprtost za čarobnost števil, tudi matematika postane čarobna. Če se priskuti s strašljivostjo, bo odpor večen.

Forma pesmi je raznolika, vmes so tudi soneti, vaša priljubljena pesniška oblika v odrasli poeziji.

Ah, s soneti sem imela pri odrasli poeziji take težave zaradi nekaterih pesniških kolegov. A to je danes balast zame.

Nazadnje, pred leti, ste mi rekli, da imate pol romana že napisanega v predalu. Kako je s tem?
Še čaka.

Ste disciplinirana avtorica?

Zelo. Ko delam, delam, nič me ne premakne. Ta čas pišem zelo radikalno, zelo drugačno odraslo zbirko poezije, ki je skorajda proza. To so izjemno težke, angažirane pesmi. Včasih sem se počutila kot Tomaž Šalamun, ki je nekoč dejal, da je pesnjenje smrtno nevarno. Hkrati pa zdaj pišem še en dramski tekst in še ena otroška zbirka nastaja, zelo drugačna. To je tako, kot bi ti iz glave rasli štirje rogovi. Vse imam v zvezkih, beležkah in v računalnik prepisujem, šele ko je

vse do kraja izdelano. Ko ga vklopim, me zablokira. Moja ustvarjalnost pred ekranom zamre. Stik papirja in pisala je zame ključen. Prihaja do velike spremembe, saj ljudje, ki pišejo na računalnik, pišejo bistveno drugače od tistih, ki ne. Tudi literatura je drugačna.

Kak pa je vaš odnos do vaših starih pesmi?

Včasih je distanca že taka, da se mi zdi, da jih nisem jaz napisala. Včasih me stare pesmi prijetno presenetijo. Ne sramujem se jih. Koliko knjig danes izide, več ljudi jih piše, kot jih bere. Groza me je. Problem postaja, da bralcev sčasoma ne bo več. In smo spet pri času, za branje potrebuješ čas, ljudje pa danes časa ne dajo.

Kot v Cesarju in roži imate tudi v Čarimatiki princese in kralje pa kraljice. Posebni so v današnjem svetu, ki ni nič kaj kraljevski, realnost obvladujejo lažne princese ... Pred leti ste mi dejali, da »vsaka silikonska pokazalica in popevačica hoče biti že princesa« ... Aristokracija je stanje duha, pravite?

Če si nekdo lasti naslov kralja ali kraljice, pomeni, da si mora ta naslov globoko zaslužiti z vsem, kar je. Da krono nosi upravičeno kot kak kralj Artur, da vedno išče gral, ne le zase, ampak za tiste, za katere je odgovoren. Tega današnji svet ne pozna več. Poglejmo naše poflaste politike, vsi si dajejo krono na glavo, a te krone si nihče ne zasluži. Postaja grozljivo in vsi bi samo nekaj bili, za to pa ne bi ničesar storili. Kot da nam je vse kar dano. V eni moji še neobjavljeni pravljici pišem, kako postaneš princeska. Deklica vpraša mamico, kako bi postala princeska. Ko prideta do krone, ji mama reče: 'Ampak veš, ta krona je včasih težka.' Vsaka ta zadnja glumačica, ko rodi otroka, govori o mali princeski, princu. Nedopustno je to, kaj pa so drugi otročički, begunčki, prestradani mali Afričani?

Zame so to pravi principi in princeske, ne tisti, ki se rodijo v potrošništvo.

Sama imam sina baletnika in vem, kako garanje je to. Potem pa poslušam mamic, ki sanjajo o baletkah-princeskah.

Imeli ste v celjskem Pionirskem domu prvo sodobno pionirsko postmoderno gledališče v Celju, scenograf in kostumograf je bil akademski slikar Franc Purg. Kakšno se vam zdi današnje gledališče?

Danes imamo v teatru same kompilacije in onanacije režiserjev. Besedo izrinjajo iz gledališča. Naredili smo prvi rock muzikal Rockereta. Izšla je kaseta, Vlado Kreslin in Andrej Pompe sta sodelovala. Imeli smo premiero celo v Zagrebu, bili otvoritvena predstava na otroškem festivalu v Šibeniku, in to tisto leto, ko je bil Janez Drnovšek predsednik Jugoslavije in je festival tedaj tudi otvoril. Bil je celo neposreden prenos po televiziji. Bila je najboljša predstava na festivalu. Sceno in neverjetne, vesoljske kostume je naredil Franc Purg. Financirali pa smo se tako, da smo snemali reklame za barvice Aero. Bili smo v Plesnem teatru Goge Stefanovič Erjavec, nori entuziasti pred časom.

Glede odnosa med mladinsko in odraslo književnostjo se je marsikaj danes zakompliciralo. Kot bi bili otroci zrelejši, starejši pa bolj otročji?

Danes nas dveletni mulc prekosi na računalniku, mobilcu. Otroci danes so resnično zrelejši in tega se pri pisanju zavedam. Ne bojim se, da bi jih stvarnost skvarila. Ko hodim po šolah, sem vedno znova osupla, kakšna vprašanja mi postavljajo.

Ste brali sonominirance letos? Bili ste v žiriji večernice pred leti, spomnim se, kako ste vse svoje kolege brali. Ste komparativistka po stroki, to se pozna ...

Morda pa se res pozna, da smo poslušali Dušana Pirjevca. Ne le, da berem svoje kolege, tudi kupujem njihove knjige. Pravkar sem kupila *Molitvice* Petra Svetine nečaku za darilo. Tudi Nataša Konc Lorenzutti me je navdušila. Ne moreš pisati, če nikogar in nič ne poznaš. Izziv je brati druge avtorje in kopati po sebi. Vsak avtor odpre eno okence, malo veselje in nekaj pronikne vate. Nekoč lahko iz tega zraste celo drevo.

Zmeraj ste zmagovali v glavnem na anonimnih natečajih, dolga leta niste dobili nobene nagrade, potem se je le odprlo – desetnica, večernica ...

Najbolj vesela sem bila poljske nagrade Janusza Korczaka za *Muca Mehkošapka*. Vem, da nikoli ne bom dobila nobene velike nacionalne nagrade.

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, 19. september 2017

JUBILEJI

OB 80-LETNICI POLONCE KOVAČ

Marjana Kobe

ROJENA PRIPOVEDOVALKA¹

Polonca Kovač je rojena pripovedovalka. Svoje zgodbe pripoveduje tako živo, da pri priči vzpostavi doživljajski stik z bralci. Le od kod se je vzela? Kar zdi se, da iz svetov, ki jih je bralcem predstavila s svojevrstno knjigo *Od kod so se vzele pravljice*. V njej pa z domiselnimi uvodnimi komentarji pospremila svoj izbor pravljčnih pripovedi, ljudskih in umetnih, ter znamenitih pravljčarjev iz svetovne pravljčne zakladnice. Iz iste zakladnice izhaja tudi večina njenih prevodov, naj so to kratke sodobne pravljice za slovenske slikaniške izdaje ali obsežne *Grimmove pravljice*, ki so v dveh zajetnih knjigah na Slovenskem prvič v celoti zaživele v njenem prevodu.

Široka odprtost Polonce Kovač vsakršnim pravljčnim vzorcem se kaže kot eno od poglavitnih izhodišč njene ustvarjalne naravnosti. V njenem estetsko suverenum pisateljskem opusu prevladujejo prav iracionalno intonirana besedila: naj gre za prozne pripovedi, igre, scenarije za TV-otroški igrani program, za dramatizacije lastnih in tujih proznih pripovedi; pa tudi za njene literarno poučne tekste, kot bi se s to zasilno oznako dalo zaobjeti vso raznolikost besedil, kot so npr. *Vesoljsko jajce ali $1 + 1 = 5$* , *Zelišča male čarovnice*, *Ptičje leto*, *Grajski vrt, za vse odprt* idr. Tu so njena »pravljčna potepanja« po slovenskih mestih (zbirka *Hrabroslav preplašeni*) in slovenskih pokrajinah (zbirka *Ena medvedja*), ko pisateljica genius loci vsakega izbranega mesta oz. izbrane pokrajine prečara v sodobno pravljico. Ali pa se poda *S pravljico na izlet*: s svojo, seveda!

Dosti manjši delež imajo v dosedanjem opusu pisateljice resničnostna besedila, realistične prozne pripovedi. Pa se izkaže, da se celo v docela realistično zasnovani zgodbi *Kaja in njena družina* pojavijo drobci iracionalnega: kot zaupna komunikacija male Kaje s poldragim kamnom, ki punčki pomaga prek psihične stiske ob ločitvi staršev – in kot rezonerska drža zelenega zajca, Kajine v pripovedi oživljene igrače.

O oživljenih igračah in posebljenih predmetih zna Polonca Kovač še kako živo pripovedovati: predvsem v svojih, na sodoben pravljčni način zasukanih zgodbah. Tako zanje kakor tudi za vsa njena preostala že omenjena zvrstno oz. oblikovno raznolika besedila z iracionalnimi prvini pa je pomenljivo dejstvo, da se v njih dogajanje na imaginarni ravni dosledno odvija pred ozadjem resničnega sodobnega sveta – ali pa celo kar sredi realnega življenja sodobnih ljudi.

¹ Besedilo je nastalo kot spremna beseda za knjigo Polonce Kovač *Kaj se komu sanja. Izbrane zgodbe*, ki jo je založba Mladinska knjiga izdala ob avtoričini 80-letnici.

Ta pisateljski postopek, ki ustvarja dvoplastnost dogajanja v enem/istem svetu, pride še posebej do izraza v treh značilnih vzorcih iracionalne proze Polonce Kovač: v pripovedih o oživljenih igračah in poosebljenih predmetih, v zgodbah o poosebljenih živalih in v besedilih, v katerih nastopajo znani liki iz ljudskega pravljичnega izročila, ki pa jih pisateljica demitizira oz. posodobí.

Če na tem mestu opozorimo samo na nekatere najizrazitejše zglede teh treh sodobnih pravljичnih vzorcev, se dvoplastna struktura razvidno udejanja v zbirki zgodb *Kaj se komu sanja*, saj se imaginarno dogajanje sanjajočih igrač in poosebljenih predmetov iz otroške sobe fantka Petra odvija pred povsem realnim ozadjem običajnega vsakdanjika otroškega literarnega lika. Učinkovito prepletanje obeh plasti dogajanja – realne in imaginarne – uvede v pripoved *Jakec in stric hladilnik* domači hladilnik, ko poosebljen nenadejano vstopi v realni svet fantka Jakca. V zbirki zgodb *Zverinice z Večne poti* se imaginarna plast prigod poosebljenih živali odvija v povsem realnem dogajalnem prostoru ljubljanskega živalskega vrta in v nenehnem soočanju poosebljenih živali v kletkah z realnim svetom človeških obiskovalcev. Poosebljeni pasji mladiči iz košare jazbečarske mamice si svoje prihodnje človeške gospodarje izbirajo sredi sodobnega realnega urbanega okolja (*Pet kužkov išče pravega*). Preplet obeh plasti dogajanja je razviden v pripovedi o poosebljenem kužku Pafiju, ki svoj novi dom najde na realni sodobni kmetiji (*Težave in sporočila psička Pafija*). Realno življenje ljudi poteka v ozadju sodobne pravljичne pripovedi o zadnjih palčkih na Slovenskem, ki jim pisateljica njihovo žitje in bitje umesti v realno preverljiv dogajalni prostor: na zaresen Smovski grič na Gorenjskem (*Palčki na Smovskem Griču*).

V orisanih – in tudi drugih – zgledih vseh treh pravljичnih vzorcev se na irealni/imaginarni ravni dogajanja uveljavlja zorni kot glavnih literarnih likov. Ta zorni kot, ta specifična perspektiva pa ustvarja dinamične odnose tako med literarnimi liki kakor tudi v njihovih soočanjih z realnim svetom ljudi: vsakršni tovrstni zapleti in razpleti, vsakršne nenavadne situacije ter nenadejani in presenetljivi obrati pa sprožajo v zgodbah nenehne zabavne in humorne učinke.

Z vedrino in s specifičnimi odenki humorja, ki speljujejo pripovedim bližnjico do doživljajskega sveta otroških bralcev, se ujame blaga ironija; kot podton, večasih že kar kot podtekst: ob njej pa se muza življenjsko izkušeno odraslo bralstvo. Dvojni naslovnik – otrok in odrasli bralec – ter preplet vedrine, humorja in blage ironije so značilnosti vseh iracionalno naravnanih pripovedi Polonce Kovač. V njih pisateljica univerzalne medčloveške odnose poznavalsko preslikava v svetove oživljenih igrač in poosebljenih predmetov, poosebljenih živali in demitiziranih bitij iz ljudskega pravljичnega izročila. Nekatere pogloblitve prvine orisanih treh pripovednih vzorcev razbiramo tudi v t. i. literarno poučnih besedilih. V njih npr. srečujemo že znane kategorije literarnih likov, kot so poosebljene živali, demitizirani in posodobljeni palčki, škrti, čarovnice, vile, duhovi, povodni možje; mednje zaide tudi kakšno poosebljeno bitje iz vesolja – vzporednica živalci, ki je padla z Lune (*Palčki na Smovskem griču*), je vesoljska putka Modra kokoška: pisateljica ji je zaradi njenega širokega zunajzemeljskega zornega kota namenila pomenljivo, če že ne kar osrednjo funkcijo informatorke v besedilu *Vesoljsko jajce ali $1 + 1 = 5$* .

Vedrino, specifični humor in blaga ironija se kot značilne slogovne prvine udejanjajo tudi v »polfikcionalnih« besedilih pisateljice. V teh pravljično oblikovanih ali vsaj pravljično uokvirjenih tekstih zna Polonca Kovač mojstrsko posredovati bralcu najraznovrstnejše informacije: naj besedila tematizirajo disleksijo, razlagajo

tujke, naj otroškega bralca uvajajo v svet miselnih vzorcev in ključnih besed, ga popeljejo po sodobnem mestu – ali pa mu predstavijo pestrost in posebnosti bodisi ptičjega sveta bodisi zdravnih zelišč ali gorskega rastlinstva.

S korpusom literarno poučnih besedil je Polonca Kovač tematsko in oblikovno inovativno prevetrila polje literariziranega poučnega spisja za mladino na Slovenskem. In se spet potrdila kot rojena pripovedovalka: s svojimi neprisiljenimi in nevsiljivimi nagovori/ogovori bralca vzpostavlja z njim živ stik in tako še intenzivira njegovo doživljanje teksta ter sprejemanje poučnega sporočila. Nove strukture in teme izumlja pisateljica tudi v svojih realističnih/ resničnostnih pripovedih, ko v njih upoveduje žitje in bitje otrok in mladostnikov v sodobnem urbanem okolju. Realne otroške literarne like iz istega okolja srečamo sicer tudi v pravljico/iracionalno naravnanih besedilih; med njimi posebej izstopata fantka Peter (*Kaj se komu sanja*) in Jakec (*Jakec in stric hladilnik*): pisateljica ju psihološko prepričljivo izrisuje v njuni zgodnji predšolski starosti, se pravi v obdobju, ko sta otrokom realnost in irealnost še dve enakovredni resničnosti in je v njihovi igri »vse mogoče« – torej je z vidika obeh otroških literarnih likov mogoče tudi to, da Petrove igrače oživijo in zmorejo sanjati kot ljudje – in da poosebljeni hladilnik iz domače kuhinje lahko postane zanesljiva otroška varuška.

Otroke od vrtčevske starosti navzgor, še posebej pa sodobne zgodnejše najstnike, zna pisateljica z veliko empatijo portretirati v njihovem bolj ali manj brezskrbnem predšolskem, šolskem, obšolskem in počitniškem vsakdanjiku; pa tudi v trenutkih osebnostnih stisk, intimnih tesnob in bolečih spoznanj na poti zorenja in odraščanja. V upovedovanju vsakršnih aktualnih tem se pisateljica ne odpoveduje svojemu specifičnemu humornemu slogu, saj vedrina in življenjski optimizem, ki sta tako značilna za osebnost in ustvarjalno držo Polonce Kovač, uokvirjata tudi zglede njene realistične pripovedne proze.

To še zlasti velja za pripovedi o nabriti, radoživi in razposajeni fantovski družini sošolcev, ki jim je vsem ime Andrej (*Andrejev ni nikoli preveč*); s tematsko vzporednico z deklinškimi literarnimi liki (*Urške so brez napake*) je pisateljica ustvarila tandem dveh sorodno strukturiranih besedil, saj je z veliko mero ustvarjalne inovativnosti oba teksta oblikovala kot zaključena ciklusa kratkih zgodb/ poglavij, ki jih obetavno napovedujejo duhoviti podnaslovi; obenem pa vsako poglavje ohranja samostojnost celovite bralne enote, ki jo nadgrajuje razvidna sporočilna poanta. Novum v sodobni slovenski realistični mladinski prozi je zbirka zgodb Špelce: tako strukturno kot tematsko, saj pisateljica prigode treh deklic različnih generacij domiselno razpleta pred zgodovinskim ozadjem treh različnih državnih ureditev, v katerih se je znašlo njihovo rodno mesto. Tako bralec zaznava v pripovedi utrip vsakokratnega dogajalnega časa v Ljubljani, med drugim odsev strahot in človeških stisk tako prve kot druge svetovne vojne; pa tudi socialni, kulturni in znanstveni utrip v teh treh obdobjih v Ljubljani in v širšem mednarodnem prostoru. Na takó strukturiranem ozadju treh različnih dogajalnih časov v Ljubljani kot istem dogajalnem prostoru so pisateljici še posebej uspeli psihološko pretanjeni zarisi osebnostne ranljivosti in socialne občutljivosti vseh treh deklinških literarnih likov.

Z empatijo do mlajšega otroka – osemletne Kaje – se pisateljica spoprime z aktualno problematiko ločitve staršev. Isti problem se pojavi že v zgodbah o Urških – in tudi v eni od zgodb v zbirki Špelce, toda obakrat bolj kot motivni drobci; Kajino zgodbo pa ta tema obvladuje v celoti: in pisateljica ji je kos s tolikšno ustvarjalno

senzibilnostjo, da je pripoved *Kaja in njena družina* upravičeno prejela nagrado večernica kot najboljša slovenska mladinska knjiga leta.

Zanimiva posebnost, ki slikovito obarva pisateljski zemljevid Polonce Kovač, so »selitve« nekaterih izrazitih literarnih likov oz. tem. Tako se tema o fantičku Jakcu in posebljenem hladilniku Lojzu razširi v pripovedi *Deževen dan je krasen dan* in *Stric hladilnik, boben sreče in kanarček*; literarna lika Jakca in njegove sestrice Nikice pa se epizodno pojavita še v besedilu *Zelišča male čarovnice*. Posebne vrste »selitev« doživljata krokodila Vladimir in Mojmir, saj se posebljeni živali s celotno svojo zgodbo iz zbirke *Zverinice z Večne poti* »preselita« v literarno poučno besedilo *Vesoljsko jajce ali $1 + 1 = 5$* kot njegovo začetno poglavje; Mojmir gostuje še v slikanici *O krokodilih, putkah in miselnih igrah*, kjer nastopata tudi Mufko in Cufko, tokrat kot dvojčka iz vesoljskega jajca vesoljske putke Modre kokoške. Zeleni zajec, ki ima očitno pomemben status med igrači male Kaje (*Kaja in njena družina*), se kot tovariš pri igri pojavi tudi v rokah Jakčeve sestrice Nikice (*Stric hladilnik, boben sreče in kanarček*); iz globin svoje omare pa zelenega zajca, to svojo tolažilno igračo v otroštvu, izbrska celo jokajoča najstnica Urška P. (*Urške so brez napake*), ko ji gre vse narobe. Zeliščarka mala čarovnica Lenčka (*Zelišča male čarovnice*) kar dvakrat obišče pravljjično družčino v tekstu *Gorski vrt, za vse odprt* – in povabljen je tudi na zaključno predzimbško veselico.

Tudi v igrah Polonce Kovač je opaziti prenose nekaterih tem oz. izrazitih literarnih likov: tako se petletni Jakec s svojo hladilniško zgodbo vred udejanja v istoimenski lutkovni igri. Sicer pa njene igre najpogosteje tematizirajo pravljjični živalski svet, npr. v lutkovni igri *Vrtec pri stari koči*. Uveljavlja se značilni humorni slog, še posebej v duhovito tematsko zaokroženem ciklusu iger *Kaj mora sova opraviti spomladi*, *Kaj mora sova opraviti poleti*, *Kaj mora sova opraviti jeseni* in *Kaj mora sova opraviti pozimi*.

Posebno mesto med dialoškimi teksti ima okrog osemdeset (realiziranih) scenarijev za otroški igrani program v TV-oddaji *Živ Žav* na slovenski nacionalni televiziji; tematski moto serije »jaz pa nekaj vem, jaz pa nekaj znam« je pisateljica s poslušom za starost otroških gledalcev uprizarjala prek igre med stalnima nastopajočima: med ne čisto realno deklico Martino, ki se zdi kot posodobljena Mojca Pokrajculja, saj prebiva v velikem loncu – in slamnatim ptičjim Strašilom, ki postopoma postaja Dečko. Njuno humorno naravnano odkrivanje ožjega človeškega in geografsko širšega sveta se odvija v iskrivih in živih dialogih, ki so značilni za celoten igrski sklop pisateljice.

Polonca Kovač je povsem samosvoja besedna ustvarjalka. Kar še posebej razodevajo tako njena realistična besedila kakor tudi izvirne različice sodobnih pravljjičnih vzorcev: z njimi je inovativno razširila polje sodobne slovenske iracionalne proze. Za njena literarno poučna besedila bi veljalo, da je z njimi postavila nove standarde za tovrstno spisje za mladino. Na vseh svojih pisateljskih ravneh pa Polonca Kovač dokazuje, da je rojena pripovedovalka. Ena naših najboljših.

IBBY NOVICE

25 LET SLOVENSKE SEKCIJE IBBY

Slovenska sekcija IBBY, ena od 75 nacionalnih sekcij Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY), si že četrto stoletja prizadeva »graditi mostove med knjigami in otroki«, sodeluje z vsemi dejavniki na področju mladinske književnosti in branja v slovenskem prostoru in promovira vrhunske slovenske mladinske knjige in njihove ustvarjalce v mednarodnem prostoru (s kandidaturami za mednarodne nagrade, s sodelovanjem na kongresih idr.) Ob pregledu njenega delovanja se je nabralo veliko imen, naslovov in krajev po svetu; morda preveč za prispevek, toda uspešnost Sekcije je odvisna prav od ljudi, njihove ustvarjalnosti in strokovnega sodelovanja, doma in po svetu. Ob tej priložnosti se vsem prisrčno zahvaljujemo za podporo in pripadnost; za vse to se priporočamo tudi v prihodnje.

Slovensko sekcijo IBBY financirajo člani s članarinami in Javna agencija za knjigo RS.

1 Povzetek zgodovine in predstavitev ciljev

Slovenska sekcija IBBY je združenje slovenskih avtorjev (književnih in likovnih ustvarjalcev ter prevajalcev) mladinske

književnosti in njihovih stanovskih združenj, strokovnjakov s področja mladinske književnosti, založnikov, knjižnic, knjižničarjev in vseh drugih, ki književnost posredujejo mladim.

Ustanovljena je bila 15. aprila 1992 pri Knjižnici Otona Župančiča, v enoti Pionirska knjižnica, Ljubljana. Njeni ustanovni člani so bili poleg Knjižnice Otona Župančiča oz. Pionirske knjižnice posamezniki in kolektivni člani s področja mladinske književnosti in branja. V članstvo Mednarodne zveze za mladinsko književnost IBBY je bila sprejeta 7. septembra 1992 na kongresu IBBY v Berlinu kot ena od 75 nacionalnih sekcij. Na naslednjem kongresu (v Sevilli leta 1994) je Tanja Pogačar, pobudnica njene ustanovitve, Slovensko sekcijo prvič z referatom predstavila IBBY javnosti; bila je tudi njena prva in dolgoletna predsednica (1992–2004).¹

Šele s samostojnostjo je Slovenija dobila priložnost in pravico, da ustanovi nacionalno sekcijo, toda Slovenci smo bili že v okviru Jugoslovanske sekcije IBBY opazno prisotni in aktivni. Zorka Peršič, tedanja direktorica založbe Mladinska knjiga v Ljubljani, je bila v letih 1966–1970 predsednica Mednarodne zveze za mladinsko književnost. V Ljubljani je bil leta 1966 organiziran

¹ Tanja Pogačar je častna članica Slovenske sekcije IBBY; še vedno pozorno ter spodbudno spremlja njeno delovanje, za kar se ji iskreno zahvaljujemo.

10. mednarodni kongres IBBY in prav na njem so 2. april – rojstni dan Hansa Christiana Andersena proglasili za mednarodni dan knjig za otroke. 2. april v Sloveniji praznujemo vse od leta 1967; leta 1968 je mednarodno poslanico ob prazniku napisal pisatelj France Bevk, leta 1970 pa pisateljica Ela Peroci, ki je bila za svoje delo dvakrat uvrščena na IBBY častno listo, leta 1958 za knjigo *Majhno kot mezinec* in leta 1966 za knjigo *Za lahko noč*. Pisateljica Ela Peroci in ilustratorica Lidija Osterc sta leta 1970 prejeli »visoko priznanje« za celotno ustvarjalno delo.

5. junija 2009 se je Sekcija ustanovila kot društvo, sedež ima v Mestni knjižnici Ljubljana.² Sekcija ves čas strokovno tesno sodeluje z MKL, Pionirsko – centrom za mladinsko književnost in knjižničarstvo, kjer ima tudi svoj arhiv, ter z revijo *Otrok in knjiga* pri Mariborski knjižnici, v kateri ima svojo stalno rubriko »IBBY novice«.

Oba loga je oblikoval akademski slikar Matjaž Schmidt (1948–2010), ki je bil več let tudi član izvršnega odbora Slovenske sekcije IBBY.

Ob svoji 25-letnici Slovenska sekcija IBBY združuje 15 kolektivnih in 50 individualnih članov. Sekcija ima naslednje organe: občni zbor, izvršni odbor, nadzorni odbor in predsednico. Sedanji člani izvršnega odbora so: dr. Dragica Haramija, Andrej Ilc, mag. Tilka Jamnik (predsednica), dr. Tina Bilban, Irena Miš Svöljšak, Kaja Bucik Vavpetič, Marija

Prelog, dr. Igor Saksida in Zarika Snoj Verbovšek. Članice nadzornega odbora so: dr. Gaja Kos, Manca Perko in mag. Darinka Kozinc. Vsi so bili izvoljeni na občnem zboru 10. marca 2016.

Naši predstavniki pa so tudi člani mednarodnih organov IBBY: Vasja Cerar je bil član izvršnega odbora v letih 2000–2002; člani mednarodne žirije za Andersenovo nagrado so bili Matjaž Schmidt (1998 in 2000), Vasja Cerar (2006), dr. Darja Mazi Leskovar (2010) in Andrej Ilc (2016), ki pa je tudi član mednarodne žirije za Andersenovo nagrado 2018.

Slovenska sekcija IBBY »gradi mostove med knjigami in otroki«, kar je bilo vodilo Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY) vse od njene ustanovitve leta 1953, ko jo je skupaj s somišljeniki v Zürichu osnovala Jella Lepman, nemška novinarka, pisateljica in prevajalka. Sekcija ima iste cilje in naloge kot Mednarodna zveza za mladinsko književnost:

- spodbuja branje kakovostne slovenske in prevedene mladinske književnosti,
- v mednarodnem prostoru promovira kakovostno slovensko mladinsko književnost in ilustracijo, strokovne dosežke s tega področja idr.,
- sodeluje z vsemi dejavniki na področju mladinske književnosti in branja v slovenskem prostoru,
- sodeluje z vsemi nacionalnimi sekcijami IBBY in drugimi mednarodnimi organizacijami (ILA, IFLA, UNESCO idr.).

² Povezanost Slovenske sekcije IBBY s Pionirsko knjižnico se strokovno in dejansko ves čas ni spremenila. Toda Knjižnica Otona Župančiča, katere enota je bila Pionirska knjižnica, je postala enota Mestne knjižnice Ljubljana; Pionirska knjižnica pa je postala Pionirska, center za mladinsko književnost in knjižničarstvo.

2 Delovanje sekcije v slovenskem prostoru

2.1 Mednarodni dan knjig za otroke

Slovenska sekcija IBBY spodbuja praznovanje z različnimi bralnimi dejavnostmi in prireditvami. Poskrbi za prevod mednarodne poslanice, ki jo vsako leto pripravi druga nacionalna sekcija IBBY, in jo skupaj s plakatom posreduje vrtcem, osnovnim šolam, splošnim knjižnicam in vsem drugim vzgojnim in izobraževalnim ustanovam po vsem slovenskem prostoru. Izdala je zgoščenko s poslanicami in plakati ob 2. aprilu iz let 1994–2011.

Mednarodno poslanico ob 2. aprilu 1997 je pripravila Slovenska sekcija IBBY: besedilo z naslovom *Otroštvo je poezija življenja*. *Poezija je otroštvo sveta* je napisal pesnik Boris A. Novak, plakat je narisal akademski slikar Matjaž Schmidt.

Sekcija sodeluje z MKL, Pionirsko pri vsakoletnem simpoziju ob 2. aprilu, ki so namenjeni različnim temam. V letošnjem letu je bil z naslovom *Od Pise do Nase* posvečen mladim in mladim odraslim v knjižnici. Zadnja leta Sekcija skupaj z Pionirsko pripravi tudi bralno spodbujevalno akcijo na določeno temo, če je le mogoče povezano s sporočilom mednarodne poslanice. Tako smo npr. spodbujali branje poezije, spoznavanje zgodovine z leposlovnimi in informativnimi knjigami, letos pa smo jo namenili zelo aktualni temi **BEGUNCI** in **VEČKULTURNO RAZUMEVANJE**,

kar je obravnavala tudi 1. konferenca evropskih nacionalnih sekcij IBBY, ki je potekala v okviru mednarodnega sejma otroških knjig v Bologni. Sezname izbranih knjig lahko pridejo prav kadar koli pri spodbujanju mladih k branju, le dodati je potrebno kakovostne novice.

2.2 Priznanja Slovenske sekcije IBBY promotorjem mladinske književnosti in branja

Podeljuje jih od leta 2010 posameznikom ter projektnim skupinam, organizacijam ali društvom, ki delajo neposredno v praksi z mladinsko književnostjo in z mladimi bralci ter pri tem dosegajo izjemne uspehe, pomembne ne le v ožjem okolju, ampak prispevajo tudi h kakovostnemu dvigu te prakse v širšemu slovenskem prostoru. Priznanje in nagrado Slovenske sekcije IBBY za promocijo branja lahko dobi kdor koli, predloge pa lahko posredujejo le člani Slovenske sekcije IBBY.

V teh letih so nagrado prejeli:

- 2010: Jože Zupan, profesor slovenščine in upokojeni ravnatelj OŠ dr. Pavla Lunačka Šentrupert, vsestranski promotor branja in mladinske književnosti;
- 2011: dr. Meta Grosman: zaslužna prof. na Oddelku za anglistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, dolgoletna predsednica Bralnega društva Slovenije;
- 2012: Vesna Radovanovič, višja knjižničarka v Pokrajinski in študijski knjižnici v Murski Soboti in mladinska pisateljica;
- 2013: Matična knjižnica Kamnik;
- 2014: dr. Aksinja Kermauner, tiflopedagoginja, mladinska pisateljica, predsednica Mladinske sekcije DSP;
- 2015: Marjana Moškrič, samostojna bibliotekarska sodelavka v Mestni

knjižnici Ljubljana in mladinska pisateljica;

- 2016: Ida Mlakar Črnič, višja knjižničarka v MKL, Pionirski in mladinska pisateljica.

Priznanja so prejeli:

- 2010: Barbara Hanuš, knjižničarka na OŠ Livada; Nevenka Mandelj, knjižničarka na OŠ Litija; Bedita Mlinar, strokovna vodja otroškega oddelka Knjigarne Konzorcij;
- 2011: Marta Strahinić, v. d. direktorice Ljudske knjižnice Metlika; Davorca Štefanec, vodja knjigarne Dom knjige Koper, Mladinska knjiga Trgovina d.o.o.; Stanka Zanoškar, vodja oddelka za otroke in mladino, Knjižnica Domžale;
- 2012: mag. Nataša Bucik, svetovalka za kulturno vzgojo na Direktoratu za ustvarjalnost, MIZKS; Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS;
- 2013: Mojca Balant, šolska knjižničarka na OŠ Bršljin; Darka Tancer-Kajnih, urednica revije *Otrok in knjiga* ter profesorica slovenščine na Gimnaziji in srednji kemijski šoli Ruše; Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo v Mestni knjižnici Ljubljana;
- 2014: Mirjam Klavž Dolinar, knjižničarka na OŠ bratov Polančičev Maribor; Knjižne POPslastice, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto; Poletavci – poletni bralci, Mestna knjižnica Ljubljana;
- 2015: Božena Kolman Finžgar, direktorica Knjižnice Antona Tomaža Linhartaradovljica; *Bukla*, brezplačna revija o dobrih knjigah, Umco d. d.;
- 2016: Irena Cerar, odgovorna urednica revije *National Geographic Junior*

in avtorica družinskih izletniških vodnikov; mag. Urška Bajda, vodja šolskih knjižnic na OŠ Tončke Čeč Trbovlje in JZ OŠ Marjana Nemca Radeče; Služba za mlade bralce v Mariborski knjižnici.

3 Delovanje sekcije v mednarodnem prostoru

3.1 Kandidira slovenske ustvarjalce mladinske književnosti za mednarodne nagrade³

3.1.1 Nominiranci za nagrado ALMA (Astrid Lindgren Memorial Award):

- 2004 Marlenka Stupica
- 2005 Marlenka Stupica, Marija Lucija Stupica
- 2006, 2008 Lila Prap
- 2010 Lila Prap, Alenka Sottler
- 2011, 2012 Lila Prap
- 2013, 2014, 2015 Damijan Stepančič, Janja Vidmar
- 2016, 2017, 2018 Andrej Rozman Roza, Peter Škerl

3.1.2 Nominiranci za Andersenovo nagrado:

- 1996 Marlenka Stupica
- 1998, 2000, 2002 Svetlana Makarovič, Marija Lucija Stupica
- 2006, 2008 Lila Prap
- 2010 Ančka Gošnik Godec, Tone Pavček
- 2012 Tone Pavček, Alenka Sottler
- 2014 Polonca Kovač, Alenka Sottler
- 2016 Svetlana Makarovič, Marjan Manček
- 2018 Peter Svetina, Peter Škerl

³ Izdelali smo nalepke, tudi v angleščini, ki jih lahko uporabimo na knjigah slovenskih ustvarjalcev, nominirancev za mednarodne nagrade.

3.1.3 Uvrščeni na IBBY častno listo (IBBY Honour List):

- 1994: Svetlana Makarovič za knjigo *Mačja preja* (Mladika, 1992); Marlenka Stupica za ilustracije v knjigi Hansa Christiana Andersena *Grdi raček* (Mladinska knjiga, 1993); Dušan Ogrizek za prevod knjige Jamesa Thurberja *Bela košuta* (Mladinska knjiga, 1991)
- 1998: Boris A. Novak za knjigo *Mala in velika Luna* (DZS, 1994); Matjaž Schmidt za ilustracije v knjigi Sergeja Prokofjeva *Peter in volk* (Mladinska knjiga, 1996); Katarina Bogataj - Gradišnik in Janez Gradišnik za prevod knjige E. T. A. Hoffmanna *Pripovedke* (Mladinska knjiga, 1996)
- 2000: Kristina Brenkova za knjigo *Moja dolina* (Mladinska knjiga, 1996); Ančka Gošnik Godec za ilustracije v knjigi Polonce Kovač *Zelišča male čarovnice* (DZS, 1998); Dušanka Zabukovec za prevod knjige Meindert DeJonga *Kolo na šolski strehi* (Mladinska knjiga, 1997)
- 2002: Niko Grafenauer za knjigo *Kadar glava nad oblaki plava* (Mladinska knjiga, 2000); Lilijana Praprotnik Zupančič za ilustracije v svoji knjigi *Male živali* (Mladinska knjiga, 1999); Darko Dolinar za prevod knjige Walterja Moersa *13 1/2 življenj kapitana Sinjedlakca* (Cankarjeva založba, 2000)
- 2004: Matjaž Pikalo za knjigo *Luža: zgodbe za mladino* (Prešernova družba, 2001); Zvonko Čoh za ilustracije v knjigi Josipa Vandota *Kekec in Bedanec* (Mladinska knjiga, 2001); Jakob J. Kenda za prevod knjige Williama Nicholsona *Vetrna piščal* (Mladinska knjiga, 2003)
- 2006: Desa Muck za knjigo *Anica in velike skrbi* (Mladinska knjiga, 2003); Mojca Osojnik za ilustracije v svoji knjigi *Polž Vladimir gre na štop* (Mladinska knjiga, 2004); Vasja Cerar za prevod knjige Marka Haddona *Skrivnostni primer ali Kdo je umoril psa* (Mladinska knjiga, 2004)
- 2008: Miroslav Košuta za knjigo *Kriško kraške* (Zadruga Novi Matajur, 2005); Alenka Sottler za ilustracije knjige J. in W. Grimm *Pepelka* (Mladinska knjiga, 2006); Polonca Kovač za prevod knjige J. in W. Grimm *Pravljice* (Mladinska knjiga, 2006)
- 2010: Janja Vidmar za knjigo *Angie* (Goga, 2007); Damijan Stepančič za ilustracijo pesniške zbirke Toneta Pavčka *Majhnice in majnice/Budding songs, maying songs* (Miš, 2009); Milan Dekleva za prevod slikanice Julie Donaldson *Bi se gnetli na tej metli?* (Mladinska knjiga, 2008)
- 2012: Bina Štampe Žmavc za knjigo *Cesar in roža* (Miš, 2009); Danijel Demšar za ilustracijo pesniške zbirke *Roža v srcu* Bine Štampe Žmavc (Mladinska knjiga, 2010); Boštjan Gorenc Pižama za prevod knjige Terry Pratchett in Neil Gaiman, *Dobra znamenja* (Sanje, 2010)
- 2014: Slavko Pregl za knjigo *Radovedne pravljice* (Miš, 2011); Peter Škerl za ilustracije knjige Barbare Simoniti *Močvirniki* (Mladinska knjiga, 2012); Stana Anželj za prevod knjige Walterja Moersa *Vreščji mojster* (Sanje, 2011)
- 2016: Peter Svetina za knjigo *Ropotarna* (Miš, 2012); Maja Kastelic za slikanico *Deček in hiša* (Mladinska knjiga, 2015); Tina Mahkota za prevod knjige S. Dowd *Barjanski otrok* (Založba Zala, 2014)
- 2018: Vinko Möderndorfer za knjigo *Kit na plaži* (Mladinska knjiga, 2015); Andreja Peklar za slikanico *Ferdo* (KUD Sodobnost International, 2016); Nada Grošelj za prevod knjige *Pika Nogavička* Astrid Lindgren (Mladinska knjiga, 2015).

3.2.4 Kandidati za nagrado za promocijo branja (IBBY Asahi Reading Promotion Award):

- 1998 in 1999 S knjigo v svet (Bralna značka)
- 2000 in 2001 Bralna značka za slovenske otroke, ki živijo izven Slovenije
- 2004 Knjigobube, projekt založbe EPTA, založbe najlepših slikanic
- 2010 Romi, povabljeni v knjižnico, projekt Ljudske knjižnice Metlika
- 2012, 2014 Bralna značka za vse »manjšine« (mladih) bralcev
- 2016, 2018: Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne

3.2 Slovenski strokovnjaki aktivno sodelujejo na bienalnih kongresih IBBY

Vsakega kongresa sta se udeležila najmanj dva predstavnika iz Slovenije:

- 1994 Sevilla (Španija),
- 1996 Groningen (Nizozemska),
- 1998 New Delhi (Indija),
- 2000 Cartagena de Indias (Kolumbija),
- 2002 Basel (Švica),
- 2004 Cape Town (Južna Afrika),
- 2006 Macau (Kitajska),
- 2008 Kopenhagen (Danska),
- 2010 Santaigo de Compostela,
- 2012 London (Velika Britanija),
- 2014 Mexico City (Mehika),
- 2016 (Auckland, Nova Zelandija).

36. mednarodni kongres IBBY bo v Atenah (Grčija) od 30. avgusta do 1. septembra 2018.

4 Drugo

Slovenska sekcija IBBY skupaj z MKL, Pionirsko vsako leto podeljuje **priznanje zlata hruška prevedeni mladinski knjigi**. Sodeluje na prodajni razstavi **Bologna po Bologni**. Najboljše slovenske knjige **za otroke s posebnimi potrebami** posreduje v *IBBY Documentation Centre of Books for Disabled Young People*, slovenske **slikanice brez besed** pošilja v zbirko *Silent Books, final destination Lampedusa*, izbor najboljših slovenskih mladinskih knjig predstavlja v zbirki *Children's books in languages spoken in Europe* in najboljše slikanice v zbirki *European Picture Book Collection*. Slovenski strokovnjaki pišejo strokovne članke v IBBY revijo *Bookbird*, aktivno sodelujejo tudi na regionalnih konferencah nacionalnih sekcij IBBY in še bi lahko naštevali. Veliko je namreč izmenjave informacij s področja mladinske književnosti, marsikateri knjižnici v tujini na njihovo prošnjo pošljemo slovenske knjige, odzovemo se na vrsto pobud itd. Več informacij lahko najdete na naši domači strani: <http://www.ibby.si>.

Vabimo vas, da se pridružite Slovenski sekciji IBBY!

Tilka Jamnik

PRIZNANJA SLOVENSKE SEKCIJE IBBY PROMOTORJEM MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI IN BRANJA

Slovenska sekcija IBBY je ob svoji 25-letnici delovanja že osmič zapored podelila nagrado in priznanja za izjemne dosežke na področju promocije mladinske književnosti in branja. Sofinancira jih Javna agencija za knjigo RS.

Nagrado Slovenske sekcije IBBY je prejela:

- **Zdenka Gajser**, višja knjižničarka v Mariborski knjižnici.

Priznanje Slovenske sekcije IBBY so prejeli:

- **Tjaša Klemenčič**, knjižničarka na OŠ Frana Erjavca Nova Gorica
- **Sabina Burkeljca**, knjižničarka na OŠ Rodica
- projekt **Oživila knjiga** Društva Škuc

Podelitev je bila na Slovenskem knjižnem sejmu (na odru DSP) v petek, 24. novembra 2017, na prireditvi z naslovom *25 let Slovenske sekcije IBBY*, skupni prireditvi Slovenske sekcije IBBY, Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS ter revije *Otrok in knjiga*.

Utemeljitev

Zdenka Gajser, višja knjižničarka v Mariborski knjižnici, od leta 1991 izrazito deluje na polju mladinskega knjižničarstva, umetnosti pripovedovanja in bibliopedagoškega dela. Njeno delo je tesno povezano z mladim bralcem, saj je sodelovala pri ureditvi mladinskih oddelkov Mariborske knjižnice, soustvarja Študijsko zbirko in Arhivsko zbirko slikanic, bralcem predstavlja aktualna in klasična besedila, snuje sodobne pristope v bibliopedagoških dejavnostih, skrbi za razstavno dejavnost za mlade bralce, bogata pa je tudi njena publicistična

dejavnost. Posebej se je posvetila raziskovanju ljudske pravljice, njene motivike, sporočilnosti in možnosti njenih povezav z delom z otroki, mladostniki in odraslimi. Svoje delo je posvetila tudi delu z uporabniki s posebnimi potrebami ter izobraževanjem in seminarjem, ki jih za pripovedovalce, vzgojitelje, učitelje ter študente in dijake pedagoških usmeritev izvaja v Mariborski knjižnici in po vsej Sloveniji v povezavi z Društvom Bralna značka Slovenije – ZPMS, s Pedagoško fakulteto Univerze v Mariboru, z Zavodom za šolstvo Republike Slovenije ter s številnimi posamezniki in skupinami, ki so strokovno razvijali področje pravljice in pripovedovanja. V okviru Službe za mlade bralce je bila pobudnica Pravljičnih dnevov, od leta 2003 pa skupaj z Ljubo Jenče tudi organizatorica Pravljične šole in kasneje še simpozijev. Od leta 2009, ko je Mariborska knjižnica zasnovala projekt Pravljični večeri za odrasle, je Zdenka Gajser zaznamovala pripovedovalsko skupino in tudi celotno

slovensko pripovedovalsko prizorišče. Zdenka Gajser je nedvomno pionirka na področju pripovedovanja in je zato nič v povezavi s pravljičami ne more lepše opredeliti, kakor njena misel, da so »pravljice kraji in letni časi človeškega srca«.

Sabina Burkeljca, knjižničarka na OŠ Rodica prejme priznanje Slovenske sekcije IBBY za aktivno delovanje z mladimi bralci na Osnovni šoli Rodica ter za promocijo mladinske književnosti in branja v širšem okolju in v mednarodnem prostoru. Na Osnovni šoli Rodica je kot knjižničarka in učiteljica slovenščine zaposlena od leta 2001, ob tem je že vrsto let vodja skupine za kulturne dejavnosti (kulturna koordinatorica). Na šoli vpeljuje nacionalne projekte, povezane z branjem, npr. Branje ne pozna meja, Bralnica pod slamnikom, Naša mala knjižnica; sodeluje v mednarodnih projektih in se udeležuje izmenjav Erasmus + (na Poljskem, v Turčiji, na Finskem ...) ter aktivno predstavlja spoznanja v šolah in drugih ustanovah po Evropi. Piše strokovne članke, ti so večinoma povezani z biblioterapijo, in kritike s področja

sodobne mladinske književnosti; objavlja v revijah *Slovenščina v šoli*, *Otrok in knjiga*, *Šolska knjižnica*, *Sodobnost*.

Tjaša Klemenčič, knjižničarka na OŠ Frana Erjavca Nova Gorica, prejme priznanje Slovenske sekcije IBBY, ker na Osnovni šoli Frana Erjavca že petintrideset let ob izposoji svetuje posameznim učencem ter celim razredom in jim nudi pomoč na pedagoških urah v okviru izvajanja knjižničnoinformacijskega znanja. Vodi knjižni in knjižničarski krožek ter pripravlja vsakoletne razstave originalnih ilustracij priznanih slovenskih ilustratorjev. Preko ilustracije poskuša na prijeten, nazoren in igriv način vzbuditi učencem veselje do branja. Ob razstavi ponavadi povabi tudi ilustratorja in pripravi srečanje z učenci, ki se tako поблиže spoznajo z delom ilustratorjev. Sodelovala je pri pripravi razstave o Franu Erjavcu, preko katere učence spodbuja k branju njegovih del. Deluje tudi kot članica programskega odbora Bralne značke Slovenije – ZPMS in organizira šolske aktivnosti v povezavi s projekti, kot so Rastem s knjigo, Mega kviz, festival Bralnice pod slamnikom itd.

Projekt O'živela knjiga, ki ga že od leta 2008 izvaja **Društvo Škuc**, prejme priznanje Slovenske sekcije IBBY, ker spodbuja otroke in mladino k druženju, ustvarjanju, branju in kreativnemu preživljanju prostega časa, povezanega s knjigo in z literaturo. Vsakoletni enotedenski festival vključuje interaktivne predstave, povezane s knjigo, pogovore z avtorji in ilustratorji, ulično čitalnico,

delavnice kreativnega pisanja, pa tudi ustvarjalne delavnice s poudarkom na ekološki osveščenosti – organizatorji želijo opozoriti na problem kopičenja knjig, ki ne dosežejo bralca, in odpisane knjige ponovno uporabijo za ustvarjanje nove umetnosti. Obiskovalce spodbuja k aktivnemu preživljanju prostega časa, pridobivanju novih znanj, razvija njihovo domišljijo in ustvarjalnost, motiviranost za branje, pa tudi ekološko ozaveščenost. Festival je v letih obstoja pridobil zvesto stalno publiko, na njegovih prizoriščih pa so se zvrstili nastopi številnih priznanih slovenskih ustvarjalcev.

ODMEVI NA DOGODKE

RAZVOJ PISMENOSTI IN NJEN VPLIV NA SOCIALNO PRAVIČNOST 20. evropska bralna konferenca v Madridu

20. evropsko bralno konferenco je organiziralo Bralno društvo Španije. Od 3. do 6. julija 2017 se je v Madridu zbralo 400 profesorjev, knjižničarjev in založnikov z vsega sveta. Hkrati je potekal še 6. Ibero-ameriški forum za pismenost in učenje, na katerem je bilo prav tako 400 udeležencev iz Španije, Portugalske in Južne Amerike. Uvodna in sklepna prireditve ter plenarna predavanja so bili za vse udeležence skupni.

Tema konference je bila, kako z razvijanjem pismenosti spodbujati enakost: *Working together to encourage equity through literacy communities: a challenge of the 21st Century*. Že uvodoma so izpostavili velik pomen pismenosti za družbo – vprašanje branja in izobraževanja je povezano z vprašanjem socialne pravičnosti. Tudi v Latinski Ameriki se zavedajo, da bo izboljšanje pismenosti prineslo boljše življenjske pogoje, zato je bilo veliko strokovnih prispevkov namenjenih tem vprašanjem.

Na uvodnem predavanju je sodeloval predstavnik UNESCO, ki je povedal, da je bila na Vrhu OZN o trajnostnem razvoju 25. septembra 2015 soglasno sprejeta Agenda 2030 za trajnostni razvoj. Agenda predstavlja zgodovinski dogovor mednarodne skupnosti za odpravo revščine, zmanjševanje neenakosti, zagotovitev napredka ter zaščite okolja za sedanje in bodoče generacije. Spodbujanje pismenosti je del agende, saj brez razvite pismenosti ne bo mogoče uresničiti ciljev trajnostnega razvoja. V ta prizadevanja se vključuje Evropska unija, ki je leta 2012 ustanovila skupino za spodbujanje pismenosti ELINET. Januarja 2016 so sprejeli deklaracijo o pismenosti, na spletni strani ELINETa so opisani številni primeri dobre prakse za razvoj pismenosti od zibke do groba. Tudi o tem so govorili v Madridu.

Ameriška raziskovalka *Anne Ruggles Gere* je v enem od plenarnih predavanj z zgodovinskim pregledom dokazala, kako je bila pismenost vedno povezana z močjo. Definicije pismenosti se spreminjajo, a dobro razvita pismenost vedno vpliva na zaposljivost in na bolj kakovostno vsakdanje življenje. Razvoj pismenosti ni le izziv izobraževanja, a kakovostno izobraževanje je temelj razvoja, zato mu na bralnih konferencah posvečajo veliko pozornosti. Pomembna so dobra gradiva, novi pristopi in spodbudno učno okolje. Predavatelji so omenjali rezultate raziskav PISA in PIRLS, leta 2018 bo izvedena nova raziskava PISA in države se na to pripravljajo. Teme evropskih in nordijskih bralnih konferenc že nekaj let ostajajo enake: učinkovito delo vrtcev in šol, družinsko branje, spodbujanje priložnosti

branja, branje multimodalnih besedil, razlike med branjem knjig in elektronskih gradiv, interpretacije slikanic brez besed, izobraževanje vzgojiteljev in učiteljev, preseganje stereotipov in predsodkov ter delo z ranljivimi skupinami in migranti. Odprtje konference je bilo v veliki dvorani madridske medicinske fakultete, tako so simbolično pokazali vpliv pismenosti na zdravje.

Prvi dan smo poslušali plenarna predavanja, najzanimivejše je bilo predavanje španskega raziskovalca *Daniela Cassanyja*, ki je govoril o mladih uporabnikih sodobnih tehnologij in socialnih omrežij. Pomembno je vedeti, kaj se dogaja izven učilnic. Mladi veliko prostega časa preživijo pred ekrani, ob tem razvijajo številne kompetence. V raziskavi, ki so jo opravili med mladostniki iz Barcelone, so uporabnike razdelili v več skupin: nekateri imajo internet predvsem zato, da poiščejo novice, ki jih zanimajo (o športu, glasbi), nekateri igrajo igre, nekateri so na instagramu, drugi na youtube objavljajo svoje posnetke ... Prav vsak se ob tem nekaj nauči in če delamo z mladimi, tega znanja ne smemo prezreti.

Program predavanj je bil zelo zgoščen, vzporedno je potekalo več predavanj, pripravili so tudi okrogle mize in delavnice. Zanimivo je, da na evropskih bralnih konferencah prevladujejo ameriški raziskovalci. V Združenih državah Amerike univerze tesno sodelujejo s šolami in z okoljem, zato raziskave prinašajo praktične primere in spodbude za izboljšanje stanja. Ameriški strokovnjaki se zavedajo, da v ameriških knjižnicah problemske slikanice niso zaželeni. A vključevanje tem, ki jih nekateri dojemajo kot provokativne, je nujno. Zanimiva teza je bila, da bi mladostnikom, ki prerastejo slikanice in izgubijo veselje do branja, prav problemske knjige lahko vzbudile zanimanje. Receptov za dejavnosti, ki bi pritegnile vse, ni, slišali pa smo veliko zanimivih primerov spodbujanja branja.

Dejavnosti, ki potekajo v Sloveniji, smo predstavile tri predavateljice: Petra Mikeln je pripovedovala o projektu Leo, leo, ki ji pomaga pri poučevanju španščine na osnovni šoli Polje v Ljubljani, Sabina Burkeljca je izpostavila pomen pogovora o knjigah in biblioterapijo, Barbara Hanuš je predstavila slovenske programe in projekte za spodbujanje branja – tudi tiste, ki so povezani z gledališči, muzeji in galerijami.

Na evropskih bralnih konferencah vedno podelijo nagrado enemu izmed programov za spodbujanje branja. Letos so nagrado prejeli Hrvati za program spodbujanja branja v zaporih. Program sta izvedla Hrvaško bralno društvo in Zadruga Štoklja, v Madridu sta ga predstavili Kristina Čunović in Snježana Berak. Kar 15000 hrvaških otrok ima enega ali oba starša v zaporu, ti otroci pogosto izgubijo stike s svojimi starši. Program spodbuja stik starša z otrokom prek knjige. Starš bere otroku, čeprav ni ob njem. Za zapornike in delavce v zaporih so najprej pripravili delavnice, potem pa so v zapore poslali več otroških knjig. Starš je eno izbral, svoje glasno branje knjige je posnel. Otroku je poslal knjigo in posnetek, tako je otrok doživel njegov glas. V pilotnem projektu je sodelovalo sto očetov, zdaj pa bodo program razširili in ga nadaljevali v vseh hrvaških zaporih.

Evropska bralna konferenca v Madridu je bila praznična, obeležili so štirideset let od prve konference, ki je bila leta 1977 v Franciji, in o vsaki izmed dvajsetih konferenc povedali nekaj besed. Nekateri predstavniki bralnih društev so sodelovali prav na vseh srečanjih. V Madridu so odmore med predavanji popestrili Sančo Pansa, ki je predstavljal preprosto govorno besedo, Don Kihot, ki je predstavljal branje, in Shakespeare, ki je predstavljal pisanje. Na zaključni slovesnosti so napovedali 21. evropsko bralno konferenco, ki bo od 4. do 7. avgusta 2019 v Kopenhagenu.

Hkrati bo potekala tudi 18. nordijska konferenca – prva nordijska bralna konferenca je bila prav tako v Kopenhagnu, in sicer leta 1949, torej bodo nordijske konference po sedemdesetih letih postale polnoletne. Govorili bodo o učenju iz preteklosti za prihodnost: *Learning from the Past for the Future*.

Barbara Hanuš

OCENE – POROČILA

DVOJNA ANTOLOGIJA

Sončnica na rami: pesmi od Frana Levstika do danes. Ur. Niko Grafenauer, Darka Tancer-Kajnih, Irena Matko Lukan. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016.

Protestanti, kot razlaga Marijan Smolik, so imeli že v začetku 15. stoletja dva različna koncepta, po katerih so sestavljali svoje pesmarice. Eden je bil tak, da so v prvem delu vedno objavili Luthrove pesmi in pesmi drugih pomembnih protestantski pesnikov, ki so se med ljudmi že usidrale. V drugem delu so bile objavljene nove pesmi. Ob ponatisih so tiste nove pesmi, ki so se udomačile, prešle v prvi del in tam ostale. Drugi princip sestavljanja pesmaric je bil tak, da so pesmi zbrali v različne tematske sklope, adventne pesmi so bile skupaj, božične skupaj, psalmi so bili v enem razdelku itn.

Slovenska otroška in mladinska poezija sta v zadnjih desetletjih v antologijah zaživel po obeh principih: Igor Saksida je leta 1995 sestavil antologijo *Primi pesmico za rep*, v kateri je pesmi razvrstil po tematskih, slogovnih, snovnih kriterijih, pred njim pa je že leta 1975 Niko Grafenauer sestavil antologijo slovenske otroške poezije po kronološkem principu. Njegova antologija je dobila naslov po Kosovelovem verzu *Sončnica na rami*.

Grafenauerjeva antologija je lani (2016) izšla že četrtrič, in sicer kot »prenovljena, razširjena in dopolnjena izdaja«. To dejansko pomeni, da so nove izdaje ohranjale prvotni izbor in mu dodajale nove mlade avtorice in avtorje

z novimi pesmimi. A kljub temu: najnovejša izdaja obsega debelih 500 strani. Darka Tancer Kajnih, ki je z Ireno Matko Lukan Niku Grafenauerju pomagala pri izboru pesmi zadnjih dveh desetletij, je v spremni besedi zapisala, da je »/o/menjeni obseg knjige /.../ zaradi dodanih avtorjev, ki so se na področju mladinske poezije uveljavili v zadnjih deht desetletjih, zahteval krčenje prejšnjega izbora. Predstavitve že vključenih sodobnih pesnikov pa je bilo zaradi novega časovnega razpona treba dopolniti oziroma nekatere pesmi zamenjati z novejšimi.« (382–382)

Niko Grafenauer je, kot piše sam v spremni besedi, vzel kot osnovni kriterij knjižno objavo pesmi, želja pa je tudi bila, da bi predstavil čim širšo pesniško ustvarjalnost za otroke od konca 19. stoletja (od Levstika) naprej. Že v spremni besedi, še bolj zgoščeno pa v intervjuju, ki je bil ob izidu četrte izdaje *Sončnice na rami* objavljen v *Delu* (25. 2. 2017), pa poudari svoj intimni kriterij, po katerem se je skušal pri izboru v čim večji meri ravnati: »Odločil sem se, da bom izločil edukativne, vzgojne, religiozne, ljudske in podobne pesmi, ki so izhajale pred Levstikom. Izbral sem pesmi, ki so igrive in kažejo neko svobodo duha. Na delu mora biti homo ludens. V pesmi mora biti tudi tako občutje, da sem zaznal identifikacijo avtorja s tistim, kar je zapisal.« (Edini pomislek: mislim, da bi se vsaj med religioznimi otroškimi pesmimi Otona Župančiča, Anice Černeje ali Karla Široka v medvojnem času dalo najti kakšno pesem, ki igrivo in prepričljivo

ubeseduje religiozni svet otroka, morda bi vključitev kakšne take pesmi razširila današnji pogled na slovensko otroško poezijo med obema vojnama.)

Če prav vem, je Grafenauerjev esej, ki je bil objavljen že v prvi izdaji *Sončnice na rami* leta 1975 in bil v kasnejših dopoljenih izdajah, vključno s pričujočo, ponatisnjen, tisti, ki je pomagal zaznamovati ločnico v razvoju slovenske otroške poezije: moderna otroška slovenska poezija se začinja z Levstikovimi *Otročjimi igrami v pesencah*, ki so izšle revijalno leta 1880 (in ki jih je Josip Stritar visoko ocenil). Od tod se torej v slovenski kulturi meri moderna otroška poezija: tematsko je osredinjena na otrokovo igro, slogovno gledano je igriv tudi jezik. Presunljivo je, da je štirideset let star Grafenauerjev esej danes še prav tako relevanten in živ, kot je bil ob času prvega izida.

Zelo zanimivo je od prve izdaje izpred dobrih štiridesetih let opazovati, kako se je razvijal izbor (ki v dobršni meri pomeni tudi kanon ali pa vsaj v dobršni meri sodeluje pri kanonaziji avtoric, avtorjev in del). Opaziti je, da se je izboru šele v tej, zadnji izdaji pridružila otroška poezija Svetlane Makarovič (v izboru iz leta 1996 je še ni). Prav tako je zanimivo, da je iz zadnjega izbora izpadel Pavel Golia. Po številu v pričujoči antologiji objavljenih pesmi bi lahko sodili, da so osrednji avtorji otroške poezije do druge vojne Oton Župančič, Srečko Kosovel in Anica Černej. Levstikov opus, ki je bil v izboru iz 1996 še precej številčen, dobiva mesto častnega začetnika, ki pa živi med današnjimi bralci z redkimi besedili. »Teža« povojnih pesnic in pesnikov se bo lahko merila ob naslednji izdaji, ko se bo izbor spet širil in zaradi (pre)obsega najbrž spet prečiščeval. Kaže pa, da osrednje mesto v kanonu slovenske otroške poezije pripada vsaj Tonetu Pavčku, Danetu Zajcu, Neži Maurer, Kajetanu Koviču, Miroslavu Košuti, Svetlani Makarovič,

Niku Grafenauerju, Bini Štampe Žmavc, Borisu A. Novaku, Andreju Rozmanu Rozi, Vinku Möderndorferju, Feriju Lainščku in Anji Štefan. Zadnji v izbor uvrščeni je Jure Jakob (1977), ki je do izida antologije izdal eno samo pesniško zbirko za otroke (*Morje*), a videti je, da je njegova uvrstitev v antologijo še kako upravičena.

Vse močnejše prisotna težnja po javni prepoznavnosti opusov pesnic je hote ali nehote, zavedno ali nezavedno pa obenem zelo naravno in samo po sebi umevno med izbrane uvrstila dober ducat avtoric, kar je četrtnina vseh izbranih.

Do zdaj je bilo govora o besedilih, a antologija je tudi ilustrirana.

Ilustracije so vse delo akademskega slikarja Damijana Stepančiča. Če listate po knjigi, ne da bi brali pesmi, se vam odpre tako raznolik svet slikarskih upodobitev, da bi pričujočo antologijo obenem lahko imeli tudi za antologijo Stepančičevih slikarskih postopkov. Zanimivo pri izdaji je tudi to, da so vanjo ob številnih ilustracijah, ki so nastale prav za antologijo, uvrščene tudi Stepančičeve ilustracije iz nekaterih njegovih drugih pesniških knjig, ki jih je že ilustriral, in to ne nujno in sploh ne vedno k pesmim ali avtorjem, ki so jim bile prvotno namenjene. Take nove postavitve že znanih ilustracij simpatično spletajo pesniško govorico različnih obdobj, različnih avtoric in avtorjev v pravzaprav eno samo deželo (sodobne) slovenske poezije za otroke in mladino. Mislim si, da je bil to vsaj malo tudi zasilni izhod ob obsežnosti knjige in neprizanesljivosti rokov oddaje, a učinek, ki je s tem dosežen, je pravzaprav nenadomestljiv: med seboj spokojno in ustvarjalno zaživi tisto, kar na tak način skupaj najbrž nikoli ne bi zaživelo.

Stepančič se je, kar je bolj kot ne tudi unikum, slikarsko-risarsko udeležil tudi dobrih 130 strani obežnega bio- in bibliografskega dela antologije, ki so ga zelo

natančno izdelale in oblikovale Darja Lavrenčič, Tanja Pogačar in Katja Jevc. Stepančič je namesto fotografij prispeval drobne portrete pesnic in pesnikov. In tudi tu način portretiranja ni novit, tudi tu si privoščiči sproščeno pestrost.

Podoba sveta, kakor ga kaže pričujoča antologija, je igriva, stran za stranjo te presenečajo besedila, te presenečajo ilustracije, ob ilustracijah presojaš lastno branje z branjem, kakršnega je v ilustracijo izrisal ilustrator. Zajetnost in veselost knjige pričata o tem, da je tradicija slovenske otroške poezije bogata. Knjiga, ki se jo položi na mizo in se jo lista in se jo bere.

Peter Svetina

PO KLASIČNOSTI DIŠI

Boštjan Gorenc – Pižama: *SLOLvenski klasiki, 1.* Ljubljana: Cankarjeva založba, 2017 (2. ponatis).

LOL v naslovu knjige je okrajšava, ki se jo danes (še) uporablja v (pre)ekonomični digitalni komunikaciji in pomeni režat se: laughing out loud. Trije izreki treh mož na platnicah pa postavljajo temeljni ton knjige: knjiga je, kot piše na platnici, »najzabavnejši« kandidat za kresnika, zgodbe, ki jih prinaša, so iz doline »Netflorjanske« in »O, internet« je »srečna, draga vas domača«. S slovensko literarno klasiko sta povezana torej smeh kot perspektiva in net/internet kot osnova prikaza/diskurza.

Komunikacija s pomočjo pametnih telefonov, interneta, digitalnih pripomočkov skratka, je srednješolski publiki, ki ji je knjiga verjetno najprej namenjena, več kot zelo domača. To je generacija tovrstne komunikacije. Ampak značilnost tovrstne komunikacije je prav v nefikširanju, v spreminjanju in izginjevanju

napisanega in poslanega. Kako lahko torej razumemo na videz čudno potezo avtorja in založbe, da na papir fiksira tisto, kar v osnovi ne spada na papir? Avtor je preveč pronicljiv, da bi bila to napaka, založba ima predolgo tradicijo, da bi se ujela v tako past. Torej?

Ko listamo po knjigi, opazimo, da so besedila in avtorice/avtorji, na katera se sklicuje Gorenc v knjigi, iz različnih obdobj, različnih literarnih zvrsti in vrst: Trubar, Prešeren, Zajc, Šalamun, Smolnikar; poezija, drama, ljudska pravljica itn. Postopek, ki ga uporablja Gorenc, je monolog/dialog, zapisan v imenu slovenskih literarnih ustvarjalcev in ustvarjalk in v imenu njihovih literarnih likov. Ti dialoški in monološki zapisi (ki pa kot namišljena internetna, tj. javna objava tudi predvidevajo naslovnika) na tak ali drugačen način razstavljajo in sestavljajo naše védenje o besedilih slovenske literarne klasike (morda je nekaj besedil uvrščenih v izbor tudi (še) nekласičnih, so pa vsekakor primerni za tovrstno obdelavo). Sistem izbire in razvrščanja besedil v knjigi, kakor se ga da razbrati, je: izbrana so besedila, ki so se avtorju zdela primerna za tovrstno obdelavo, razvrščena so tako, kakor so odzivi/predelave besedil nastajali (zdi se, da se je pri nekaj zadnjih obdelavah divji ritem asociacij in invencije kljub vsemu malo zadihal).

Praviloma ne gre za obnove literarnih besedil, ampak je treba besedila že poznati, Gorencevo duhovitost in pronicljivost se da zares razbrati samo, če bralec omenjena besedila pozna.

Komunikacija, značilna za digitalno dobo je, kot smo rekli, podlaga, na katero Gorenc postavi kukalo duhovitosti in se ozira po slovenski literaturi, istočasno pa tudi po slovenski mentaliteti. Kar odlikuje Gorencevo knjigo, je nestereotipen pogled na jezik, literarna dela, avtorje/avtorice in literarne junak(in)je pa komentar izvenliterarne stvarnosti

(sodobnosti) obenem. Ta Gorenčev pogled je pravzaprav bistveni del knjige, tu se pravzaprav izkaže, čemu je bilo potrebno begavo komunikacijo digitalnih medijev nastisniti na papir: v začetnem besedilu, ki se navezuje na Prešernovega *Povodnega moža*, se pojavijo internetni oglasi za Varilstvo Švas (v povezavi s Prešernovo repliko/verzom: »varji, varji, de priletna samka se ne boš jokala«), za Plesno šolo Jančar (»Si želite plesati valček res briljantno?«), za Plavalno šolo Agate Schwarzkobler. Duhovito (ne) razumevanje velelnika »varji«, védenje za Jančarjevo dramo *Veliki briljantni valček* pa za osrednjo literarno junakinjo Tavčarjevega (tudi Šeligovega) romana so elementi, ki jih je vredno imeti na (obstoječem) papirju.

Prav tako Cankarjevo mati Francko, ki ni več simbol trpeče matere, fizične in/ali duhovne stalnice, od katere odhajajo in se k njej vračajo otroci, ampak odločna punca, ki se je po internetu zmenila za prevoz, ampak mu bo, glede na to, da je bil zares mizeren, na internetni strani »furajmo.se« dala »jako slabo oceno«, ata Kovača, ki je prevoz ponujal, pa pošlje »kobili v rit«. Daleč daleč od trpeče Cankarjeve matere Francke.

Tudi Martin Krpan, ki je v slovenski zavesti obstal kot »mali Slovenec« ki je obranil cesarstvo in je bistrejši od cesarja z vsemi ministri vred, je v Gorenčevi predelavi pravzaprav štorast silak, ki je Brdavsovi sablji zgolj refleksno nastavil kij in mu z mesarico po nesreči odrobil glavo (brez očenaša). V Levstikovo zgodbo pa je šla uradna verzija, ki je štora naredila za junaka. (Prav v teh nepričakovanih in nekonvencionalnih pogledih je Gorenc tudi drugačen od Roze: ta je silno duhovit, ampak pogleda na literarne like tako silno ne sprevrča.)

Ko sem Gorenčevo knjigo dobil v roko, sem jo tako kot vse nove knjige, ki jih dobim v roke, najprej povohal: pred nosom sem s palcem na hitro zašelestel z

listi. Dišala je kot *Alan Ford*. (*Alan Ford* v Brixijevem srbohrvaškem prevodu je bil v času socialistične Jugoslavije strip, po njenem razpadu pa je (p)ostal temelj razumevanja jugoslovanskega povojnega političnega režima in tedanje jugoslovanske stvarnosti.) Tudi papir je tak, kot papir stripov, namenjenih reciklaži. Ne vem, ali je to hotena ali le »šparovna« odločitev založbe, ampak kladivce je žeblico zadelo na glavico: v rokah imamo knjigo, ki je tako po materialu kot po internetni orientaciji komunikacije podvržena takojšnjemu zastaranju in reciklaži. Kar se pa ideje in mentalne izvedbe tiče, je pa to knjiga, ki daleč daleč presega hipnost in reciklažo. Gorenčeva knjiga je pravzaprav poglobljena literarna zgodovina in zgodovina slovenske mentalitete, obenem pa še neusmiljeno duhovita postmodernistična zgodba, če razumemo kot njene osrednje literarne like Prešerna, Krpana, Uršiko Zalo in Čevljarja Smolca, ki se z replikami v besedilu pojavljajo od začetka (sredine) do konca knjige. Če bi dijak poznal izhodiščna besedila, avtorje in kontekst, študent pa ob tem še razložil Gorenčeve aluzije v besedilu, gladko dobita odlično oceno. Gorečneva knjiga pa lahko počasi zakoraka med klasiko :)

Peter Svetina

RAP V KNJIGI? ZAKAJ PA NE!

Ti si čist normalen. Raperske pesmi za mlade in vse druge. Izbor in spremena beseda Aljoša Harlamov. Uvodnik Marko Godnjavec – Jizah DaFunk. Fotografije Maja Aš in Miha Lapanje. Mladinska knjiga, Ljubljana 2017 (Zbirka Sončnica).

Še ob nobeni knjigi, ki bi jo brala na krajih, kjer ti kakšen prijatelj ali znanec

mimogrede lahko pokukata čez ramo in preverita, s čim se ukvarjaš, se mi ni zgodilo, da bi imeli sicer maksimalno pismeni ljudje takšne težave z branjem naslova – seveda, premeteno je postavljen, »razbit« v pet vrstic, ki jih je večina omenjenih prebrala takole: Ti si čist nor ... mal-en. A! Normalen! Ti si čist normalen! In kaj si, če meniš, da rap lahko zaživi tudi v knjigi, brez muzike?

Zbirka raperskih pesmi za mlade in vse druge dokazuje, da ideja rap z ulic, klubov, koncertnih odrov, radia ipd. prenesti na papir, nikakor ni nora. Morda je to dejstvo celo nekoliko presenetljivo, ampak knjiga *Ti si čist normalen* deluje. Seveda gredo za to zasluge tudi oz. predvsem avtorju izbora Aljoši Harlamovu, ki se je potrudil odbrati komade, ki delujejo tudi brez glasbene spremljave, bita, glasu, živega izvajanja, telesne govornice (no, priznati je treba, da tistih najbolj znanih pravzaprav ne moremo »zgolj« prebrati, ampak si jih po spominu amatersko odrepamo). Kot v odličnem, lepo preglednem uvodniku zapiše velik poznavalec domače in svetovne hiphop scene Jizah, je avtorju izbora uspelo zajeti tudi nekaj drugih, nenepomebnih vidikov: »Izbor je geografsko osmišljen, raznolik, slogovno pester, časovno raznolik, narečno bogat ter rapovsko prvobiten in predstavlja tako vsem znane predstavnike mainstreama kot tista imena, ki so bila doslej znana le poznavalcem rapovskega podtalja.« Samo nečesa oz. nekoga v knjigi ni – nobene raperke, česar se avtor izbora zaveda in pojasnjuje: »/.../ slovenskih raperk je malo, med njimi pa nisem našel besedila, ki bi ga lahko brez sramu uvrstil v knjigo.« Kdo ve, morda pa bo morebitno nadaljevanje pričujoče knjige že (lahko) vključevalo tudi kakšno avtorico ...

V tokratno knjigo, prvo takšno pri nas (v zadnjem času je sicer rap našel svoje mesto tudi v knjigi *Kla kla klasika* Igorja Saksida in Roka Terkaja - Trkaja, vendar

tam vendarle (tudi) v nekoliko drugačni vlogi), je zbranih dvajset komadov osemnajstih raperjev (Klemen Klemen in N'toko sta zastopana s po dvema): Slon in sadež sta v komadu *Reper* zafrikantska in naklonjena karikiranju, Ezy-G se v sicer vsebinsko bolj praznem komadu *Ego-trip* poigrava z besedami, 6 Pack Čukur se predstavlja s »keramičarsko liriko« in igra na dvojni pomen besede položiti ter na angleški refren. Valterapova *Barska pevka* je otožna in depresivna, Murat in Jose sta v pogosto predvajanem komadu *Od ljudi za ljudi* družbeno kritična, prav tako N'toko v *Zig zig* in v *Kratkem stiku*, kjer spregovori o (usodnih) kratkih stikih med posameznikom in družbo/družino. Klemen Klemen je v *Ljubezni* optimističen in radoživ (za razliko od komada *Js sm umru*); tudi Nikolovski piše o ljubezni, a je njegov komad ubran na druge strune in izraža bolečino ob koncu razmerja. Otožno razpoloženje vlada tudi pri Kosti v komadu *Na senčni strani mesta*. Stekli psi v *Čisti vestji* v prekmurščini poudarjajo (oz. poudarjata) pomen čiste vesti, tako kot njihov je tudi Gerov komad *Smetana* družbeno-kritičen, uperjen proti državi in sistemu ... in jezen, blazno jezen. Tudi Trkajev komad *Razbijte stereotipe* je kritičen in aktivističen, medtem ko je Došin dvojezični *Kar si mi* bolj oseben – govori o neposrečenem odnosu oče–sin. Toxsick v *Ovcah* tako kot mnogi pred njim govori o neumnosti v svetu, Samo Boris pa se ukvarja z različnimi pomeni besede umetnost, ki jo na koncu preprosto zreducira v skupek osmih črk. Pižama v *Gdo je ubil Rožleta?* pripoveduje krvavo zgodbo z znanimi literarnimi liki, Ali En pa se loti ekološke tematike in je kritičen do dejstva, da ima dobiček prednost pred zdravjem in življenjem. Zbirko v športnem duhu zaključuje optimističen Zlatko z *Ena na ena*, dopolnjujejo pa jo fotografije grafitov, ki sta jih prispevala dijaka Srednje medijske in grafične šole

Ljubljana; na ta način je v knjigo pripuščenega še nekaj pristnega uličnega pridiha. Slovenski rap se torej izkaže za izjemno pestrega, tako tematsko kot jezikovno-slogovno. Lahko je intimen, lahko je kritičen, lahko je angažiran, lahko je zafrkantski, lahko je resen, lahko je jezen, lahko je prizadet, lahko je žalosten, lahko je brezskrben, lahko je optimističen, lahko je ... kakršenkoli. Tako kot druge vrste pesmi je zmožen izražati in zbujati vsa mogoča občutja in spregovoriti o čemerkoli. Predvsem pa dokazuje, da njegovi avtorji niso le pozerski rimoklepači, pač pa ustvarjalci, ki imajo marsikaj relevantnega povedati, tisti, ki takšnih ambicij nimajo, pa se pokažejo kot dobri humoristi.

Projekt *Ti si čist normalen* je knjiga kot se šika – poleg »opreme«, ki sem jo že omenila, torej dragocenega uvodnika in fotografij grafitov, ki domiselno popestrijo notranjost, vsebuje še simpatično osebnost, a tudi izčrpno spremno besedo avtorja izbora, spremno besed(ic) o urednice, slovarček narečnih besed in prevod srbskega dela Doševega komada in nenazadnje tudi domiselno likovno opremo Jureta Engelsbergerja (ovitek in vezni listi), na kateri je moč najti številne štosne detajle. In kako je slednjič z norostjo in normalnostjo? Raperske pesmi nedvomno (lahko) sodijo tudi v knjigo in kdor jih bere, ni nor. Nasprotno, kvečjemu pametnejši bo – kdor ne pozna (dobro) rapa, se bo z njim seznanil, kdor pozna rap in mu knjige (ali poezija) niso najbolj pri srcu, pa bo ob takšni knjigi nemara prišel do zaključka, da le niso povsem za odmet in morda vzel v roke kdaj še kakšno drugo.

Gaja Kos

PRVA KNJIGA NAČRTOVANE TRILOGIJE

Alen Nemec: *Vstajenje Mečevalca*.
Murska Sobota: samozaložba, 2017.

Dela visoke fantastijske književnosti so v slovenski literarni domeni žal še vedno precej redke najdbe. Žanr, ki ga v svetu po tolkienizacijah številnih besedil tako za mlade kot tudi odrasle bralce suvereno dopolnjuje tudi v slovenščino prevedena Martinova zbirka fantastijskih romanov *Pesem ledu in ognja*, pa se nadgrajuje s popularnostjo v nadaljevanjih, kot je *Igra prestolov* pri znanem tujem komercialnem televizijskem ponudniku. Slovenski literarni in medijski prostor za epske razsežnosti lastnega fantastijskega žanra zaenkrat izkazuje le začetniško navdušenje in igrive poskuse v smeri viteško in pravljичno naravnane fantastije, ki jo primerjalno lahko opazujemo že pri *Čarnikih* Marka Robnika (2006) in seveda v Nemčevem *Vstajenju mečevalca* (2017).

Prva knjiga načrtovane trilogije *Mečevalec* z naslovom *Vstajenje mečevalca* Alena Nemca bralca prepriča, da gre za spretno, a morda le ne preveč nadrobno zasnovan mladinski roman, ki se spogleduje s Tolkienovima *Hobitom* in *Gospodarjem prstanov*, ne nazadnje pa tudi z njegovim *Silmarillionom*. Konceptualna silhueta slednjega¹ se zrcali na začetnih straneh Nemčevega romana, ozaljšana s poetičnim slavospevom kralju Gorku, s čimer skuša zaokroženo predstaviti življenje »v svetu kraljestev, bogatih z izjemnimi naravnimi danostmi«. Začetni zemljevid Zelene dežele, enega izmed štirih fantastijskih področij v bodočem ciklusu – tamkajšnja teritorialnost se z

¹ Christopher Tolkien štiri leta po očetovi smrti uredi in izda preostanek njegove fantastijske proze o nastanku, gospodarjih in prelomnih trenutkih v prvi dobi Starega sveta. *Silmarillion* (1977) razkriva prazgodbo o treh draguljih in sega vse od začetkov do tretje dobe, torej literarnega časa *Gospodarja prstanov*. Tudi Nemčev roman predstavi predzgodbo in uvede bralca v svet Zelene dežele, le da je obravnava bistveno manj obsežna.

notranjimi nemiri kaže kot miniatura odslikava Martinove *Igre prestolov* – in pregledna karta ostalih fantazijskih dežel, ki jo najdemo na zadnjih straneh romana (zanimivo, da ne prekrivata tudi platnic), sta med drugim ilustrativnim gradivom vodilo pri prebiranju pripovedi, namenjene predvsem mladostnikom.² Kratak zapis o prebivalcih kraljestev sicer ne ponuja pretirane fantazijske izvornosti in zavirljive dinamičnosti, saj je avtor, kot sam zapiše v dodatku k romanu, premišljeval o kraljestvih, v katerih ne bi bilo hobitov, orkov, vilincev in drugih bitij, »temveč realnejše, pristne postave, brez nadnaravnih, čarobnih lastnosti«. Ob prebiranju se nam vsekozi vsiljuje misel, da so žal v ospredju pripovedi: doživljanje zapečkarjev in redkih drznih pustolovcev, igra spletk, tudi popisovanje samoljubnih užitkov ob kopičenju zalog hrane pred prihajajočo zimo ter kulinarične preference na dvoru. Takšno branje nenavadno spominja na Bilbovo pripravo zalog hrane v *Hobitu*, a je vseh podobnih zgodbenih segmentov pri Tolkienu bistveno manj. Nemeč želi, da so »v ospredju ljudje in njihov boj za preživetje v raju, ki jih obdaja«. ³ To je več kot očitno v precej obsežnem fotografskem popisovanju poti pri iskanju alazerske princese, kaže pa poudariti, da je nevarnost, ki preži na prebivalce kraljestev zunaj, lažje obvladljiva kot tista, ki izhaja iz medosebnih odnosov. Ti so trhli, v njih je občutiti plitvost (s tem tudi očitno problematiko sodobnega sveta), le redki pa so zavezani prijateljstvu že od samega začetka mitičnih kraljev. Seveda se »določenim čarovnijam«, kot se za ta žanr spodobi, avtor ni mogel izogniti in jih je nekoliko

omejil. O tem pričajo sicer skope omembe nenavadnih rib (npr. rumene kožuhnice, trdokožnice in sluznice), strašnih gozdnih bitij, kot so ostronoge in živke, znamenitih kniber (mešanci med konji in vrsto lisice). Skromno razviti so osrednji mit o prameču, včasih neprepričljiva pripovedovanja bojnih junakov o krvavih in temačnih zgodovinskih dogodkih Zelene dežele in zatekanje v številne posameznikove sanje, kar mestoma učinkuje kot zastranitev. Bralci smo priča poledenelemu ogledalu, ki kaže preteklost, magiji in starodavnim zmožnostim prebiranja neznanih zapisov na Psevdisu ter rochowski kraljici Heleni, ki skuša s čaranjem in čudežnimi kamni pomagati prijateljici, alazerski kraljici Oleni, medtem ko je ta zaradi zastrupitve v komi.

Izbor imen literarnih oseb in poimenovanj kraljestev je precej všečen, domiseln in v nekaj primerih pomenljiv. Vendar vsemu temu manjka le kanček razkošnosti in vsesplošne zahodnjaške značajske prenapihjenosti likov, ki bi s svojo karizmo bolje obvladovali obče dogajanje v romanu. Tako se namreč srečujemo z omahljivci, posmehljivimi in nespoštljivimi bojevalci, narcisoidnimi povzpelniki in kralji, ki s svojo definitivno pretirano demokratičnostjo le navidezno vodijo kraljestva po načelu *Vsi in vse za kralja*. Za takega se izkaže Hermut, rochowski vladar, poln poučnih besedičenj, uživač, ki mu več kot žena pomenita vinska kapljica in večerja z namestnikom; ne pozabimo pa tudi na njegovo skoraj smešno pritlehnost, saj »sedi na prestolu in si briše temno zeleni plašč, ki si ga je med zajtrkom popackal z mlečnim prelivom« (Nemeč, str. 253). Prav v takih podrobnostih za čuda ni

² Pripoved odraslemu bralcu najverjetneje ne predstavlja zadostnega izziva tako v fabulativnem kot tudi v jezikovnem smislu. Vendar velja omeniti tudi, da sta na primer opis bitke s Seki in eksplicitno izraženo nasilje lahko za mladostnika precej moteča.

³ Podoba Zelene dežele resnično spominja na rajsko pokrajino. Avtor upraviči to svojo tezo s pronicljivim premišljanjem o okoliščinah, v katerih se znajdejo člani beih odprav.

zaznati ironije, nepričakovan pa je na primer še cinizem ene izmed osrednjih oseb v odpravi, Mečevalca, ki si v pogovorih z Olafom, kraljevo krvjo, dovoli precejšnjo mero arogance, kakršna bi se pri klasičnih pustolovskih fantazijah zagotovo končala s smrtno kaznijo. Tu je še Mečevalčev primanjkljaj pri petju (poudarja likov manko, kar je za višjo fantazijo nenavadno), s katerim soborcem povzroča nemalo preglavic med potovanjem na jug, v bralcu pa vzbuja neoprijemljive občutke zmedenosti.

V ospredju Nemčevega romana sta torej še zadnji izmed petih manjših kraljestev⁴ v Zeleni deželi: Psevdin in Rochow. Slednje se skriva na severu, in sicer za Garkosovim gozdom, Psevdin pa se ves čas le posredno vpleta v dogajanje južneje od Taruma. V deželo začnejo vdirati Seki, ki opustošijo deželo vse do gradu Alazer, nedaleč od Rochowa. Izpostavljeni sta njihovi krutost in brezkompromisnost, ki pa v fabulativnem razpletu prvega dela napovedane trilogije ne povzročita večjih pretresov, saj se jih zgodba dotakne z neprepričljivo skrivnostnostjo za žanr – namreč do bitke s Seki, ki s svojo komaj dvestoglavo vojsko razsajajo po deželi, da bi našli skrivno lokacijo prameča, je bralec v nenehni napetosti in pričakovanju, dogajanje na bojišču in zaključna bitka pa s svojo kratkostjo pravzaprav ne potešita vseh želja po dramatičnosti epskega spopada med dobrimi in temačnimi silami. Kako tudi bi, saj so vojske številčno precej okrnjene, njihova taktičnost nenavdušujoče napovedljiva, pustolovščina pa izvzema magične akterje, ki bi zgodbo popestrili, a se ti v njej žal skrivajo le nekje v ozadju. Zaplete se z ugrabitvijo alazerske princese Mare, ki jo sicer rochowska številčnejša odprava s kraljevim sinom Olafom, neukrotljivim Mečevalcem in modrecem Ulmurjem

uspe najti in rešiti. Tudi to bralec verjetno doživi kot naključje, saj Maro najdejo samo nedaleč od bojišča. Večkrat jih do rešitve pripeljejo prav sanje in sanjarije, hkrati pa se s pripravo zeliščnih zvтков (spominjajo na marihuano), precejšnjimi količinami alkohola in pretiranim postavljanjem opogumljajo ter si zapolnjujejo dneve pred prihajajočim velikim spopadom. Še posebej razočara ravnodušnost ob smrti kraljevega sina Olafa, saj o njej zaradi »slabih komunikacijskih sredstev« – v *Igri prestolov* temu služijo vrani in dvorni sli, v tem romanu pa naj bi posredovale informacije sivkasto-rjave ptice, t. i. sivke, a o njih izvemo le malo, vsekakor pa niso aktivno vključene v dogajanje – mestoma pa tudi zaradi zgodbene nekonsistentnosti začuda nihče od članov kraljeve družine ne izve. Tako zaključne strani pripovedi ponudijo le opis zborovanja kraljev in predstavnikov pokrajn Zelene dežele, ki se samo na videz zdi kot parodičen prikaz srednjeveškega zborovanja vitezov okrogle mize, a to pravzaprav ni. Obravnava svéta kraljev po Orgenovem prihodu, ki prinaša sklep, da je nekdo ukradel prameč ter ga čudežno izvlekel iz skale, in njihova naivna nevednost o tem, da je bil to sam rochowski naslednik Gorkos, ob koncu prvega dela trilogije seveda ponujata dobro iztočnico za nadaljevanje mladinskega ciklusa. Zanimivo je, da je roman poimenovan po sicer najbolj aktivnem udeležencu prve pustolovske odprave, zapriseženem sovražniku Sekov, a njegova pomembnost proti koncu dela precej zbledi, saj ne premore karizme in uglajenosti velikih vojaških vodij.

V romanu je precej zanimiv tudi vidik časovnosti, ki odstopa od čistokrvne srednjeveškosti visokih fantazij, namreč leto 734 se omenja kot zgodovina izpred 700 let, ko so svet pestile temačne sile,

⁴ Poimenovanje meri na relativno miniaturnost kraljeve vojske in s tem posledično na manjše število prebivalcev vsakega dvora.

zato lahko upravičeno sklepamo, da je literarni čas v resnici obdobje 15. stoletja. Razen nomadsko-barbarskih Sekov, ki jih prepoznamo po črnih ogrinjalih, simboličnih črtah na obrazih, po preteči in strah zbujujoči pojavnosti, nas na davne čase opozarjajo predvsem krasni gradovi, omemba križarjev, očarljivi opisi bojne opreme, konjev in seveda mečevalci, lokostrelci ter modreci s Psevidisa. Nekateri predmeti in pripomočki, ki jih bralec lahko opazi ob prebiranju, se kljub vsemu zdijo malce nenavadni⁵ za ta čas ... naj jih omenimo le nekaj: pijačo strežejo v nižjih in višjih kozarcih; navdušujoče so visoke pete, ki jih uporablja kraljica; neizpodbitna je monogamnost, morda celo zavrtost moških (presenetita tudi omemba domnevnega posilstva »okoliškega vaškega dekleta« in Olafov strah, da bi se kaj podobnega zgodilo alazerski kraljični, ki jo iščejo); vojaki do svojega kralja in njegovih sinov ne kažejo strahospoštovanja, pač pa povsem medlo odzivnost, tudi brezbriznost. Zakaj? Mogoče se pravi razlog skriva v pretiranem moraliziranju in življenjskih napotkih, v katerih se Hermut, Ulmur in Olaf pogosto utapljujejo. Nenavadna je tudi opomba, da je kar nekaj literarnih oseb sladkosnedih, kar sicer odstopa od klasičnega vzorca visoke fantazije, ki tovrstnim osebnim preferencam navadno ne namenja tolikšne pozornosti. Pravzaprav so nenavadne tudi nekatere podobe in jedi iz grajske kuhinje, saj se zde precej »hotelizirane«, kot na primer jagodni preliv z drobcu biskvita; kralj Hermut in Tiros pa za nameček sedita v »udobnih foteljih« in srkata topel višnjev čaj ...

Omenjene ekscentričnosti seveda sprožajo tudi problematiko časovnega vidika v romanu, ki se izkazuje tudi v jeziku, saj ob precejšnji rabi deležniških in deležijskih polstavkov in nekaterih

jezikovnih novotvorbah (npr. hajlass, visgrajščina) zasledimo tudi nižje pogovorne, slengovske in atipične izraze, ki bi jih resnici na ljubo pripisali precej sodobnejšim časom (npr. bimbo, razkomotiti se, izprašiti riti, blesavo petje, odnavaditi), mestoma pa sta nedovršena tudi besedni vrstni red v povedih in pravopisna urejenost besedila. Omenimo naj, da bi prehodi med dogajalnimi prostori v besedilu morali biti nazorneje označeni, kajti odstavki pogosto niso dovolj, da bi bralevo vživljanje v zgodbo teklo povsem tekoče; primernejše bi bile oznake razdelkov, na primer z vinjetami.

Kljub vsem pomislekom in priporočilom lahko zaključimo, da je *Vstajenje mečevalca* Alena Nemca obetaven mladinski roman – čeprav morda ne povsem tipičen primer visoke fantazije – saj s svojo posebnostjo prispeva k razvoju nadžanra fantazije na Slovenskem. Predvidevamo, da bomo v načrtovani trilogiji lahko ob določenih izboljšavah pričla prepoznavnemu ciklusu besedil, ki ne bo nagovarjal le mladostnikov, ampak tudi odrasle privrženice imaginarnih pustolovskih zgodb.

Gregor Artnik

KAJ IZ MATEMATIKE NAREDI ČARIMATIKO?

Bina Štampe Žmavc: Čarimatika. Ilustr. Andreja Peklar. Maribor: Založba Pivec 2016

Kaj iz matematike naredi čarimatiko? Najprej to, da je matematika čudovita veda, v kateri sta eleganca in lepota rešitve zelo pomembni, domišljija pa nujno potrebna. Legendarni profesor France

⁵ Zanimivo je, da avtor za merjenje razdalj v romanu ne uporablja kilometrov, ampak mu je bližje poimenovanje z miljami.

Križanič je rad pripovedoval zgodbo o sicer dobrem matematiku, ki pa je to znanstveno polje zapustil in se je raje pridružil pesnikom. Njegov nadrejeni, velikan matematike, je pripomnil: »Ni čudno, da se je tako odločil, ko pa je imel premalo fantazije za matematiko!«

Bina Štampe Žmavc, ki lije verze in plete čarobne tkanine iz besed, ima dovolj domišljije za pesmi in števila kot osnovo matematike. Tako je v slikanici za majhne in velike otroke – odličnega matematika brez otroško radovedne duše ni! – napisala deset igrivih pesmi o številih in zbirki na koncu dodala *Pesem za neskončnost in sedem čarovnic*. V njej obžaluje izgubljanje skrivnostnosti in čarobnosti reči in sveta, ki ga danes obvladuje hladna tehnologija brez širjav srca: »Na dlani mali/ menda vso alkimijo/ in dlan se na klik/ spremeni v galaksijo.« Kar pesnico, ki v svojih delih poje hvalnice lepoti, krhkosti in nežnosti obstoječega, še posebej žalosti, je molk in vseenost, da izginjaja magičnost sveta: »In kar je še huje/in večja zagato – / nihče ne kljubuje – / niti z debato!# Našo najvišjo vrednoto – ljubezen in njen simbolni dom – srce uporabniki tehnologije ponižujejo, da njo (in nas) boli: »In kar je najhuje – / na tipko ljubezen/ odklikaš Srce,/ kot stopil bi čezenj.«

Kakšni naj bomo ljudje v takšnem svetu? In kakšen sploh je svet, v katerem ni več skrivnosti in so čaravnice ostale brez dela? Nič čudnega torej, / da vsak dan bolj jezen,/ postaja ta svet/ ena sama bolezen. Kot bi Bina Štampe Žmavc v eni kitici povzela slovito študijo Ericha Fromma *Zdrava družba* (v slovenščini izšla leta 1955): v bolni družbi ni zdravih ljudi.

A dokler je še umetnost, se še svetlika skozi reže sveta drugačna govornica in glas srca. Dokler so pesnice in pesniki, zažarijo reči v luči, ki ni vidna na prvi pogled, v vibraciji, ki ni slišna za vsako uho. Skrivnostne postajo vsakdanje reči,

razkrite tisočletne magije, skrite v denimo, štetje od ena do deset, ali v druge dnevne samoumevnosti.

Vse je lahko čarovnija, če je na delu čarovnica besed, ki namesto abre kadabre kuje pesmice za veselje, pa tudi v premislek. Kot to zahtevajo njihove svetosti številke, iz katerih je Bina Štampe Žmavc zgradila malo katedralo čarimatike. Iz 0 in 1 je vse, z eno se rodi, v nič se potopi in iz njega vstane, v 10 se sklene, s kombinacijami 0 in 1 ustvarja računalniški svet, sestavlja informacije, podlaga znanosti, ki z matematiko dokazujejo, da je res, kar so raziskale in s števili (formulami) dokazale.

Brez 0 in 1 sveta, v katerem živimo, ni, saj nam je viden s spoznanji in orodji, utemeljenimi na binomnem sistemu in dvojnostih vseh sort, ko je in ni, je belo in je črno, je luna in sonce, je prav in narobe, je dobro in zlo. So puste številke na računih trgovinskih blagajn in je *Čarimatika*, ki za vsako osnovno številko pove, kako pleše in zakaj sploh je. Andreja Peklar pa to tako mojstrsko ilustrira, da se oko ustavi in usta odprejo: »O!«

Pa začnimo! S številom ena, ki je v Binini pesmi žalostna, enkratno zapuščena. Ne more se sama s seboj pomnožiti ne deliti, tudi pogovarjati se nima s kom: »edino jaz, ena,/ sama s sabo zatopljena/ v enojen samogovor.« Dva se veseli, ker ta številka ni sama, »je eden in ena, ki v paru sta dva (...) kot očka in mama, kraljica in kralj Dve je veličastna, saj brez nje ljubezni ni! »Ker v dvoje za dvoje ljubezen živi/ rodi otročičke, dekličice, fantiče.« In smo že pri množini, ki se v slovenščini s tri začne, drugim jezikom je že dve dovolj, nam, ohranjevalcem dvojine, pač ne! Vemo: Vse dobre reči so tri. In v tretje gre rado. Zato »trikrat po tri/ trobente oznanijo: »Tri naj živi!« Štiri se širi na vse štiri strani, objema dvakrat dva in eno plus tri. Hiša ima štiri vogale in luna štirikrat zamenja podobo. Pet. Pomembnica, saj je

stičišče, središče, srce med ena in devet. Tvorí pihalni kvartet, na roki in nogi imamo prstov pet. Čarovnikov svečnik podpira pet sveč, da začara ravno prav, ne premalo, ne preveč. In »pet krav za en groš prodaja goljuf/ pet minut pred dvanajsto plača skopuh,/ petina dolgov za vsakdanji kruh«.

Od središčne 5 je 6. Na kocki sreče si jo vsakdo želi in šesterokraka zvezda na pečatu kralja Salamona blešči. Cesarji so se nekdanj vozili s šesterovprego, komarji pa imajo šest nog, kar mora še dandanes vedeti vsak šolski otrok. A najbolj važno je to: »S šestim čutom zaznamo/ svet v skrivnostni razdalji ...« In smo že pri sedem, številu, brez katerega ne bi bilo ne pravljíc, ne tedna, ne plešočih zmajev in prelestnih princes, ne princa za vrati s šestimi brati. Ah, kakšna čudesa so za sedmimi gorami in sedmimi vodami! Ali pa za devetimi, a smo zdaj pri osem. To ti je število, če stoji pokonci, je dvakrat štiri ali štirikrat dve, če se uleže, pa je neskončno in vse. In je čoln osmerek na ledu pa osmica, »na eni nogi kot čaplja,/ ta obla drsalna kraljica/ se hitro kot kaplja raztaplja.« In smo pri devet, katere »svet se končuje na pragu deset«. Devet mesecev smo mame noseče in »od sreče so vsi v devetih nebesih«. Dober glas gre v deveto vas, že vsi vedo za otročička, »čeprav je brez las, med vsemi zakladi/ ta čudež ima najbolj srčkan obraz,/ devedo lepoto, jamico v bradi!«

Strašna številka je 0. Do nas iz daljne Indije dolgo ni pripotovala, ker so se je ljudje bali, o groza, nič od nič je čisti nič! Stotisočkrat nič, še zmeraj ga ni, zdihuje število 0 skozi pesničine oči, kjer peharček ničel kot nič izpuhti. Brez prič ni nič in mičnost se spremeni v ničnost. »Če pa zaplešem skupaj z enico,/ takoj sem okronana za desetico,/ v desetem kraljestvu veljam za kraljico, ki zvonko uglaša števil govorico.«

Čarimatika mojstric Bine Štampe Žmavc in Andreje Peklar očara, da je še

računanje mala malica prava. Osvežitev v vrtcih in šolah, kjer naj po številih zadiši in ne računanje grozi. Kdor bo vzljubil števila in zgodbe o njih, bo rad računal in vstopil v svet matematike brez za slovenske šole tako značilne groze in strahu.

Manca Košir

DRZEN KORAK K INOVATIVNI DIDAKTIKI SLOVENŠČINE

Predstava Rapoezija

Profesor dr. Igor Saksida in raper Rok Terkaj - Trkaj na začetku *Rapoezije* gledalcu potrjujeta vtis o njuni različnosti, ki se kaže v zunanji podobi, poklicu ter nekaterih stališčih o umetnosti. A to je le ukana, v katero sta se, kot priznavata, sprva ujela tudi sama. Poezija in rap si v resnici nista tako zelo različna, saj pesniki in raperji govorijo o istih temah: oboji pišejo o ljubezni do domovine ali kraja, o depresiji ali obupu, upodabljajo vse odtenke ljubezni, revščine, nasilja in družbene stvarnosti ...

Avtorja v dobri uri predstavita izbrane pesmi znanih slovenskih pesnikov oziroma po njihovem navdihu na novo napisane pesmi v rapu, ki jih lahko bremo v zbirki pesmi z zgoščenko *Kla kla klasika* (Ljubljana, Mladinska knjiga, 2017). Obiskovalci njunega nekaj več kot enournega nastopa spoznajo Franceta Prešerna, Antona Aškercu, Srečka Kosovela, Toneta Pavčka, Bino Štampe Žmavc in druge. Gledano skozi oči učitelja slovenščine je predstava prava šola didaktike poezije, ki z veliko mero humorja in celo novimi sporočili opremi klasike. Pavčkov *Slovničar* v deklamaciji Igorja Saksida je *škrat* s postrani obrnjeno kapico, sončnimi očali in debelo zlato ogrlico, v *Moji pesmi* Srečka Kosovela

deklamacija sama postane *eksplozija*. Posebej srhljivo je vzdušje v Aškerčevi pesmi *Ponočna potnica*. Potnica je kuga, ovita v belo rjuho in masko fantoma iz opere, ki se ponoči z brodnikom v črnem čolnu pelje preko reke. A čeprav je tema pesmi bralcu silno oddaljena in sporočilo grozljivo, je Saksidi in Trkaju uspela aktualizacija pesmi s humornimi vložki, v kateri osvežilec za stanovanje postane zadah, ko brodnik reče: »mrtvaški iz ust diše ti puh!« Bolj kot se bliža konec, bolj se stopnjuje groza; a k sreči je za *bralce v stresu* pripravljen čokoladni bonbon. Potovanje profesorja slovenščine in raperja je pravzaprav tudi njun interni dvoboj, saj če se raper spopade z zahtevno poezijo in slovenist z beatom. Igor Saksida tudi najbolj zahtevno publiko, v tem primeru učence, prepriča s predelavo ljudske pesmi *Marko skače*.

Rapoezija tako ponuja nešteto možnosti za odkrivanje in razmišljanje o razsežnostih jezika. Učenci brez kakšnega koli vsiljevanja spoznajo strokovno besedo, kot je na primer onomatopoiija ali besedna igra. Ko termin profesor izgovori, je slišati koga iz publike, ki zvedavo vpraša sosedo: »Kaj je rekel?« A Trkaj že repa svojo *Lepo Vido*: »*Pogled te fenta, Trenta, konc / k Planica je kraljica, k uletiš direkt do Ponc!*« Seveda znajo tovrstni primeri koga celo užaliti, saj naj neknjižni jezik oziroma zlasti sleng ne bi sodila k pouku slovenščine, če nista v sklopu učne enote. A to v resnici ni nič novega, kot ugotavlja znameniti kognitivni znanstvenik Steven Pinker v *The sense of style: The Thinking Person's Guide to Writing in the 21st Century* (2014): »Pritoževanja o degradaciji jezika so značilna za vsako generacijo, že odkar obstaja tiskana knjiga. Do iluzornih zaznavanj prihaja, kot navajata Eibach in Libby v zborniku *Social and Psychological Bases of Ideology and System Justification* (2009), ker ljudje v procesu staranja zamešajo lastne

spremembe s spremembami v zunanjem svetu.« Kak učitelj slovenščine ali celo lingvistični purist bi lahko mislil, da se včasih tako (»nepravilno«) ni govorilo, a v resnici je spremenil perspektivo, saj je na ustreznost jezika bolj pozoren v vlogi učitelja, kot pa je bil v najstniških letih. Pozornost mladega gledalca je visoka, ko sliši raperski žargon, na primer: a *capella rap*, brez beata ob pesmi *Ptiček na veji, dati respect*, kar pomeni poklon (tudi z aplavzom) za vsakega pomembnega raperja (oziroma osebo). Spoznajo tudi, da s pesmijo lahko reprezentas svoj kraj, in ne nazadnje, da je nujno imeti svoj flow – kar je eno od bistvenih sporočil *Rapoezije*. Ta ideja ožarja projekt v celoti, a najbolj izrazita je ravno v Trkajevi predelavi Prešernove *Glose*. Čeprav ne ustreza vsem metričnim normam glose, je popolna, razlaga Igor Saksida. In to mlada publika ve, saj v pesmi prepozna dušo, kot je povsem samostojno ugotovil devetošolec na prireditvi v Kopru.

Eden od vrhuncev ustvarjalnosti in igrivosti, ki popolnoma navduši prisotne, je Trkajev *freestyle* z besedami, ki jih naključno izbere publika. Iz danih besed raper sestavi vsebinsko smiselno in rimano besedilo. Užitek v *freestylu* se stopnjuje z izbiro nenavadnih, celo provokativnih besed – osmošolci in devetošolci so navajali besede, kot na primer: *kifla, jufka, sudja, marihuana* – ki Trkaja nikoli ne zavedejo v poskus, da bi pri tem moraliziral, saj jim, če je treba, celo hudomušno spremeni pomen: *kifla* postane kravji iztrebek.

Čeprav med izbrano poezijo skorajda ni pesnic, nikakor ni mogoče dvomiti, da bi bile dekleta oziroma ženske zastopane, pravzaprav nasprotno. Trkaj po *freestylu*, v katerem so izrazito sodelovali fantje, dekleta spodbudi k izražanju. Zdi se, da jih še enkrat opozori, kot v pesmi *Dekletom*: »Pepelka spi, čeprav budna je«. Skoraj slišati je bilo Prešerna govoriti *varji, varji*.

Če je v Župančičevi *Žebljarski žebelj* enak žeblju in dan dnevu, sta ritem in vsebina vsake predstave *Rapoezije* povsem drugačna, saj se izvajalca prilagajata publikli. Nagovarjata tako učence zadnjega vzgojno-izobraževalnega obdobja osnovne šole kot odrsle, spomnita publiklo na lokalne raperje iz krajev, ki jih obiščeta, ali uporabita njihove jezikovne igre in metafore, s čimer samo še poglobita stik z občinstvom ter ohranjata spontanost in izvirnost. Včasih celo nastane pravi mali *battle* (dvoboj), kar učence silno zabava.

Nastop Igorja Saksida in Roka Terkaja - Trkaja v predstavi *Rapoezija* ni le poklon poeziji in rapu, je tudi drzen korak k (novi) inovativni didaktiki slovenščine. Didaktiki, ki temelji na večni, a preprosti ideji, da pravi učitelj, ne glede na to, kateri predmet poučuje, reprezentira slovenščino: jo poučuje živo, odgovorno, z visokimi pričakovanji do sebe in do učencev. V takem okolju se bodo učenci razvijali in rastle kot konoplja, iskali svoj *flow*. V praksi je to večkrat zapleteno, ni pa nemogoče. Zato naj nas *Kla kla klasika* spomni, da si tudi sami sebi kdaj rečemo: »Črka si prihodnosti, romana nova stran.«

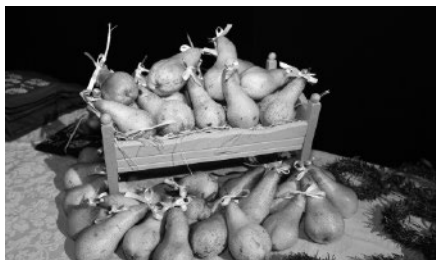
Sabina Višček

PRAZNIK ZLATIH HRUŠK

V sredo, 22. novembra 2017, je bil v okviru 33. slovenskega knjižnega sejma v Kosovelovi dvorani Cankarjevega doma že tradicionalni Praznik zlatih hrušk, ki ga pripravita Mestna knjižnica Ljubljana – Pionirska, center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, in Slovenska sekcija IBBY.

Na prireditvi, ki jo je povezoval Boštjan Gorenc Pižama, s protestnimi pesmimi

ameriških sužnjev, Johna Lennona ter grških in katalonskih protestnikov umetniško povzdignil duet glasbenikov Ane Vipotnik in Igorja Leonardija, s kleno besedo pa dr. Veronika Rot Gabrovec, je bilo slovesno predstavljenih 72 novih knjig 19 založb, ki so prejele znak za kakovost zlata hruška, ter še posebej tiste, ki so prejele priznanje zlata hruška. Prireditelj je sofinancirala Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Letos se je trem kategorijam knjig, za katere Pionirska podeljuje priznanje zlata hruška, pridružila še ena, in sicer priznanje za prevedeno mladinsko poučno knjigo.

Knjige, ki so prejele priznanje zlata hruška, in utemeljitve teh priznanj:

– MKL Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo podeljuje priznanje zlata hruška 2017 izvirni slovenski mladinski leposlovnici knjigi:

***Evangelij za pitbule* / Jiři Bezljaj.**
Mladinska knjiga.

Naše okolje je »umetni raj« in mnoge mladinske pripovedi kričijo, da bi preglasile všečno pogubnost tega raja. Tudi prvenec *Evangelij za pitbule* je tak krik.

Skrit za razpršenim najstniškim cinizmom glavne junakinje avtor z zrelim kiparskim uvidom, kaj se skriva v kamnu, lomi odkrušek za odkruškom in razkrinkava to našo »veliko skrb« za otroke.

Zato nesramežljivi zapisi brutalnega zapijanja, spolnih odnosov in čustvovanja mladih niso prostaški, ampak resnicoljubni opisi sveta, v katerem živimo – in mladina z nami! V kontekstu zgodbe so osvobajajoči

in ne kvarljivi za »nedolžne otroke«. Razkrinkavajo dvočlnost in diktat, ki z neizprosno pitbulov trdno držita svojo žrtev – znanje. Pripovedujejo, da je svet eden, da kar na tem planetu kvari, škoduje ali uničuje odrasle, hkrati to direktno in nepreklicno počne tudi otrokom.

In na koncu, na površju vsebine, ki jo dleto dokončno izlušči iz kamnitega kaosa, zasije edina in večna bilka upanja – poezija. Poezija zmore dajati stvarim nova imena, zmore pobegniti iz sveta doktrin in zmoredno znova oznaniti veselo vest o življenju. Zakaj pa ne tudi pitbulom!

Za to odkritosrečno upanje, podarjeno nam odraslim in našim najstnikom, si knjiga, avtor in založba zaslužijo **priznanje zlata hruška**.

- MKL Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo podeljuje priznanje zlata hruška 2017 izvorni slovenski mladinski poučni knjigi:

***Oblike duha* / Boris A. Novak.** Ilustr. Marjan Manček. Mladinska knjiga.

Jezik posameznega naroda ima tri načine rasti: prvi je samonikel, vzkljuje iz narodove zgodbe z močjo, ki obstoječi kulturi da novo vrednost in rast. Pri nas je to med prvimi opravil Levstik. Drugi način je prevajanje, s katerim jezik preizkusi svojo vitalnost in sposobnost, da preko ustaljenih mej razširi obzorje narodove kulture. Na ta način nam je jezik utemeljil Trubar. Tretji način pa je sposobnost, da izrazne možnosti, ki jih jezik že ima, razširi z uvedbo predvsem pesniških oblik, v katerih pripoved doslej še ni prebivala. Na ta način je naš jezik najprej povzdignil Prešeren. Vsak od naštetih

načinov pomene besed, ki jih že poznamo, razširi z novimi uvidi in svetovi.

Pričujoče znanstveno-poetično delo, ki je organsko nadaljevanje knjig *Oblike sveta* (1991) in *Oblike srca* (1997), se torej pridružuje tretjemu načinu bogatenja narodove kulture.

Ta »pesmarica pesniških oblik« namreč združuje svet znanstvenika in srce pesnika v sozvočje duha, ki ga v svetovni literaturi ne poznamo v tolikšnem obsegu in s takim zvenom. Avtorjeve izvirne stvaritve predstavljajo 220 pesniških oblik – »temeljnih načinov bivanja pesmi«.

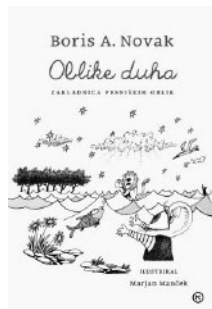
S pesniškim, ilustratorskim in strokovnim bogastvom enovita monografija daje slovenski mladini in slovenski kulturi izjemen »zven pomenu besede in besednim zvenom nove pomene« in si zato zasluži **priznanje zlata hruška**.

- MKL Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo in Slovenska sekcija IBBY podeljuje ta priznanje zlata hruška 2017 prevedeni mladinski leposlovni knjigi:

***Vsi si želimo nebes* / Els Beerten.** Prev. Stana Anželj. Cankarjeva založba.

Kako razumeti vojno, to nasilje, ki nima oblasti ne nad svojim izidom in ne nad svojim trajanjem? Kako prerasti travme 2. svetovne vojne, ki še vedno trpinčijo posameznike in dežele, kjer je vojna divjala? Katerega zgodovinskega znanja o vojnah imamo premalo, da bi se tragedije nehale ponavljati?

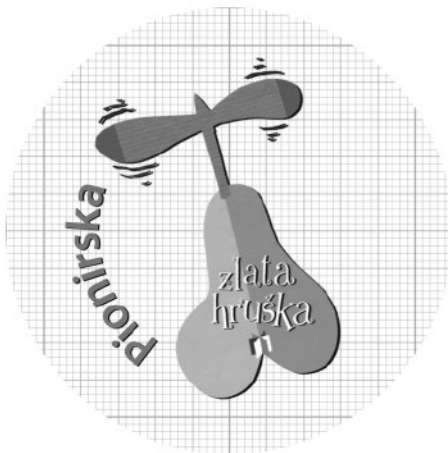
Izvirna pripoved flamske pisateljice skuša še vedno živim ranam 2. svetovne vojne dati neko razumno nehanje in z njim

možen premislek za bodočnost, kakor ga je nastavljal že Albert Camus: *posameznik ni popolnoma kriv: ni začel zgodovine; tudi ni popolnoma nedolžen, saj jo nadaljuje.*

S pripovedjo o mladini, ki so jo odrasli načrtno zapeljali, da so se iz domoljubja pridružili nacistom, in o tistih, ki so po vojni postali narodni heroji, avtorica opozarja, da sta resnicoljubnost in človekoljubje edino sredstvo proti manipulacijam, ki nas vodijo v katastrofe. S psihološko verodostojno vzročnostjo dogajanja in z domiselno dramaturgijo prvoosebni pričevanj glavnih junakov, ki nenapovedano vstopajo v tok dogodkov, knjiga bralcu ponuja uvid v posameznikovo doživljanje časa. Brez slehernih predsodkov sooča tako herojstvo kot strahopetnost z resnico.

Odličen prevod v slovenščino ponuja naši mladini tudi razmislek o slovenski travmi izdajalcev in herojev brez ideoloških predznakov, zato si knjiga zasluži trajno mesto med mladinskim leposlovjem in **priznanje zlata hruška**.

– MKL Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo podeljuje priznanje zlata hruška 2017 prevedeni mladinski poučni knjigi:

Ta svet je lahko boljši / Yanis Varoufakis. Prev. Jelena Isak Kres. Cankarjeva založba.

Da je na svetu veliko krivic, govorijo tudi tisti, ki jih trpinčeni doživljajo kot krivične. To temeljno sprenevedanje potiska v sužnost vedno več posameznikov in vedno več dežel. Pohlep, generator krivične delitve dobrin, zlorablja mehanizme ekonomije in ponareja vrednost denarja, dela in življenja.

Grški profesor matematike in ekonomije v obliki pisem svoji hčeri razlaga ekonomijo, ki je po svojem izvoru grška beseda za gospodinjstvo, torej skrb za hišo, za preživetje družine, za smotrno delitev danih dobrin v skupnosti. Na nazoren način ji opisuje, kako danes zloraba ekonomije spreminja to spretnost človeštva v svoje nasprotje, generira krize, brezposelnost in suženjske odnose.

Njegova knjiga s pismi nagovarja vse najstnike. V njih jih s podobami iz filma *Matrica* spodbuja k razmišljanju o izbiri modre ali rdeče tabletki.

Ker pogumno pisanje te knjige razkriva strastno privrženost možnosti, da bi bil ta svet lahko boljši, in to boljši za vse, in ker sta prevajalka in založba odlično poskrbeli, da je to upanje izrečeno tudi v slovenščini, ima knjiga izjemen pomen za mladinsko poučno literaturo in si zasluži **priznanje zlata hruška**.

Posnetek celotne prireditve si je možno ogledati na spletni strani MKL / Praznik zlatih hrušk

Vojko Zadravec

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

Gregor Artnik

magister znanosti, profesor slovenščine in angleščine na Srednji šoli Slovenska Bistrica, publicist

Kaja Bucik Vavpetič

prevajalka iz angleščine in francoščine, doktorska študentka literarnih ved, publicistka, recenzentka, članica izvršnega odbora Slovenske sekcije IBBY

Melita Forstnerič Hajnšek

prof. francoskega in slovenskega jezika s književnostjo, dolgoletna novinarka in urednica v kulturni redakciji dnevnika *Večer*, publicistka; članica žirij za literarne in gledališke nagrade

Barbara Hanuš

prof. slovenščine in pedagogike, mag. literarnih ved, višja knjižničarka, pisateljica, publicistka, strokovna sodelavka revij *Ciciban* in *Cicido*; za svoje strokovno delo je leta 2010 prejela priznanje Slovenske sekcije IBBY; njena slikanica *O Jakobu in mucih Mici – Rojstni dan* pa je bila nominirana za nagrado izvirna slovenska slikanica in uvrščena v evropsko zbirko slikanic

Dragica Haramija

redna profesorica za področje mladinske književnosti na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, avtorica številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter znanstvenih monografij, predsednica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, članica slovenske sekcije IBBY (Mednarodno združenje za mladinsko književnost), članica Društva slovenskih pisateljev, strokovna sodelavka pri žiriji DSP za desetnico

Tilka Jamnik

prof. primerjalne književnosti in francoščine ter mag. bibliotekarstva, promotorka branja, publicistka, predsednica Slovenske sekcije IBBY (Mednarodne zveze za mladinsko književnost), podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, članica upravnega odbora Bralnega društva Slovenije; za svoje strokovno delo je leta 2012 prejela Čopovo priznanje

Marjana Kobe

avtorica prve slovenske doktorske disertacije s področja mladinske književnosti in mnogih znanstvenih ter strokovnih člankov; dolgoletna članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

V letih 1963–1978 je bila zaposlena v Pionirski knjižnici v Ljubljani, kjer se je specializirala za bibliopedagoško delo z mladimi bralci, od 1979 do upokojitve 1998 je na Pedagoški fakulteti v Ljubljani predavala mladinsko književnost; za znanstveno monografijo *Pogledi na mladinsko književnost* (1987) je prejela Župančičevo nagrado.

Manca Košir

diplomirala iz matematike, fizike in novinarstva, magistrirala iz socioloških znanosti, doktorirala na področju filoloških znanosti; novinarka, avtorica številnih znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov, spremnih besed in knjig, promotorka branja

V letih 1982–2005 je bila zaposlena na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, vrsto let tudi predstojnica katedre za novinarstvo.

Na 33. Slovenskem knjižnem sejmu (2017) je za svoj prispevek k širjenju bralne kulture v Sloveniji prejela posebno nagrado.

Nataša Konc Lorenzutti

igralka, magistrica umetnosti, pisateljica in pesnica; soavtorica učnega načrta za umetniško gimnazijo dramsko-gledališke smeri

Večkratna nominiranka za nagrade večernica, desetnica in izvirna slovenska slikanica.

Gaja Kos

dr. znanosti s področja mladinske književnosti, s katero se ukvarja tudi kritiško in uredniško; mladinska pisateljica in prevajalka; članica upravnega odbora Društva slovenskih literarnih kritikov in nadzornega odbora Slovenske sekcije IBBY; članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Miha Mazzini

končal podiplomski študij scenaristike, doktoriral iz antropologije; pisatelj in računalniški strokovnjak, kolumnist; avtor scenarijev za dva nagrajena celovečerna filma in režiser petih kratkih filmov; redni član Evropske filmske akademije

Dobitnik več nagrad in priznanj, med njimi nagrade sinja ptica za mladinski roman *Zvezde vabijo*, ki ga je JAK izbral za projekt Rastem s knjigo 2017.

Vinko Möderndorfer

pisatelj, pesnik, dramatik, esejist, gledališki, radijski, filmski in televizijski režiser

Dobitnik več nagrad in priznanj, med njimi tudi nagrade modra ptica za mladinski roman *Kot v filmu*, desetnice in večernice 2014 za mladinski roman *Kot v filmu*, desetnice 2017 za mladinski roman *Kit na plaži*, obe nagrajeni mladinski deli sta bili izbrani za projekt Rastem s knjigo

Tone Obadič

dipl. teolog, zaposlen v Mestni knjižnici Ljubljana kot vodja Oddelka za otroke in mladino v Knjižnici Otona Župančiča, kjer skrbi za promocijo kakovostne mladinske književnosti med mladimi bralci, njihovimi starši in strokovnimi delavci; pravljicar, član uredniškega odbora *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig* in član žirije za podelitev večernice

Veronika Rot Gabrovec

lektorica na Oddelku za anglistiko in amerikanistiko Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer med drugim predava tudi o avstralski kulturi in književnosti; aktivna članica Bralnega društva Slovenije

Peter Svetina

dr. literarnih znanosti, pisatelj, pesnik, prevajalec, publicist, urednik; zaposlen na univerzi v Celovcu (predava slovensko književnost in južnoslovanske književnosti); član uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Za svoje literarno ustvarjanje je prejel več nagrad in priznanj, med njimi: nagrado izvirna slovenska slikanica 2008 za *Klobuk gospoda Konstantina* (ilustr. Peter Škerl), večernico 2013 (*Ropotarna*), večernico 2016 (*Ko zorijo ježevci*) in večernico 2017 (*Molitvice s stopnic*);

Bina Štampe Žmavc

prof. primerjalne književnosti in literarne teorije, pisateljica in pesnica, piše tudi radijske in lutkovne igre za otroke; prevajalka; trinajst let je vodila otroško improvizacijsko gledališče v *Eksperimentalnem gledališču Celje*, kjer je bila režiserka, dramaturginja in avtorica tekstov

Za svoje delo je prejela več nagrad in priznanj (tudi več nominacij za večernico in desetnico), med njimi *desetnico* 2007 za pesniško zbirko *Živa hiša*, *večernico* 2009 za delo *Cesar in roža* in desetnico 2011 za zbirko pravljic *Cesar in roža*.

Ivan Štuhec

doktoriral iz moralne teologije na papeški univerzi Gregoriana v Rimu; od leta 1988 predavatelj moralne teologije na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in Mariboru; leta 1997 soustanovil Vzgojno-izobraževalni zavod Antona Martina Slomška v Mariboru in leto kasneje postal njegov direktor, od leta 2009 naprej njegov strokovni direktor

Marija Švajncer

filozofinja, publicistka, pesnica in pisateljica

Do upokojitve je na Filozofski fakulteti v Mariboru predavala zgodovino filozofije in etiko. Leta 2014 je prejela Glazerjevo listino za znanstveno monografijo *Vpogled v azijsko duhovnost*. Njeno mladinsko delo *Samotni bralec* je žirija leta 2016 uvrstila med finaliste za večernico.

Petra Vidali

novinarica, kritičarka, publicistka in urednica; od leta 1999 zaposlena na dnevniku *Večer*, urednica kulturne redakcije, njeno primarno delovno področje sta literatura in gledališče; članica več žirij za literarne in gledališke nagrade

Janja Vidmar

mladinskih pisateljica in scenaristka

Za svoje literarno delo je prejela več nagrad in priznanj, med njimi leta 1998 večernico za roman *Princeska z napako*, 2006 desetnico za mladinski roman *Zoo*, 2007 Glazerjevo listino, 2008 večernico za roman *Pink* in 2013 desetnico za mladinski roman *Kebarie*. V Društvu slovenskih pisateljev je bila pobudnica za ustanovitev desetnice, stanovske nagrade za mladinsko književnost, in Sekcije za otroško in mladinsko književnost, ki ji je več let tudi predsedovala.

Sabina Višček

asistentka za didaktiko književnosti na Univerzi na Primorskem, soavtorica osnovnošolskega berila, publicistka

Petra Zemljič

novinarica, zaposlena na dnevniku *Večer*

NAVODILA AVTORJEM

Rokopise, ki so namenjeni objavi v reviji *Otrok in knjiga*, avtorji pošljejo na naslov uredništva: **Otrok in knjiga, Mariborska knjižnica, Rotovski trg 6, 2000 Maribor.**

Za stik z urednico lahko uporabijo tudi el. naslov: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si

Avtor naj besedilo obvezno priloži ime institucije, na kateri dela, in svoj domači ter elektronski naslov.

Če rokopis ni sprejet, urednica avtorja pisno obvesti.

Ob izidu revije dobi avtor 1 izvod revije in avtorski honorar.

Tehnični napotki:

Prispevki za revijo *Otrok in knjiga* so napisani v slovenščini, izjemoma po dogovoru z uredništvom v tujem jeziku. Pričakuje se, da so rokopisi, namenjeni objavi v reviji, jezikovno neoporečni in slogovno ustrezni. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, drugi prispevki pa naj ne presegajo 10 strani (20.000 znakov). V rubriki Polemika bomo objavili samo prispevke v obsegu do 5000 znakov. Razprave morajo imeti sinopsis (do 300 znakov) in povzetek (do 2000 znakov oz. do 1 strani). Sinopsisi bodo objavljeni v slovenščini, povzetki pa v angleščini (za prevod lahko poskrbi uredništvo). Rokopis je potrebno oddati v dveh na papir iztisnjenih izvodih (iztis naj bo enostranski, besedila naj bodo napisana v enem od popularnih urejevalnikov besedil za okensko okolje, v pisavi Times New Roman, velikost 12 pik z eno in pol medvrstičnim razmikom na formatu A4. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij (zaželeno je, da so daljši članki smiselno razčlenjeni) naj bodo napisani krepko.

Citati med besedilom so označeni z narekovaji. Daljši navedki (nad pet vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne) v velikosti pisave 10 pik. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem oklepaju; na začetku in na koncu citata tropičja niso potrebna. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Navajajo se tekoče. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločilom. Literatura naj se navaja v krajši obliki samo v oklepaju tekočega besedila, in sicer takole: (Saksida 1992: 35). V seznamu literature navedek razvežemo

za knjigo:

Igor Saksida, 1992: *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

za del knjige:

Niko Grafenauer, 1984: Ko bo očka majhen. V: Jože Snoj: *Pesmi za punčke in pobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

za zbornik:

Boža Krakar Vogel (ur.), 2002: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Alenka Glazer 1998: O Stritarjevem mladinskem delu. *Otrok in knjiga* 25/46. 22–30.

V opombah so enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Igor Saksida, *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992, 35.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so postavljeni ležeče. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Pri zaporednem navajanju več del istega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 2003a, 2003b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

VSEBINA

ČLANKI – RAZPRAVE

Kaja Bucik Vavpetič, <i>Izravana in prevajanje mladinskega fantazijskega leposlovja</i>	5
---	---

OKO BESEDE 2017

Vrednote v mladinski književnosti

Dragica Haramija, <i>Vrednote v sodobni mladinski prozi</i>	15
Marija Švajncer, <i>Etika v mladinski književnosti</i>	29
Ivan Štuhec, <i>Mladi in njihove vrednote v času kibernetike</i>	45
Vinko Möderndorfer, <i>Vrednote v današnji družbi in sodobni mladinski književnosti</i>	54
Janja Vidmar, <i>Spodbujanje razvoja vrednot s pomočjo mladinske problemske literature</i>	61

VEČERNICA 2017 ZA LETO 2016

<i>Utemeljitev nagrade</i>	79
Petra Vidali, <i>Peter Svetina. Večernica, svetinjica</i>	80
Tone Obadič, <i>Samocenzura ali nerazvita verska kultura</i>	81
<i>Dosedanji nagrajenci</i>	82
Petra Zemljič, <i>Peter Svetina: »Brez domišljije in razmišljanja je človek semafor«</i>	84
Petra Vidali, <i>Nataša Konc Lorenzuti: »Hranimo dilerje, operaterje mobilne telefonije«</i>	87
Melita Forstnerič Hajnšek, <i>Miha Mazzini: »Greh je biti odrasel«</i>	89
Melita Forstnerič Hajnšek, <i>Bina Štampe Žmavc: »Metafora kot očarljiva enačba«</i>	92

JUBILEJI

Ob 80-letnici Polonce Kovač

Marjana Kobe, *Rojena pripovedovalka* 96

IBBY NOVICE

Tilka Jamnik, *25 let slovenske sekcije IBBY* 100

*Priznanja slovenske sekcije IBBY promotorjem mladinske
književnosti in branja* 106

ODMEVI NA DOGODKE

Barbara Hanuš, *Razvoj pismenosti in njen vpliv na socialno pravičnost
20. evropska bralna konferenca v Madridu* 109

OCENE – POROČILA

Peter Svetina, *Dvojna antologija
(Sončnica na rami: pesmi od Frana Levstika do danes)* 112

Peter Svetina, *Po klasičnosti diši
(Boštjan Gorenc – Pižama: SLOLvenski klasiki)* 114

Gaja Kos, *Rap v knjigi? Zakaj pa ne!
(Ti si čist normalen. Raperske pesmi za mlade in vse druge)* 115

Gregor Artnik, *Prva knjiga načrtovane trilogije
(Alen Nemeč: Vstajenje Mečevalca)* 117

Manca Košir, *Kaj iz matematike naredi čarimatiko?
(Bina Štampe Žmavc: Čarimatika)* 120

Sabina Višček, *Drzen korak k inovativni didaktiki slovenščine.
Predstava Rapoezija* 122

Vojko Zadavec, *Praznik zlatih hrušk* 124

Avtorji v tej številki 127

CONTENTS

TREATISES – ARTICLES

Kaja Bucik Vavpetič, *Uprooted and translating fantasy juvenile fiction* 5

OKO BESEDE 2017

Dragica Haramija, *Values in contemporary children's literature*..... 15

Marija Švajncer, *Ethics in children's literature* 29

Ivan Štuhec, *The young and their values* 45

Vinko Möderndorfer, *Pedagogization or ethical message,
that is the question now* 54

Janja Vidmar, *Promotion of values with the help of problem
children's literature* 61

VEČERNICA 2017

Argumentation of the večernica award 79

Petra Vidali, *Peter Svetina. Večernica, little treasure* 80

Tone Obadič, *Self-censorship or undeveloped religious culture* 81

The so far awarded authors 82

Petra Zemljič, *Peter Svetina: »A man without imagination and thinking
is nothing but a semaphore«* 84

Petra Vidali, *Nataša Konc Lorenzuti: »We support dealers, mobile
operators«* 87

Melita Forstnerič Hajnšek, *Miha Mazzini: »Being adult is sinful«* 89

Melita Forstnerič Hajnšek, *Bina Štampe Žmavc:
»Metaphor as charming equation«* 92

ANNIVERSARIES

Marjana Kobe, <i>Born narrator. At the 80th anniversary of the writer Polonca Kovač</i>	96
---	----

IBBY NEWS

Tilka Jamnik, <i>25 years of the slovene IBBY section</i>	100
<i>The slovene IBBY section awards to promoters of children's literature and reading</i>	106

RESPONSES TO EVENTS

Barbara Hanuš, <i>Development of literacy and its impact upon social justice. 20th European reading conference in Madrid</i>	109
--	-----

REPORTS – REVIEWS

Peter Svetina, <i>Double anthology</i>	112
Peter Svetina, <i>It smells of classics</i>	114
Gaja Kos, <i>Rap in a book? Why not!</i>	115
Gregor Artnik, <i>The first book of the planned trilogy</i>	117
Manca Košir, <i>What turns mathematics into charmaties?</i>	120
Sabina Višček, <i>Audacious step towards innovative didactics of the Slovene. The performance of rapoezija</i>	122
Vojko Zadavec, <i>The golden pear award</i>	124

OTROK IN KNJIGA

99

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Revija je s finančno podporo Javne agencije za knjigo
založila Mariborska knjižnica

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

Kako vrednote pisatelji uspemo vkomponirati v svoje pripovedi, kako jih naredimo za vidne in pri tem nismo nasilno pedagoški, ne vsiljujemo svojega osebnega prepričanja, je seveda drugo vprašanje. Odgovornost vsakega pripovedovalca je (naj bo pisatelj, filmar, režiser, glasbenik ali slikar), da najde najboljšo pot do sporočila. Pri tem mora biti predvsem pošten. Odkrit in neizprosen – najprej do sebe. Umetnost je zanimiva prav zato, ker lahko o njej razmišljamo, ne moremo pa je ujeti v zanesljiva pravila.

Vinko Möderndorfer, *Vrednote v današnji družbi in sodobni mladinski književnosti*

Morda se zdi kontradiktorno, da skušamo na eni strani odpraviti pedagoški prst v mladinski literaturi, po drugi strani pa s spodbujanjem razvoja vrednot s pomočjo taiste literature pravzaprav spet 'vzgajamo', vendar gre za konceptualno razliko med moraliziranjem na eni strani in spodbujanjem razvoja etične zavesti na drugi. In seveda se v t. i. vzgojnem besedilu etične vrednote bralcu vsiljujejo, medtem ko se, po besedah Igorja Saksida in Vanese Matajca, v besedilu z uravnoteženimi plastmi etične, spoznavne in estetske komponente, bralcu ponujajo kot možnost.

Janja Vidmar, *Spodbujanje razvoja vrednot s pomočjo mladinske problemske literature*

Tematika zbirke in vključevanje verske tematike in motivike bi lahko zelo hitro zdrsnilo v idealizacijsko ali poučevalno držo »molitve«, ki jo izreka zgledni otrok. A Petru Svetini se to nikoli ne zgodi: otrok v svojih prošnji, žalosti in ljubezni do vsega, kar je, ostaja otroško naiven; v teh tonih je mojstrsko oglašen tudi jezik, ki se bliža zajčevski poetiki »molka«, zastiranja, zgolj nakazovanja neizrekljivega ... Molitvice s stopnic so zato brez dvoma ena pomembnejših pesniških zbirk v sodobni slovenski mladinski poeziji – njihova magičnost v sozvočju z ilustracijami nudi skoraj hipen, a nepozaben in pretresljiv bralni užitek.

Utemeljitev nagrade večernica

OTROK IN KNJIGA	MARIBOR 2017	LETNIK 44	ŠT. 99	STR. 1-136
-----------------	--------------	-----------	--------	------------